

DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

Prop. 106 S

(2011–2012)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

Samtykke til ratifikasjon av FN-konvensjonen
av 13. desember 2006 om rettighetene til
mennesker med nedsatt funksjonsevne

Innhold

1	Bakgrunn	5	4.2.12	Retten til høyest oppnåelige helsestandard (art. 25)	20	
1.1	Hva saken gjelder	5	4.2.13	Habilitering og rehabilitering (art. 26)	21	
1.2	Konvensjonens tilblivelse og forhandlingene	5	4.2.14	Arbeid og sysselsetting (art. 27) ...	22	
1.3	Generelt om konvensjonen	6	4.2.15	Deltakelse i det politiske og offentlige liv (art. 29)	22	
1.4	Andre staters ratifikasjon, status for de øvrige nordiske land	6	4.2.16	Deltakelse i kulturliv, fritidsaktiviteter, fornøyelser og idrett (art. 30)	23	
2	Nærmere om de enkelte bestemmelsene i konvensjonen	7	4.2.17	Statistikk og innhenting av data (art. 31)	23	
2.1	Ordvalg i den norske oversettelsen	7	4.2.18	Nasjonal gjennomføring og overvåking av konvensjonen (art. 33)	23	
2.2	Konvensjonens bestemmelser	7	5	Behov for lovendringer for å kunne gjennomføre konvensjonen	25	
3	Høringen	10	6	Økonomiske og administrative konsekvenser	26	
4	Gjennomføringen av konvensjonen i norsk rett	11	7	Vurdering og tilråding	27	
4.1	Innledning	11	Forslag til vedtak om samtykke til ratifikasjon av FN-konvensjonen av 13. desember 2006 om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, med erklæringer			28
4.2	Nærmere om gjennomføringen av enkelte av konvensjonens bestemmelser	11	Vedlegg			
4.2.1	Likhet og ikke-diskriminering (art. 5)	11	1	Konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne	29	
4.2.2	Bevisstgjøring (art. 8)	12	2	Erklæringer som foreslås avgitt i forbindelse med ratifikasjon	63	
4.2.3	Tilgjengelighet (art. 9)	12				
4.2.4	Konvensjonens bestemmelser om rettslig handleevne (art. 12) ...	14				
4.2.5	Tilgang til rettssystemet (art. 13) .	15				
4.2.6	Frihet og personlig sikkerhet (art. 14)	16				
4.2.7	Retten til et selvstendig liv og til å være en del av samfunnet (art. 19)	17				
4.2.8	Personlig mobilitet (art. 20)	18				
4.2.9	Ytringsfrihet og meningsfrihet, og tilgang til informasjon (art. 21)	18				
4.2.10	Respekt for hjemmet og familien (art. 23)	19				
4.2.11	Utdanning (art. 24)	20				

DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

Prop. 106 S

(2011–2012)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

Samtykke til ratifikasjon av FN-konvensjonen av 13. desember 2006 om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne

*Tilråding fra Utenriksdepartementet 11. mai 2012,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Stoltenberg II)*

1 Bakgrunn

1.1 Hva saken gjelder

Det foreslås at Norge ratifiserer FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne. FNs generalforsamling vedtok konvensjonen 13. desember 2006. Norge undertegnet konvensjonen 30. mars 2007 i henhold til kongelig resolusjon av samme dato. 80 andre stater og EU undertegnet samtidig. Konvensjonen trådte i kraft 3. mai 2008 da 20 stater hadde ratifisert.

Konvensjonens hovedformål er å sikre personer med nedsatt funksjonsevne like muligheter til å realisere sine menneskerettigheter, samt å bygge ned hindre som vanskeliggjør dette. Konvensjonen skal bidra til å motvirke diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne.

Konvensjonen antas å være av særlig viktighet slik at Stortingets samtykke til ratifikasjon er nødvendig i medhold av Grunnloven § 26 annet ledd.

FNs generalforsamling vedtok 13. desember 2006 en valgfri tilleggsprotokoll til konvensjonen

som gjelder individuell klagerett til FN. Det er ikke tatt stilling til spørsmålet om eventuell norsk tilslutning til denne protokollen.

Konvensjonen i engelsk originaltekst med oversettelse til norsk samt utkast til to erklæringer som foreslås avgitt ved ratifikasjon, følger med som trykte vedlegg til proposisjonen.

1.2 Konvensjonens tilblivelse og forhandlingene

Konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne er et ledd i FNs arbeid med å lage internasjonale, forpliktende regler om anerkjennelse og gjennomføring av allmenne menneskelige rettigheter. Dette arbeidet startet med Verdenserklæringen om menneskerettighetene, som FNs generalforsamling vedtok i 1948. De rettighetene som ble anerkjent i erklæringen, er senere skrevet inn i diverse konvensjoner som et stort

flertall av verdens land har sluttet seg til og forpliktet seg til å følge.

Både Verdenserklæringen og konvensjonene understreker at menneskerettighetene gjelder for alle mennesker.

I praksis har imidlertid konvensjonene i mange land blitt tolket og gjennomført på en slik måte at rettighetene bare er ivaretatt for deler av befolkningen. Det har derfor blitt vedtatt supplerende menneskerettskonvensjoner som forklarer hvordan menneskerettighetene skal forstås og gjennomføres for grupper som har opplevd å få sine rettigheter tilsidesatt. Dette gjelder FN-konvensjonen om avskaffelse av alle former for rasediskriminering fra 1965 (ratifisert av Norge i 1970), FNs konvensjon om å avskaffe alle former for diskriminering av kvinner fra 1979 (ratifisert av Norge i 1981) og FNs konvensjon om barnets rettigheter fra 1989 (ratifisert av Norge i 1991).

Spørsmålet om å utarbeide en konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne ble reist 1987 i forbindelse med FNs tiår for mennesker med nedsatt funksjonsevne. Det ble ikke oppnådd enighet om dette. I stedet vedtok generalforsamlingen i 1993 politiske anbefalinger i form av FNs standardregler for like muligheter for mennesker med nedsatt funksjonsevne.

FNs standardregler er ikke folkerettslig forpliktende for statene, og har ikke fått det ønskede gjennomslag. Generalforsamlingen vedtok derfor i 2001 å starte arbeidet med en konvensjon. Oppdraget ble gitt til en ad hoc-komiteé hvor alle medlemsstatene kunne delta. Forhandlingene i ad hoc-komiteen ble gjennomført i årene 2002 – 2006, og konvensjonen ble vedtatt av FNs generalforsamling 13. desember 2006.

Norge deltok på alle møtene i komiteen, og representanter fra Funksjonshemmedes fellesorganisasjon (FFO) inngikk i delegasjonen. En rekke internasjonale interesseorganisasjoner spilte en viktig rolle i forhandlingene. Under forhandlingene arbeidet Norge for å styrke det globale vernet av rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne.

1.3 Generelt om konvensjonen

Konvensjonen fastslår at de alminnelige menneskerettighetene gjelder fullt ut for mennesker med

nedsatt funksjonsevne. I konvensjonens fortale understrekes det at menneskerettighetene og de grunnleggende friheter er allmenne og udelelige, avhengige av hverandre og innbyrdes forbundet. Konvensjonen skal sikre respekt for de gjeldende sivile, politiske, økonomiske, sosiale og kulturelle rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne. Statene har plikt til å gjennomføre de sivile og politiske rettighetene umiddelbart. Når det gjelder de økonomiske, sosiale og kulturelle rettighetene kan statene gjennomføre disse over tid, samtidig som forpliktelsenes omfang er relativ. Statene skal bruke sine tilgjengelige ressurser på gradvis å oppfylle disse rettighetene fullt ut. Som for de øvrige menneskerettighetskonvensjonene er statene gitt en skjønnsmargin i sine valg og prioriteringer.

Partene skal forby enhver form for diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne. En av konvensjonens målsettinger er at mennesker med nedsatt funksjonsevne skal få et selvstendig liv og kunne delta fullt ut på alle livets områder. For å oppnå dette skal partene treffe hensiktsmessige tiltak for at mennesker med nedsatt funksjonsevne på lik linje med andre skal få tilgang til det fysiske miljøet, til transport, til informasjon og kommunikasjon, herunder informasjons- og kommunikasjonsteknologi og informasjons- og kommunikasjonssystemer, og til andre tilbud og tjenester som er åpne for eller tilbys allmennheten. Partene skal også sikre nødvendig praktisk bistand og økonomisk støtte til utgifter knyttet til nedsatt funksjonsevne, og sørge for habilitering og rehabilitering.

1.4 Andre staters ratifikasjon, status for de øvrige nordiske land

Per 16. mars 2012 har 110 stater og EU ratifisert konvensjonen.

Sverige ratifiserte konvensjonen 15. desember 2008 og Danmark 24. juli 2009. I Finland og Island, som begge har undertegnet konvensjonen, er det nødvendig med visse lovendringer før ratifikasjon kan skje.

2 Nærmere om de enkelte bestemmelsene i konvensjonen

2.1 Ordvalg i den norske oversettelsen

Innledningsvis er det nødvendig med en kort redegjørelse for valget av visse ord i den norske oversettelsen. Ordet «disability» er helt sentralt i den engelske konvensjonsteksten. I den engelske teksten brukes «disability» både for det norske ordet «funksjonshemming» og begrepet «nedsatt funksjonsevne». I fortalen til konvensjonen står det at

«disability results from the interaction between persons with impairments and attitudinal and environmental barriers that hinders their full and effective participation in society on an equal basis with others».

I den norske oversettelsen av denne setningen er det, i tråd med norsk terminologi og begrepsbruk, valgt «funksjonshemming» for «disability» og «nedsatt funksjonsevne» for «impairment».

Andre steder omtaler konvensjonen målgruppen som «persons with disabilities» også der sammenhengen skulle tilsi at ordene «persons with impairments» heller skulle ha blitt benyttet. Konvensjonsteksten gjør det imidlertid klart at intensjonen er å beskytte alle personer med nedsatt funksjonsevne. I oversettelsen er derfor «disability» oversatt med «nedsatt funksjonsevne» alle andre steder enn i sitatet ovenfor.

2.2 Konvensjonens bestemmelser

I *fortalen* minner partene om de prinsipper som er fastslått i De forente nasjoners pakt, der det erkjennes at alle medlemmer av menneskeslekten har en iboende verdighet og verdi og like og umistelige rettigheter, og at dette er grunnlaget for frihet, rettferd og fred i verden. Partene erkjenner at De forente nasjoner, i Verdenserklæringen om menneskerettighetene og i de internasjonale menneskerettskonvensjonene, har fastslått og blitt enige om at enhver har krav på alle de rettigheter og friheter som der er nevnt, uten forskjellsbehandling av noe slag.

Artikkel 1 fastslår at formålet med konvensjonen er å fremme, verne om og sikre mennesker med nedsatt funksjonsevne full og likeverdig rett til å nyte alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter, og å fremme respekten for deres iboende verdighet. Mennesker med nedsatt funksjonsevne er etter artikkel 1

bl.a. mennesker som har langvarig fysisk, mental, intellektuell eller sensorisk funksjonsnedsettelse som i møte med ulike barrierer kan hindre dem i å delta fullt ut og på en effektiv måte i samfunnet, på lik linje med andre.

Artikkel 2 definerer begrepene «kommunikasjon», «språk», «diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne», «rimelig tilrettelegging» og «universell utforming».

Artikkel 3 fastlegger de generelle prinsippene i konvensjonen, som er respekt for menneskers iboende verdighet, individuelle selvstendighet med rett til å treffe egne valg og uavhengighet, ikke-diskriminering, fullgod og effektiv deltakelse og inkludering i samfunnet, respekt for forskjeller og aksept av mennesker med nedsatt funksjonsevne som en del av det menneskelige mangfold og av menneskeheten, like muligheter, tilgjengelighet, likestilling mellom menn og kvinner, respekt for utviklingsmulighetene til barn med nedsatt funksjonsevne og respekt for deres rett til å bevare sin identitet.

Artikkel 4 forplikter partene til ved lovgivning og andre tiltak å sikre full gjennomføring av alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter for alle mennesker med nedsatt funksjonsevne, uten diskriminering av noe slag. Denne aktivitetsplikten er spesifisert i artikkel 4, 1 (a)-(i). Oppregningen der omfatter lovgivning og andre tiltak for å fremme menneskerettighetene og avskaffe diskriminering, samt å avstå fra alle handlinger og all praksis som bryter rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne. Partene skal sikre at offentlige myndigheter og offentlige institusjoner handler i tråd med konvensjonen. De skal dessuten treffe alle hensiktsmessige tiltak for å sikre at privat sektor og enkeltpersoner respekterer rettig-

hetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne. Videre skal de iverksette eller fremme forskning og utvikling av universelt utformede varer, tjenester, utstyr og anlegg. De skal også gi mennesker med nedsatt funksjonsevne informasjon i en tilgjengelig form om tekniske hjelpemidler og fremme opplæring i rettighetene i denne konvensjonen for fagfolk og personale som arbeider med mennesker med nedsatt funksjonsevne. Organisasjonene til mennesker med nedsatt funksjonsevne skal tas med på råd om lovgivning og politiske beslutninger som angår dem.

I artikkel 5 erkjenner partene at alle er like for loven og forplikter seg til å forby enhver diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne. Med sikte på å fremme likhet og avskaffe diskriminering skal partene treffe alle hensiktsmessige tiltak for å sikre en rimelig tilrettelegging. Særlige tiltak som er nødvendige for å fremskynde eller oppnå faktisk likhet for mennesker med nedsatt funksjonsevne anses ikke som diskriminering.

I artikkel 6 erkjenner partene at kvinner og jenter med nedsatt funksjonsevne opplever multipl diskriminering. Partene forplikter seg til å treffe tiltak for å sikre at kvinner og jenter med nedsatt funksjonsevne kan nyte alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter fullt ut og på linje med andre.

Etter *artikkel 7* skal partene treffe alle hensiktsmessige tiltak for å sikre at barn med nedsatt funksjonsevne kan nyte alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter fullt ut og på lik linje med andre barn.

Etter *artikkel 8* skal partene treffe øyeblikkelige, effektive og hensiktsmessige tiltak for å øke bevisstheten om og respekten for personer med nedsatt funksjonsevne, fremme respekten for deres rettigheter og bekjempe stereotyper, fordommer og skadelig praksis.

Etter *artikkel 9* skal partene treffe hensiktsmessige tiltak for å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne på lik linje med andre får tilgang til samfunnets tilbud. Dette gjelder det fysiske miljøet, transport, informasjon og kommunikasjon (herunder informasjons- og kommunikasjonsteknologi og -systemer) og andre tilbud og tjenester som er åpne for eller tilbys allmennheten.

Artikkel 10 bekrefter ethvert menneskes rett til livet og forplikter partene til alle nødvendige tiltak for at også mennesker med nedsatt funksjonsevne faktisk skal kunne nyte denne rettigheten på lik linje med andre.

Etter *artikkel 11* skal partene treffe alle nødvendige tiltak for å sikre mennesker med nedsatt

funksjonsevne beskyttelse og sikkerhet i risikosituasjoner.

I artikkel 12 bekrefter partene at mennesker med nedsatt funksjonsevne har rettslig handleevne på lik linje med andre, på alle livets områder. Partene skal treffe hensiktsmessige tiltak for å gi mennesker med nedsatt funksjonsevne tilgang til den støtte de kan trenge for å kunne bruke sin rettslige handleevne.

Etter *artikkel 13* skal partene sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne har effektiv tilgang til rettssystemet på lik linje med andre.

Artikkel 14 forplikter partene til å sikre at personer med nedsatt funksjonsevne har rett til frihet og personlig sikkerhet og ikke berøves friheten på ulovlig eller vilkårlig måte, samt at nedsatt funksjonsevne ikke i noe tilfelle i seg selv skal rettferdiggjøre frihetsberøvelse. Personer med nedsatt funksjonsevne har krav på tilsvarende rettsikkerhetsgarantier som andre dersom de berøves sin frihet.

Etter *artikkel 15* må ingen utsettes for tortur eller grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.

Etter *artikkel 16* skal partene treffe alle egnede tiltak for å beskytte mennesker med nedsatt funksjonsevne mot alle former for utnyttning, vold og misbruk.

Etter *artikkel 17* har ethvert menneske med nedsatt funksjonsevne rett til respekt for sin fysiske og psykiske integritet, på lik linje med andre.

Etter *artikkel 18* skal partene anerkjenne at mennesker med nedsatt funksjonsevne har rett til å bevege seg fritt, til fritt å velge bosted og til et statsborgerskap, på lik linje med andre. Barn med nedsatt funksjonsevne skal registreres, ha rett til et navn, rett til å erverve et statsborgerskap og, så langt det er mulig, rett til å kjenne sine foreldre og få omsorg fra dem.

Etter *artikkel 19* erkjenner partene at alle mennesker med nedsatt funksjonsevne har samme rett som andre til å leve i samfunnet, med de samme valgmuligheter som andre når det gjelder blant annet boform og bosted.

Etter *artikkel 20* skal partene treffe effektive tiltak for å sikre mennesker med nedsatt funksjonsevne en personlig mobilitet som gir størst mulig uavhengighet.

Etter *artikkel 21* skal partene treffe alle hensiktsmessige tiltak for å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan bruke retten til ytringsfrihet og meningsfrihet, herunder frihet til å søke, motta og meddele opplysninger og tanker av alle slag, på lik linje med andre, og ved alle former for kommunikasjon etter eget valg.

Etter *artikkel 22* skal ingen person med nedsatt funksjonsevne utsettes for vilkårlige eller ulovlige inngrep i sitt privat- eller familieliv, sitt hjem eller sin korrespondanse eller andre former for kommunikasjon, eller ulovlige inngrep mot ære eller omdømme.

Etter *artikkel 23* skal partene treffe effektive og hensiktsmessige tiltak for å avskaffe diskriminering av mennesker med nedsatt funksjonsevne i alle saker som gjelder ekteskap, familie, foreldre-rollen og personlige relasjoner. Rettighetene i forbindelse med vergemål, formynderskap, omsorg, adopsjon av barn og fertilitet skal sikres. Hensynet til barna skal komme i første rekke. Barn med nedsatt funksjonsevne og deres familier skal gis støtte.

Etter *artikkel 24* forplikter partene seg til å sikre et inkluderende utdanningssystem på alle nivåer samt livslang læring for personer med nedsatt funksjonsevne.

Etter *artikkel 25* erkjenner partene at mennesker med nedsatt funksjonsevne har rett til den høyest oppnåelige helsestandard uten diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne. Partene skal treffe alle hensiktsmessige tiltak for å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne får tilgang til helsetjenester som tar hensyn til de to kjønns egenart, herunder helse relatert rehabilitering.

Etter *artikkel 26* skal partene sikre habilitering og rehabilitering, særlig innen områdene helse, sysselsetting, utdanning og sosiale tjenester, med sikte på at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan oppnå størst mulig selvstendighet, utnytte sitt fysiske, mentale, sosiale og yrkesmessige potensial fullt ut og oppnå full inkludering og deltakelse på alle livets områder. Bruken av tekniske hjelpemidler skal fremmes.

I *artikkel 27* erkjenner partene at mennesker med nedsatt funksjonsevne har rett til arbeid på lik linje med andre; dette omfatter muligheten til å tjene til livets opphold ved et arbeid som man selv fritt velger eller påtar seg i et arbeidsmarked og arbeidsmiljø som er åpent, inkluderende og tilgjengelig for mennesker med nedsatt funksjonsevne. Partene skal treffe hensiktsmessige tiltak for å virkeliggjøre retten til arbeid, også for dem som får nedsatt funksjonsevne mens de er i arbeid.

I *artikkel 28* erkjenner partene at mennesker med nedsatt funksjonsevne har rett til en tilfredsstillende levestandard på linje med andre og rett til sosial beskyttelse uten diskriminering.

Etter *artikkel 29* skal partene garantere mennesker med nedsatt funksjonsevne politiske rettigheter og mulighet til å nyte dem på lik linje med andre.

I *artikkel 30* erkjenner partene at mennesker med nedsatt funksjonsevne har rett til å delta i kulturlivet, fritids-, fornøynelses- og idrettsaktiviteter på lik linje med andre. Partene forplikter seg til å treffe hensiktsmessige tiltak.

Etter *artikkel 31* forplikter partene seg til å innhente hensiktsmessig informasjon, herunder statistikk og forskningsdata, som setter dem i stand til å utforme og gjennomføre politikk som oppfyller konvensjonen. Statistikken skal formidles og gjøres tilgjengelig både for mennesker med nedsatt funksjonsevne og andre.

Artikkel 32 understreker viktigheten av internasjonalt samarbeid for å støtte de nasjonale bestrebelsene på å virkeliggjøre konvensjonens formål og hensikt. Stater som blir part i konvensjonen vil treffe hensiktsmessige og effektive tiltak seg imellom, og eventuelt i samarbeid med relevante internasjonale og regionale organisasjoner og sivilsamfunnet.

Etter *artikkel 33* skal partene ha et eller flere kontaktpunkter i sentralforvaltningen for saker som gjelder gjennomføring av konvensjonen og de skal nøye overveie å utpeke en koordineringsinstans for dette arbeidet. De skal også ha en uavhengig instans til å overvåke gjennomføringen av konvensjonen. Sivilsamfunnet, og særlig organisasjonene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, skal kunne delta fullt ut i overvåkingsprosessen.

Artiklene 34 – 40 omhandler opprettelse av Komiteen for rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, partenes rapporter, behandlingen av rapportene, samarbeid mellom partene og komiteen, komiteens forhold til andre organer, komiteens rapport og bestemmelser om statspartmøter.

Artiklene 41 – 50 inneholder sluttbestemmelser. Artikkel 41 fastsetter at FN skal være depositar for konvensjonen. I henhold til konvensjonens artikkel 42 og 43 er konvensjonen gjenstand for undertegning med etterfølgende ratifikasjon. Etter artikkel 45 trer konvensjonen i kraft den trettiende dagen etter at det tjuende ratifikasjons- eller tiltredelsesdokumentet er deponert. Det kan ikke tas forbehold som er uforenlige med denne konvensjons formål og hensikt, jf. artikkel 46. Forbehold kan når som helst trekkes tilbake.

Artikkel 47 inneholder prosedyre for endringer. En endring skal være bindende bare for de parter som har godtatt den.

Etter artikkel 48 kan en part kan si opp denne konvensjon ved skriftlig underretning til depositaren.

3 Høringen

Spørsmålet om ratifikasjon av konvensjonen *har vært sendt på høring til følgende instanser:*

Departementene

Arbeids- og velferdsdirektoratet
Likestillings- og diskrimineringsombudet
Nasjonalt dokumentasjonssenter for personer med nedsatt funksjonsevne
Sosial- og helsedirektoratet
Statens råd for funksjonshemmede
Utlendingsdirektoratet
KS - Kommunesektorens interesse- og arbeidsgiverorganisasjon
Funksjonshemmedes fellesorganisasjon
Samarbeidsforumet av funksjonshemmedes organisasjoner
Arbeidsgiverforeningen NAVO
Handels- og servicenæringens hovedorganisasjon
Næringslivets hovedorganisasjon
Akademikerne
Landsorganisasjonen i Norge
Unio
Yrkesorganisasjonenes sentralforbund

Andre instanser som *har uttalt seg* om ratifikasjon av konvensjonen er:

Statistisk sentralbyrå
Nordisk sosialhøgskolekomité
Norges blindedeforbund
Norges handikapforbund
Norsk psykologforening
Menneskerettsalliansen
Rune Halvorsen, dr. polit., seniorforsker ved Norsk institutt for forskning om velferd, oppvekst og aldring (NOVA)
Stopp diskrimineringen

Departementet mottok i alt 30 høringsuttalelser. Av disse hadde ni ingen merknader. Samtlige høringsinstanser og andre som har uttalt seg har støttet en ratifikasjon av konvensjonen. Høringsinstansenes syn har i det vesentligste vært knyttet til følgende bestemmelser: artikkel 9, 19, 23 og 24. De viktigste høringsuttalelsene er referert i kapittel 4 under omtalen av de respektive artiklene.

4 Gjennomføringen av konvensjonen i norsk rett

4.1 Innledning

Bestemmelsene i konvensjonen bekrefter og presiserer de rettighetene som allerede følger av FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter og FN-konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Formålet er å sikre respekt og gjennomslag for menneskerettigheter til personer med nedsatt funksjonsevne.

Konvensjonen om sivile og politiske rettigheter og konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter gjelder som norsk lov og vil ved motstrid gå foran bestemmelser i annen lovgivning gjennom lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven). Rettslig gjennomføring av enkelte av bestemmelsene i konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne vil likevel bli drøftet mer inngående nedenfor. Dette gjelder bestemmelser som oppstiller mer detaljerte forpliktelser for partene, og der det har blitt reist spørsmål om, eller kan foreligge tvil om, konvensjonens bestemmelser innebærer forpliktelser ut over det som følger av tidligere menneskerettskonvensjoner. Når det gjelder disse bestemmelsene drøftes det i hvilken grad norsk rett er i samsvar med konvensjonens krav og hvilke bestemmelser som har krevd endringer i nasjonal rett.

4.2 Nærmere om gjennomføringen av enkelte av konvensjonens bestemmelser

4.2.1 Likhet og ikke-diskriminering (art. 5)

Etter artikkel 5 nr. 2 forplikter partene seg til å forby enhver diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne. Nektelse av rimelig tilrettelegging regnes som diskriminering. Dette fremgår av definisjonen av «diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne» i artikkel 2 tredje ledd.

Artikkel 5 nr. 3 pålegger statene å treffe alle hensiktsmessige tiltak for å sikre rimelig tilrettelegging. Rimelig tilrettelegging er definert i artikkel 2 fjerde ledd. Med «rimelig tilrettelegging» menes:

nødvendig og hensiktsmessig endring og justering som ikke innebærer en uforholdsmessig eller utilbørlig byrde, når det i et bestemt tilfelle er behov for det, for å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan nyte eller utøve alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter på lik linje med andre.

Denne bestemmelsen gir anvisning på en generell plikt for statene til å planlegge og iverksette hensiktsmessige tiltak for å sikre rimelig tilrettelegging.

Plikten til å sikre rimelig tilrettelegging er gjentatt i konvensjonens bestemmelser om utdanning (artikkel 24 nr. 2 bokstav c) og arbeid (artikkel 27 nr. 1 bokstav i). Plikten til å sikre rimelig tilrettelegging er imidlertid ikke begrenset til disse områdene, men er etter artikkel 5 nr. 3, jf. artikkel 2, en plikt som gjelder på alle samfunnsområder. At rimelig tilrettelegging er nevnt spesielt i artikkel 24 og artikkel 27 kan forstås som at det er særlig aktuelt og viktig med individuell tilrettelegging på disse områdene.

Plikten etter konvensjonens artikkel 5 anses som oppfylt i norsk rett. Lov 20. juni 2008 nr. 42 om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne (diskriminerings- og tilgjengelighetsloven) § 4 forbyr både direkte og indirekte diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne. Forbudet mot indirekte diskriminering innebærer en generell plikt til å ta individuelle hensyn, og en viss plikt til rimelig tilrettelegging i forhold til den enkeltes forutsetninger. Loven har også separate og mer utfyllende bestemmelser om plikt til tilrettelegging i § 9 til § 12. Det norske lovverket inneholder for øvrig en rekke regler om generell og individuell tilrettelegging og bistand.

Etter norsk rett er forskjellsbehandling tillatt hvis forskjellsbehandlingen har et saklig formål, er nødvendig for å oppnå dette formålet og ikke virker uforholdsmessig inngripende for den som rammes. Ordlyden i konvensjonens diskrimineringsforbud er ikke utformet slik at det oppstilles noe eksplisitt unntak for saklig forskjellsbehandling. Det er imidlertid ingen tvil om at konvensjonen skal tolkes slik at det bare er usaklig og ufor-

holdsmessig forskjellsbehandling som rammes. Dette følger av uttrykket «diskriminering» og er også i samsvar med sikker tolkning av tilsvarende formuleringer i andre FN-konvensjoner.

4.2.2 Bevisstgjøring (art. 8)

Partene forplikter seg til å treffe øyeblikkelige, effektive og hensiktsmessige tiltak for å øke bevisstheten om og respekten for personer med nedsatt funksjonsevne, fremme respekten for deres rettigheter og bekjempe stereotypier, fordommer og skadelig praksis. Dette omfatter bl.a. tiltak og kampanjer innen skolesystemet og media.

De forpliktelser som følger av bestemmelsen må anses som etterlevd i norsk rett og praksis gjennom diskriminerings- og tilgjengelighetsloven. Lovens formål (§ 1) er blant annet å fremme likestilling og likeverd uavhengig av funksjonsevne. Etter § 3 første ledd har alle offentlige myndigheter plikt til å arbeide aktivt, målrettet og planmessig for å fremme lovens formål. Et siktemål med aktivitetsplikten i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven er å endre negative holdninger til personer med nedsatt funksjonsevne og å styrke bevisstheten om diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne.

Etter lov 10. juni 2005 nr. 40 om Likestillings- og diskrimineringsombudet og Likestillings- og diskrimineringsnemnda (diskrimineringsombudsloven) § 3 skal Likestillings- og diskrimineringsombudet arbeide for å fremme reell likestilling uavhengig av nedsatt funksjonsevne. Dette innebærer en plikt for ombudet til å være en aktiv pådriver for å sikre at diskriminerings- og tilgjengelighetsloven blir gjennomført i praksis. Ombudet skal jobbe med holdnings- og atferdspåvirkning og drive utadrettet virksomhet for å sikre reell likestilling uavhengig av nedsatt funksjonsevne, blant annet ved å ta initiativ til og delta i den offentlige debatten om likestilling, ha et kritisk blikk på virksomheten i offentlig og privat sektor, og å være en premissleverandør for utformingen av politikken på området. For å oppnå dette skal ombudet bruke media, drive seminarvirksomhet, foredragsvirksomhet, og publisere informasjon.

I tillegg gis det over Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementets budsjett årlig driftsstøtte til funksjonshemmedes organisasjoner (115 millioner kroner i 2010) som blant annet driver utadrettet virksomhet for å informere om situasjonene til personer med nedsatt funksjonsevne og deres rettigheter.

4.2.3 Tilgjengelighet (art. 9)

Konvensjonens artikkel 9 pålegger statene å treffe hensiktsmessige tiltak for å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne på lik linje med andre får tilgang til det fysiske miljøet, til transport, til informasjon og kommunikasjon, herunder informasjons- og kommunikasjonsteknologi og informasjons- og kommunikasjonssystemer, og til andre tilbud og tjenester som er åpne for eller tilbys allmennheten. Bestemmelsen angir videre på hvilke konkrete områder det skal iverksettes tiltak for å identifisere og fjerne barrierer.

Pliktene som følger av artikkel 9 er relativt omfattende, og går lenger enn bestemmelser som forbyr direkte og indirekte diskriminering, samt trakassering. Artikkel 9 kan gjennomføres gradvis, og det er opp til statene å vurdere hvilke tiltak som er rimelige og forholdsmessige.

4.2.3.1 Høringsinstansenes syn

Høringen ble gjennomført før diskriminerings- og tilgjengelighetsloven var vedtatt og trådt i kraft, og høringsuttalelsene refererer derfor til Syseutvalgets forslag til diskriminerings- og tilgjengelighetslov i NOU 2005: 8 og til Arbeids- og inkluderingsdepartementets og Fornyings- og administrasjonsdepartementets høringsforslag om plikt til universell utforming av IKT, jf. kap. 3 om høringen. Nedenfor refereres det til diskriminerings- og tilgjengelighetsloven, ettersom den vedtatte loven ikke skiller seg i nevneverdig grad fra forslagene på dette punktet.

SAFO og SAFOs medlemsorganisasjon Norges Handikapforbund uttaler at i de tilfeller hvor universell utforming ennå ikke er iverksatt, er teknisk umulig eller ikke tilstrekkelig for å oppnå tilgjengelighet for alle funksjonshemmede, må tilgjengelighet sikres på alternative måter for å oppfylle konvensjonens bestemmelser om tilgjengelighet og rimelig tilrettelegging. Organisasjonene mener at en naturlig følge av dette vil være at man i tillegg til nedfelte forpliktelser til universell utforming også hjemler en individuell rett til tilgang til varer og tjenester i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven. Samtidig understreker organisasjonene at det må være et helt grunnleggende prinsipp at tilgjengelighet skal løses ved hjelp av universell utforming der dette er mulig. Organisasjonene nevner spesielt at arbeidstakere og skoleelever må sikres tilgang til universelt utformede lokaler og IKT.

Stopp Diskrimineringen mener diskriminerings- og tilgjengelighetsloven ikke oppfyller FN-

konvensjonens krav om rimelig tilrettelegging når det gjelder tilgang til varer og tjenester, ettersom loven ikke inneholder en generell plikt til rimelig tilrettelegging. Stopp Diskrimineringen mener videre at lovens krav til universell utforming av IKT, som ikke omfatter IKT-systemer på arbeidsplasser, er snevrere enn FN-konvensjonens krav i artikkel 9. Stopp Diskrimineringen mener at en plikt til individuell tilrettelegging på arbeidsplassen har vist seg å være uegnet til å løse problemene som oppstår når arbeidsgiver velger å ta i bruk et utilgjengelig IKT-system.

Likestillings- og diskrimineringsombudet reiser spørsmål om diskriminerings- og tilgjengelighetsloven er i samsvar med FN-konvensjonens krav til rimelig tilrettelegging og tilgjengelighet til varer og tjenester.

Seniorforsker Rune Halvorsen, *Norsk institutt for oppvekst, velferd og aldring (NOVA)*, mener at det er rimelig grunn til å hevde at norsk lovgivning er mangelfull og ikke oppfyller konvensjonens krav. Dette begrunnes med at det ikke er noen lovhjemlet plikt til tilrettelegging i de tilfeller der universell utforming ikke vil være tilstrekkelig til å sikre tilgjengelighet, og at diskriminerings- og tilgjengelighetsloven ikke gir rett til tilgjengelighet til varer og tjenester som sådan.

Halvorsen (NOVA) viser også til at norsk lov ikke pålegger noen plikt til universell utforming av IKT-systemer internt på arbeidsplassen, mens konvensjonens artikkel 9 også omfatter dette området. Det vises til at arbeidsmiljølovens bestemmelser har vist seg ikke å være tilstrekkelige til å hindre at arbeidsgivere i dag kan velge IKT-systemer som er utilgjengelige eller ubrukbare for arbeidstakere med funksjonsnedsettelse. Halvorsen (NOVA) mener at diskriminerings- og tilgjengelighetslovens bestemmelse om individuell tilrettelegging ikke vil endre dette forholdet.

4.2.3.2 Departementets vurdering

Departementets vurdering er at norsk rett anses for å tilfredsstillende de krav som følger av konvensjonens artikkel 9. Det er vedtatt en rekke lover og forskrifter som sikrer at personer med funksjonsnedsettelse, på lik linje med andre, får tilgang til det fysiske miljøet, til transport, til informasjon og kommunikasjon og andre tilbud og tjenester som tilbys allmennheten. Nasjonal rett om sikring av tilgjengelighet går i mange tilfeller lenger enn det konvensjonen pålegger.

Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven gjelder på alle samfunnsområder, med unntak av familie- og privatlivet. Lovens § 4 forbyr direkte og

indirekte diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne. I tillegg til det generelle diskrimineringsforbudet er det innført særskilte tilretteleggingsplikter i lovens § 9 (plikt til universell utforming) og § 12 (individuell tilrettelegging). Plikten til fysisk tilrettelegging er uttømmende regulert i §§ 9 og 12, jf. § 4 syvende ledd.

Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven § 12 pålegger bestemte pliktsubjekt å foreta individuell tilrettelegging innenfor nærmere avgrensede samfunnsområder. Arbeidsgivere har plikt til å foreta rimelig individuell tilrettelegging av arbeidsplasser og arbeidsoppgaver. Skole- og utdanningsinstitusjon har plikt til å foreta rimelig individuell tilrettelegging av læresteder og undervisning. Kommunene har plikt til å foreta rimelig individuell tilrettelegging av barnehage tilbud og tjenestetilbudet innen helse og omsorg.

Sektorlovgivningen inneholder tilsvarende bestemmelser om plikt til individuell tilrettelegging. Lov 17. juni 2005 nr. 62 om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven), lov 17. juli 1998 nr. 61 om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova) og lov 1. april 2005 nr. 15 om universiteter og høyskoler (universitets- og høyskoleloven) gir arbeidstakere, skoleelever og studenter rett til individuell tilrettelegging. Lov 24. juni 2011 nr. 30 om kommunale helse- og omsorgstjenester m.m. (helse- og omsorgstjenesteloven) pålegger kommunene å sikre at tjenestene er tilpasset den enkeltes behov.

Etter diskriminerings- og tilgjengelighetsloven § 9 har virksomheter rettet mot allmennheten en plikt til universell utforming av virksomhetens alminnelige funksjon. Med det menes utforming eller tilrettelegging av hovedløsningen i de fysiske forholdene slik at virksomhetens alminnelige funksjon kan benyttes av flest mulig. § 9 innebærer en plikt for virksomhetene til å tilrettelegge eksisterende og nye bygg og anlegg, uteområder, samferdsel og IKT med tanke på å sikre tilgang for personer med nedsatt funksjonsevne. Plikten er avgrenset mot tiltak som er uforholdsmessig byrdefulle for virksomheten.

Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven § 11 gir nærmere bestemmelser om kravene til universell utforming av IKT. Kravene vil komme til anvendelse når de er konkretisert i form av standarder og retningslinjer, som angis i forskrift. Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) og Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet er i ferd med å utarbeide en slik forskrift. Tilsynet med forskriften og håndhevingen er planlagt lagt til Difi.

I tillegg til den generelle plikten til tilrettelegging som følger av diskriminerings- og tilgjengelighetsloven inneholder særlovgivningen en rekke bestemmelser som skal sikre tilgjengelighet.

I lov 27. juni 2008 nr. 71 om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven) inngår universell utforming som en del av lovens formålsparagraf (§ 1-1 femte ledd). Det innebærer at aspektet skal ivaretas i all kommunal og regional planlegging. Forskrift nr. 489 av 26. mars 2010 om tekniske krav til byggverk (byggteknisk forskrift) oppstiller en rekke detaljerte krav til tilgjengelighet. Både planleggingen og oppfølgingen de byggtekniske forskriftene, innebærer universell utforming av nye bygg, anlegg og utearealer. Kravene gjelder også arbeidsbygg. Det er en forskriftshjemmel i loven for å kreve oppgradering av kategorier av eksisterende bygninger og utearealer til universell utforming innenfor nærmere angitte tidsfrister.

Samferdsels- og transportsektoren reguleres av flere enkeltstående lovregler. På luftfartens område er retten til tilgjengelighet sikret i forskrift nr. 141 av 17. februar 2005 om fastsettelse av felles regler for erstatning og assistanse til passasjerer ved nektet ombordstigning og ved innstilt eller vesentlig forsinket flyging mv. Innenfor jernbanesektoren følger kravene til universell utforming av forskrift nr. 1356 av 6. desember 2006 om krav til sporvei, tunnelbane og forstadsbane, og sidespor m.m. (kravforskriften) og forskrift nr. 1621 av 19. desember 2005 om krav til jernbanevirksomhet på det nasjonale jernbanenet (sikkerhetsforskriften). Prinsippene for universell utforming for sjøtransport er inntatt i forskrift nr. 695 av 15. september 1992 om bygging av passasjer-, lasteskip og lektere.

Lov 28. juni 2002 nr. 57 om valg til Stortinget, fylkesting og kommunestyre (valgloven) § 1-1 inneholder plikt til tilrettelegging for gjennomføring av valg og stemmegivning. Lovens § 9-5 (5) og 9-6 gir nærmere bestemmelser om adgangen til å få hjelp ved stemmegivning og til å avgi stemme utenfor valglokalet.

Lov 16. juli 1999 nr. 69 om offentlige anskaffelser § 6 fastslår at offentlige oppdragsgivere skal ta hensyn til universell utforming under planleggingen av den enkelte anskaffelse. Plikten til å ta hensyn til universell utforming er også inntatt i forskrift nr. 402 av 7. april 2006 om offentlige anskaffelser § 3-1 (8).

Med hjemmel i lov 12. mai 1961 nr. 02 om opphavsrett til åndsverk m.v. (åndsverkloven) § 17 a produserer staten ved Norsk lyd- og blindeskriftbibliotek litteratur i punktskrift og som lydbøker

til synshemmede og andre lesehemmede. Biblioteket produserer og låner ut allmenn litteratur samt studielitteratur til studenter ved universiteter, høyskoler og fagskoler.

Enkelte høringsinstanser har hevdet at konvensjonen pålegger statene en plikt til å vedta regler om rettskrav på tilrettelagt tilgang til varer og tjenester. Det må legges til grunn at statene har en viss skjønnsmargin når det gjelder å gjennomføre forpliktelsene etter konvensjonen. Konvensjonen vil derfor ikke innebære at regler om tilgjengelighet må utformes som et rettskrav på tilrettelagt tilgang til varer og tjenester. I norsk sammenheng sikres tilgangen til varer og tjenester i dag ved regler om generell og individuell tilgjengelighet, hjelpemidler og velferdsordninger.

Noen av høringsinstansene har tatt opp spørsmålet om det av konvensjonen følger en plikt til å lovfeste en plikt for arbeidsgivere til å anskaffe tilgjengelige IKT-systemer på arbeidsplassen.

Arbeidsgiver har en plikt til individuell tilrettelegging av arbeidsplassen etter diskriminerings- og tilgjengelighetsloven § 12 første ledd. Dette inkluderer en plikt til å tilrettelegge IKT-utstyr for arbeidstakere som har behov for slik tilrettelegging. NAV gir stønad til hjelpemidler som er nødvendige og hensiktsmessige for at personer med nedsatt funksjonsevne skal skaffe seg eller beholde et passende arbeid etter lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd (folketrygdloven) § 10-5.

Konvensjonen anses ikke for å medføre ytterligere forpliktelser til å sørge for tilgjengelighet til IKT på arbeidsplassen.

Samlet sett har Norge kommet langt i arbeidet med å lovfeste tilgjengelighet. Lovendringer anses ikke nødvendig for å ratifisere konvensjonen når det gjelder tilgjengelighetsbestemmelsene.

4.2.4 Konvensjonens bestemmelser om rettslig handleevne (art. 12)

I artikkel 12 bekrefter partene at mennesker med nedsatt funksjonsevne har rettslig handleevne på lik linje med andre, på alle livets områder. Partene skal treffe hensiktsmessige tiltak for å gi mennesker med nedsatt funksjonsevne tilgang til den støtte de kan trenge for å kunne bruke sin rettslige handleevne.

Statene skal ha mekanismer som sikrer at tiltak som gjelder utøvelsen av rettslig handleevne respekterer vedkommende persons rettigheter, vilje og preferanser, at det ikke foreligger noen interessekonflikt og utilbørlig påvirkning, at tiltakene er forholdsmessige og tilpasset vedkommen-

des omstendigheter og at de gjelder for kortest mulig tid. Tiltakene skal gjennomgås jevnlig av en kompetent, uavhengig og upartisk myndighet eller rettsinstans.

Partene skal også sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne har lik rett til å eie eller arve eiendom, til å kontrollere sine egne økonomiske forhold, og til lik tilgang til banklån, pantelån og andre former for kreditt, og skal sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne ikke vilkårlig blir fratatt sin eiendom.

Gjeldende vergemålslovgivning (lov 28. november 1898 om Umyndiggjørelse (umyndiggjørelsesloven) og lov 22. april 1927 nr. 03 om vergemål for umyndige (vergemålsloven)) anses for å være i strid med konvensjonens artikkel 12. Hovedgrunnen til dette er at vergemålet ikke er tilstrekkelig individuelt tilpasset, og at det ikke foreligger gode nok rettssikkerhetsmekanismer knyttet til dagens vergemål.

Ny vergemålslov ble vedtatt den 26. mars 2010 (lov 26. mars 2010 nr. 09 om vergemål). Det tas sikte på ikrafttredelse 1. juli 2013. Ikrafttredelsestidspunktet avhenger av innføringen av ny vergemålsordning. Etter den nye vergemålsloven skal det etableres individtilpassede vergemål. Når det skal tas stilling til om det skal opprettes et vergemål må ulike medisinske kriterier være oppfylt, det må foreligge et behov for vergemål og fylkesmannen må ha beskrevet et mandat for vergen. Dette mandatet skal være tilpasset den personen det gjelder og gi vergen i oppdrag å gi den hjelp eller den støtte som den aktuelle personen trenger. Vergemålet skal aldri gjøres mer omfattende enn nødvendig.

Hovedformen for vergemål etter ny vergemålslov er vergemål uten fratakelse av rettslig handleevne, jf. lovens § 20. Vergen har plikt til å høre den som er under vergemål, og vergen kan ikke foreta disposisjoner hvis den som er satt under vergemål motsetter seg dette, jf. lovens § 33. Dette gjelder likevel ikke hvis den som er under vergemål ikke er i stand til å forstå hva disposisjonen innebærer, jf. § 33 annet ledd annet punktum.

Den andre formen for vergemål er vergemål med fratakelse av den rettslige handleevnen, jf. lovens § 22. Handleevnen kan fratras i økonomiske forhold der dette er nødvendig for å hindre at personen utsetter sin formue eller andre økonomiske interesser for fare for å bli vesentlig forringet, eller om personen blir utnyttet økonomisk på en utilbørlig måte. I tillegg kan personen fratras handleevnen i personlige forhold på bestemte, avgrensede områder om det er betydelig fare for at han

eller hun handler på en måte som i vesentlig grad er egnet til å skade hans eller hennes interesser. Selv om vedkommende er fratatt den rettslige handleevnen, skal vergen legge vekt på det han eller hun mener, jf. lovens § 33 tredje ledd første punktum. Om vergen likevel treffer en avgjørelse som personen under vergemål er uenig i, kan personen selv bringe spørsmålet inn for fylkesmannen, jf. § 33 tredje ledd tredje punktum.

I ny vergemålslov kapittel 10 gis det hjemmel for å opprette fremtidsfullmakter. Alle personer over 18 år som har evne til å forstå fullmaktens betydning, kan opprette en fremtidsfullmakt, jf. § 79 første ledd. Denne adgangen vil stå åpen for personer med nedsatt funksjonsevne forutsatt at vilkårene om alder og mental kapasitet er oppfylt.

Det følger av loven kapittel 2 at det skal opprettes et eget klage- og tilsynsorgan for området. Dette organet skal behandle klager over fylkesmannens vedtak og føre regelmessig tilsyn med fylkesmannens oppgaver etter vergemålsloven. Det er gitt nærmere regler om omfanget av tilsynsplikten i forskrift til vergemålsloven. I tillegg vil Likestillings- og diskrimineringsombudet ha anledning til å følge området, uttale seg om utviklingen og om konsekvenser for etterlevelsen av konvensjonen.

For å klargjøre at Norge vil oppfylle kravene i artikkel 12 ved bruk av en vergemålsordning med individtilpasset vergemål, foreslås det at det ved ratifikasjon avgis en tolkningserklæring med følgende ordlyd:

«Norge anerkjenner at personer med nedsatt funksjonsevne har rettslig handleevne på lik linje med andre, i alle sammenhenger. Norge anerkjenner også forpliktelsene til å sikre at personer med nedsatt funksjonsevne mottar den støtte og bistand de trenger for å utøve sin rettslige handleevne. Norge erklærer videre dets forståelse av at konvensjonen tillater fratakelse av rettslig handleevne eller bistand til å utøve rettslig handleevne og/eller tvungent vergemål der slike tiltak er nødvendige, som en siste utvei og underlagt kontrollmekanismer».

4.2.5 Tilgang til rettssystemet (art. 13)

Etter artikkel 13 skal partene sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne har effektiv tilgang til rettssystemet på lik linje med andre. Diskriminerings- og tilgjengelighetslovens regler om universell utforming (§ 9) gjelder for den fysiske utformingen av rettslokaler. Loven pålegger domstolene å sørge for universell utforming av de deler

av rettens lokaler som er rettet mot allmennheten. Dette sikrer fysisk tilgjengelighet til rettssystemet for personer med nedsatt funksjonsevne. Som følge av denne bestemmelsen har blant annet samtlige domstoler installert teleslynge.

For nye rettsbygg gjelder bestemmelsene i plan- og bygningsloven, jf. omtale ovenfor under 4.2.3.

Offentlige myndigheter har en plikt til å jobbe aktivt for å fremme likestilling av personer med nedsatt funksjonsevne etter diskriminerings- og tilgjengelighetsloven § 3 første ledd. Domstolene, politiet og lensmannsetaten har således en plikt til å iverksette tiltak som gir personer med nedsatt funksjonsevne en likeverdig tilgang til rettssystemet.

For personer som har behov for bistand under rettsprosessen vil ulike offentlige ordninger kunne komme til anvendelse, avhengig av individuelle behov hos personen som trenger bistand. Etter lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) § 100 annet ledd fremgår det at det kan utgjøre «særlig grunn» til å oppnevne offentlig forsvarer at siktede har «nedsatt funksjonsevne eller er i en annen fysisk eller psykisk tilstand som tilsier at det er et særskilt behov for forsvarer». I andre tilfeller, der behovet for bistand er av praktisk art, vil personer med nedsatt funksjonsevne kunne ha rett til tolk etter folketrygdloven § 10-7 første ledd bokstav f) og g), eller bistand fra verge etter vergemålsloven.

Artikkel 13 nr. 2 gjelder opplæring for dem som arbeider innenfor rettspleien, herunder politi og fengselsansatte. Som en videreføring av prosjektet «Trygghet og tillit» er det gjennomført et opplæringsprogram for politiet i form av fagdager for ansatte i syv politidistrikt. Formålet med opplæringen er en bevisstgjøring om egne reaksjoner på det som oppleves annerledes, hva diskriminering er, og hvordan man unngår å virke diskriminerende. Det vil bli vurdert hvordan opplæringsprogrammet kan gjennomføres i større omfang.

4.2.6 Frihet og personlig sikkerhet (art. 14)

Artikkel 14 nr. 1 forplikter statspartene til å sikre at personer med nedsatt funksjonsevne har rett til frihet og personlig sikkerhet og at mennesker med nedsatt funksjonsevne ikke berøves friheten på ulovlig eller vilkårlig måte, samt at nedsatt funksjonsevne ikke i noe tilfelle skal rettferdiggjøre frihetsberøvelse. Etter artikkel 14 nr. 2 er statene forpliktet til, i en rimelig utstrekning, å sikre funksjonshemmede like vilkår under frihets-

berøvelse som den øvrige befolkningen, og at dette bl.a. skal ivaretas gjennom rimelig tilrettelegging. Bestemmelsen retter seg mot alle sektorer.

Som det fremgår av konvensjonens formålsbestemmelse, omfattes personer med psykiske lidelser av varig karakter og en viss alvorlighetsgrad av konvensjonens definisjon av personer med nedsatt funksjonsevne. Det er av ulike brukerorganisasjoner og menneskerettighetsjurister reist spørsmål ved om reguleringen i lov 2. juli 1999 nr. 62 om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern (psykisk helsevernloven) vedrørende tvangsinnleggelse og tvangsbehandling, herunder tvangsmedisinering, av mennesker med psykiske lidelser vil komme i strid med konvensjonen. FNs høykommissær for menneskerettigheter og FNs spesialrapportør mot tortur har også i enkelte uttalelser gitt uttrykk for at tvangsinnleggelse og tvangsbehandling kan være i strid med konvensjonen.

Andre stater som har ratifisert konvensjonen, støtter ikke de mer vidtgående rettsoppfatninger som har vært gjort gjeldende av FNs høykommissær for menneskerettigheter og FNs spesialrapportør mot tortur. Av relevans er blant annet Australias tolkningserklæring som ble avgitt i forbindelse med ratifikasjon 25. juli 2008, som sier at bestemmelsen forstås slik at den åpner for tvungen behandling og omsorg når slik behandling er nødvendig, som en siste utvei, og behandlingen er undergitt rettssikkerhetsgarantier. Sverige har ikke avgitt noen tolkningserklæring, men fant under behandlingen av spørsmålet om ratifikasjon at egen lovgivning om tvungent psykisk helsevern ikke forhindret ratifikasjon av konvensjonen. Tyskland og Danmark har også lagt til grunn en lignende tolkning. Videre indikerer også flere andre stater som arbeider med ratifikasjonen en tilsvarende tolkning.

I forbindelse med ratifikasjonsprosessen har det blitt vurdert om det er samsvar mellom norsk rett og konvensjonens artikkel 14. Konklusjonen er at konvensjonsforpliktelsene ikke nødvendigvis gjør endringer i de gjeldende tvangshjemlene i nasjonal helselovgivning (Psykisk helsevernloven § 3-2, § 3-3 og § 4-4). Tvangsbestemmelsene etter gjeldende norsk rett oppstiller klare tilleggs-vilkår som må være oppfylt for at tvangstiltak kan benyttes, og en varig og alvorlig psykisk lidelse vil i seg selv ikke gi adgang til tvungent psykisk helsevern. Det er med andre ord ikke vedkommedes nedsatte funksjonsevne i seg selv som er avgjørende for om tvangstiltak kan benyttes etter norsk rett, noe som i så fall ville ha vært i strid med konvensjonen.

Ved kongelig resolusjon 28. mai 2010 oppnevnte regjeringen et lovutvalg for å utrede regler om tvang mv. innen psykisk helsevern. Utvalget fikk blant annet som mandat å se på forholdet mellom psykisk helsevernloven, samtykkebestemmelsene i pasientrettighetsloven og menneskerettighetene. Utvalget foretok en grundig gjennomgang av norsk tvangslovgivning i forhold til menneskerettighetene. Utvalget har utredet i hvilken grad konvensjonen åpner for nasjonale bestemmelser om tvangsinnleggelse og tvangsbehandling, og konkluderer med at konvensjonen ikke forbyr ethvert tvangsinngrep, men at retten til selvbestemmelse og ikke-diskriminering må ivaretas i utformingen av regler om tvang (NOU 2011: 9 Økt selvbestemmelse og rettsikkerhet, punkt 12.2).

Selv om norsk rett vurderes å være i samsvar med konvensjonens bestemmelser, foreslås det at det ved ratifikasjon avgis en erklæring til artikkel 14 (og artikkel 25) for å klargjøre Norges forståelse av bestemmelse(-e) med følgende ordlyd:

«Norge anerkjenner at ethvert menneske med nedsatt funksjonsevne har rett til frihet og personlig sikkerhet og en rett til respekt for sin fysiske og psykiske integritet på lik linje med andre. Norge erklærer videre som sin forståelse at konvensjonen tillater tvungen omsorg og behandling av mennesker, herunder tiltak iverksatt for å behandle psykiske lidelser, når omstendighetene gjør slik behandling nødvendig som en siste utvei, og behandlingen er undergitt rettsikkerhetsgarantier.»

Når det gjelder like vilkår under frihetsberøvelse i medhold av lov 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov (straffeloven), oppfyller lov 18. mai 2001 nr. 21 om gjennomførings av straff mv. (straffegjennomføringsloven) de krav som stilles etter konvensjonen, som viser til at personer med nedsatt funksjonsevne skal ha samme garantier som andre i samsvar med internasjonale menneskerettskonvensjoner.

Nye fengsler blir tilrettelagt i henhold til kravene om universell utforming i plan- og bygningsloven. Ved soning i fengsler som ikke er tilrettelagt for personer med nedsatt funksjonsevne, er det muligheter for tilrettelegging av fengselsstraff i form av soning utenfor fengsel.

4.2.7 Retten til et selvstendig liv og til å være en del av samfunnet (art. 19)

Etter artikkel 19 skal mennesker med nedsatt funksjonsevne ha samme rett som andre til å leve i

samfunnet, med de samme valgmuligheter som andre. Dette omfatter muligheten til å velge bosted, hvordan man vil bo og hvem man vil bo sammen med, tilgang til støttetjenester i hjemmet samt nødvendig personlig bistand for å kunne bo og være inkludert i samfunnet.

Enkelte høringsinstanser har gitt uttrykk for at konvensjonens artikkel 19 vil medføre en plikt til å rettighetsfastsette brukerstyrt personlig assistanse.

Kommunenes Sentralforbund har uttalt at de er prinsipielt enig i ratifikasjon, men

KS forutsetter imidlertid at ratifisering ikke medfører behov for endringer i norsk lovgivning eller innskrenker kommunenes selvrådere. (...) Dette gjelder for eksempel kommunenes muligheter til å utføre skjønn i forhold til dagens lovgivning og problemer knyttet til tjenester i forbindelse med flytting mellom kommuner. Vi har særlig merket oss artikkel 19 om retten til å velge bosted. Vi forutsetter at dette ikke svekker kommunens mulighet til å utøve skjønn ved vedtak om sosial- og helsetjenester skal ytes i en omsorgsbolig, institusjon eller som hjemmetjeneste.

Høringsuttalelsene foranlediger følgende kommentarer:

Kravene som følger av konvensjonens artikkel 19 anses for å være oppfylt i norsk rett.

Formålet i helse- og omsorgstjenesteloven er blant annet å sikre at den enkelte får mulighet til å leve og bo selvstendig og til å ha en aktiv og meningsfylt tilværelse i fellesskap med andre, jf. lovens § 1-1 punkt 3. Loven pålegger kommunen å tilby en rekke tjenester, blant annet helsetjenester i hjemmet, personlig assistanse, herunder praktisk bistand, opplæring og støttekontakt, plass i institusjon, herunder sykehjem og avlastningstiltak (§ 3-2).

Brukerstyrt personlig assistanse er en måte å organisere praktisk bistand og opplæring på. Ordningen fungerer slik at brukeren selv organiserer og leder arbeidet til assistentene. Konvensjonen overlater til statene selv å vurdere hvilke tiltak som er egnet for å nå de mål som konvensjonen setter. Statene vil ha stor frihet til å bestemme hvordan tjenestene skal organiseres. Artikkel 19 vil derfor ikke medføre en forpliktelse til å rettighetsfeste brukerstyrt personlig assistanse.

Etter norsk rett har alle rett til å velge hvor og hvordan han eller hun ønsker å bo. Dette gjelder også for personer med nedsatt funksjonsevne, som er avhengig av helse- og omsorgstjenester fra

kommunen. Hovedregelen er at kommunen har plikt til å yte nødvendige tjenester der tjenestemottakeren ønsker å bo. Det kan i enkelte tilfeller foreligge særlige forhold som tilsier at det kan gjøres unntak fra denne hovedregelen. Slike særlige grunner kan for eksempel være at det vil medføre store praktiske problemer for kommunen å yte de tjenestene tjenestemottakeren ønsker, eller at tjenestetilbudet blir uforholdsmessig ressurskrevende eller kostbart.

Kommunen har således ikke en absolutt plikt til å gi tjenestemottakerne full frihet til å velge mellom å få tjenester i en omsorgsbolig, i en institusjon eller som hjemmetjeneste, uavhengig av kommunens ressursmessige muligheter for å yte de nødvendige tjenester. Dette gjelder også etter konvensjonen. Forpliktelsene som ligger i konvensjonen er å treffe effektive og hensiktsmessige tiltak for at mennesker med nedsatt funksjonsevne lettere skal kunne anvende seg av retten til å velge bosted fullt ut.

Retten til å kunne velge bosted innebærer at personer med nedsatt funksjonsevne står fritt til å flytte til en annen kommune. Enkelte personer er avhengige av å motta omfattende pleie- og omsorgstjenester, slik at de ikke kan flytte uten at et tjenestetilbud står klart i den kommunen de ønsker å flytte til. For at disse personene skal ha en reell adgang til å flytte, er det en forutsetning at tilflyttingskommunen behandler søknaden og fatter vedtak om tjenester før de faktisk flytter eller tar opphold i kommunen. Helse- og omsorgsdepartementet har i rundskriv I-43/99 redegjort for kommunens ansvar for å behandle søknader og fatte vedtak om tjenester etter helse- og omsorgstjenesteloven før søkere med omfattende pleie- og omsorgsbehov har flyttet eller tatt opphold i kommunen.

4.2.8 Personlig mobilitet (art. 20)

Etter artikkel 20 skal partene treffe effektive tiltak for å sikre mennesker med nedsatt funksjonsevne en personlig mobilitet som gir størst mulig uavhengighet. Dette skal bl.a. skje ved tilgang til gode mobilitetshjelpemidler, praktisk assistanse og opplæring i mobilitetsteknikker.

Norsk rett anses for å være i overensstemmelse med kravene i konvensjonens artikkel 20 gjennom ulike lovbestemmelser. Den personlige mobiliteten for mennesker med nedsatt funksjonsevne lettes i Norge ved tekniske hjelpemidler fra Folketrygden, herunder også førerhunder for blinde (folketrygdloven §§ 10-5 – 10-7). Bare for et fåtall av hjelpemidlene er det egenandel eller maksimalstønad.

Personer med nedsatt funksjonsevne kan ha rett til assistanse og personlig bistand etter helse- og omsorgstjenesteloven § 3-2. Et av formålene med helse- og omsorgstjenesteloven er å sikre at den enkelte får mulighet til å leve og bo selvstendig og til å ha en aktiv og meningsfylt tilværelse i fellesskap med andre (§ 1-1 pkt. 3). Dersom det er nødvendig skal personlig assistanse og bistand ytes med dette formålet.

Opplæring i mobilitetsteknikker for mennesker med nedsatt funksjonsevne foregår ofte som en integrert del av habiliterings- og rehabiliteringstilbudet der sentrale aktører er statlige kompetansesentre, habiliterings- eller rehabiliteringsinstitusjoner på spesialisthelsetjenestenivå, det statlige spesialpedagogiske støttesystemet, NAV hjelpemiddelsentraler og spesialenheter, kurs og opplæringstilbud i regi av Norges blindeforbund, leverandører av hjelpemidler og rehabiliteringsmiljøer på fylkes- og kommunalt nivå, inkludert utdanningssektoren. Arbeidet søkes organisert slik at fagpersoner nærmest brukeren, dvs. i kommunene, i stor grad skal gi opplæring i mobilitetsteknikker. De samme institusjonene driver også opplæring for fagpersoner.

Arbeids- og velferdsetaten arbeider med å sikre at det utvikles relevante hjelpemidler, blant annet gjennom midler til utviklingsprosjekter og gjennom nordisk samarbeid. For øvrig vil regjeringens generelle arbeid for å styrke universell utforming også bidra til at næringslivet tar hensyn til at mobiliteten kan økes gjennom mange ulike tekniske løsninger for mange ulike produkter. Ut over de lovfestede ordningene sikres mulighetene for mobilitet gjennom ulovfestede ordninger. Transporttjenesten for funksjonshemmede er en frivillig fylkeskommunal oppgave. Ordningen bidrar til å sikre utendørs mobilitet.

4.2.9 Ytringsfrihet og meningsfrihet, og tilgang til informasjon (art. 21)

Partene skal etter konvensjonens artikkel 21 treffe alle hensiktsmessige tiltak for å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan bruke retten til ytringsfrihet og meningsfrihet, herunder frihet til å søke, motta og meddele opplysninger og tanker av alle slag, på lik linje med andre, og ved alle former for kommunikasjon etter eget valg. Dette innebærer bl.a. at man i samhandling med det offentlige kan bruke bl.a. tegnspråk, punktskrift og alternative og supplerende kommunikasjonsformer. Massemediene og private virksomheter som yter tjenester til allmennheten, herunder via Internett, skal oppfordres til å bruke for-

mater som er tilgjengelige og brukbare for mennesker med nedsatt funksjonsevne. Kravene i artikkel 21 anses å være oppfylt i norsk rett.

Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven §§ 9 og 11 om universell utforming gjelder for medier og nettsider som henvender seg til allmennheten. Mediene har, etter disse bestemmelsene, en plikt til universell utforming av IKT (blant annet nett-aviser) rettet mot allmennheten.

På kringkastingsfeltet er det i dag kun NRK som er underlagt krav om teksting av sine fjernsynsprogrammer. NRK-plakaten, som er innarbeidet i NRKs vedtekter, § 13 bokstav c lyder: «Ved utformingen av NRKs tilbud må det tas hensyn til funksjonshemmede, bl.a. skal NRK ta sikte på at alle fjernsynsprogrammer blir tekstet». TV 2 hadde tidligere et lignende krav i sin konsesjon. Konsesjonen gikk imidlertid ut i 2009.

Kulturdepartementet arbeider med forslag til endringer i lov 4. desember 1992 nr. 127 om kringkasting (kringkastingsloven) i forbindelse med gjennomføring av Europaparlaments- og Rådsdirektiv 2010/13/EU om audiovisuelle medietjenester (AMT-direktivet) i norsk rett. I AMT-direktivets artikkel 7 er det fastsatt at medlemslandene skal oppmuntre tilbydere av audiovisuelle medietjenester til å sørge for at deres tjenester gradvis blir gjort tilgjengelig for syns- og hørselshemmede.

Alminnelige forvaltningsrettslige regler pålegger offentlige virksomheter å godta og legge til rette for at kommunikasjonen med mennesker med nedsatt funksjonsevne skal kunne skje ved bruk av tegnspråk, punktskrift, alternativ og supplerende kommunikasjon etc. Dette følger av en generell plikt til å veilede og gi bistand til publikum. Når det gjelder de særlige behov til mennesker med nedsatt funksjonsevne, vil en plikt til veiledning og bistand følge av diskriminerings- og tilgjengelighetsloven § 3 om offentlige myndigheters plikt til å arbeide aktivt, målrettet og planmessig for likestilling og mot diskriminering. Visse plikter følger også av diskrimineringsforbudet i § 4.

Et politisk tiltak i dag for å sikre retten til ytringsfrihet og meningsfrihet er regjeringens strategi for framtidens offentlige tjenester som kalles «digitalt førstevalg». Det betyr at den digitale måten å tilby offentlige tjenester på skal være den foretrukne. Digitalt førstevalg innebærer at alle egnede tjenester skal tilbys digitalt, og at brukerne av tjenestene aktivt må velge manuelle løsninger hvis de foretrekker det. Tjenester som krever brukernærhet er ikke omfattet. At offentlige tjenester gjøres tilgjengelig digitalt vil føre til

bedre tilgjengelighet til tjenestene for mange personer med nedsatt funksjonsevne. Etter diskriminerings- og tilgjengelighetsloven § 11 skal all IKT rettet mot allmennheten utformes universelt.

4.2.10 Respekt for hjemmet og familien (art. 23)

Etter artikkel 23 skal partene treffe effektive og hensiktsmessige tiltak for å avskaffe diskriminering av mennesker med nedsatt funksjonsevne i alle saker som gjelder ekteskap, familie, foreldre-rollen og personlige relasjoner. Rettighetene i forbindelse med vergemål, formynderskap, omsorg, adopsjon av barn og fertilitet skal sikres. Hensynet til barna skal komme i første rekke. Barn med nedsatt funksjonsevne og deres familier skal gis støtte.

I sin høringsuttalelse sier *Samarbeidsforumet av funksjonshemmedes organisasjoner (SAFO)*:

I artikkel 23 – Respekt for hjemmet og familien – handler paragraf 1 c) om retten til å beholde sin fruktbarhet. I følge norsk lov er det i dag lov å tvangssterilisere mennesker med utviklingshemming og psykisk syke. Det er visse vilkår som skal være oppfylt og det skal avgjøres i en nemnd, men det er uansett en mulighet for å tvangssterilisere. Skal norsk lov være i overensstemmelse med konvensjonen mener vi at loven om sterilisering må endres. Retten til å tvangssterilisere er hjemlet i § 3 i lov om sterilisering.

I Norge er ikke tvangssterilisering tillatt. I henhold til lov 3. juni 1977 nr. 57 om sterilisering (steriliseringsloven) kan en person som har fylt 25 år steriliseres når vedkommende selv begjærer det. Personer som er under 25 år, har en alvorlig sinnslidelse eller er psykisk utviklingshemmet eller er psykisk svekket, må søke steriliseringsnemnda i fylket om tillatelse til sterilisering. Det er satt opp bestemte krav for å innvilge søknaden. Dersom vedkommende er under 18 år eller er alvorlig sinnslidende, alvorlig psykisk utviklingshemmet eller alvorlig psykisk svekket, kreves det også samtykke fra vergen.

I de tilfellene hvor en person ikke har evne til selv å ta standpunkt til inngrepet og helbredelse eller vesentlig bedring ikke kan påregnes, kan vergen framsette søknad på vegne av vedkommende. I et slikt tilfelle kan tillatelse til sterilisering bare gis der dette framstår som det beste alternativet for å forebygge svangerskap for den det gjelder. Dette siste kom inn i loven ved en lov-

endring i 2006 med tilpassing til kravene i Europarådets biomedisinkonvensjon fra 1996, men har alltid ligget til grunn for praktiseringen av loven. Det er således ikke tale om tvangssterilisering, men en anledning til å få utført et steriliseringsinngrep når dette ubetinget er det beste for den det gjelder.

Departementet legger til grunn at rekkevidden av art. 23 i konvensjonen må tolkes i lys av Europarådets biomedisinkonvensjon, og at norsk rett er i samsvar med disse reglene.

4.2.11 Utdanning (art. 24)

Etter artikkel 24 forplikter partene seg til å sikre et inkluderende utdanningssystem på alle nivåer samt livslang læring for personer med nedsatt funksjonsevne. Partene skal foreta rimelig tilrettelegging ut fra den enkeltes behov og sikre nødvendig støtte innenfor det allmenne utdanningssystemet. Partene skal gjøre det mulig for mennesker med nedsatt funksjonsevne å lære praktiske og sosiale ferdigheter for å lette deres fulle deltakelse i undervisningen og i samfunnet. Det skal bl.a. legges til rette for innlæring av punktskrift, alternative og supplerende kommunikasjonsformer og tegnspråk.

I sin høringsuttalelse av 17. september 2007 om ratifisering av konvensjonen sier *Samarbeidsforumet av funksjonshemmedes organisasjoner (SAFO)*:

I forhold til Artikkel 24 - utdanning - er det ikke direkte motstrid mellom konvensjonen og norsk lov, men det bør komme et tillegg i opplæringsloven. Tillegget må ha en hjemmel som gir en rett til å få alternative kommunikasjonsformer i opplæringen.

Rettighetene i artikkel 24 er gjennomført i norsk rett gjennom ulike bestemmelser i bl.a. opplæringslova, universitets- og høyskoleloven, fagskoleloven samt diskriminerings- og tilgjengelighetsloven og plan- og bygningsloven.

Retten til grunnskole- og videregående opplæring er stadfestet i henholdsvis opplæringsloven § 2-1 og § 3-1. Bestemmelsene gir alle, inkludert mennesker med nedsatt funksjonsevne, lik rett til gratis offentlig grunnopplæring. Det følger videre av opplæringsloven § 1-3 at opplæringens skal tilpasses den enkeltes evner og forutsetninger. Elever som ikke har eller ikke kan få tilfredsstillende utbytte av den ordinære tilpassede opplæringen, har rett til spesialundervisning etter opplæringsloven § 5-1.

Eleven og foreldrene til eleven kan kreve at skolen gjør de undersøkelser som er nødvendige for å finne ut om eleven trenger spesialundervisning, og eventuelt hva eleven trenger. Avgjørelse om spesialundervisning er et enkeltvedtak som kan påklages etter regler om klage i lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningsaker (forvaltningsloven). Rett til tilpasset opplæring og spesialundervisning, sammen med rettighetene til punktskrift og tegnspråkopplæring (opplæringsloven §§ 2-6, 2-14, 3-9 og 3-10) gir elevene rettigheter som omfatter og til dels går utover de rettigheter som gis gjennom artikkel 24 i konvensjonen.

I universitets- og høyskoleloven § 4-3 og fagskoleloven § 4 a står det at utdanningsinstitusjonene og fagskoletilbydere, så langt det er mulig og rimelig, skal legge studiesituasjonen til rette for studenter med særskilte behov.

Departementet har vurdert innspillet fra SAFO, men anser en slik endring ikke nødvendig for å oppfylle forpliktelsene etter konvensjonen. For å tydeliggjøre dagens rettigheter i lovverket for elever med behov for alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK) har Kunnskapsdepartementet likevel foreslått at det blir innført egne lovbestemmelser om opplæring av elever med behov for ASK. Forslaget er lagt frem i Prop. 84 L (2011–2012) Endringer i opplæringslova og privatskolelova.

4.2.12 Retten til høyest oppnåelige helsestandard (art. 25)

Etter artikkel 25 erkjenner partene at mennesker med nedsatt funksjonsevne har rett til den høyest oppnåelige helsestandard uten diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne. Artikkel 25 bokstav d bestemmer at statspartene skal kreve at medisinsk personell gir mennesker med nedsatt funksjonsevne behandling av like god kvalitet som den som gis til andre, herunder på grunnlag av fritt og informert samtykke.

Rettighetene til helse- og omsorgstjenester anses for å være oppfylt gjennom eksisterende norsk lovgivning. Den offentlige helse- og omsorgstjenesten i kommunen og den statlige spesialisthelsetjenesten er forankret i et likhetsprinsipp, som innebærer at alle borgere i landet, uavhengig av funksjonsnivå, har rett til likeverdige tjenestetilbud tilpasset den enkeltes behov, jf. lov 2. juli 1999 nr. 63 om pasient- og brukerrettigheter (pasient- og brukerrettighetsloven) § 1-1, lov 2. juli 1999 nr. 61 om spesialisthelsetjenesten m.m. (spesialisthelsetjenesteloven) § 1-1, lov 15.

juni 2001 nr. 93 om helseforetak m.m. (helseforetaksloven) § 1 annet ledd og helse- og omsorgstjenesteloven § 1-1. Videre gjelder bestemmelsene i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven og plan- og bygningsloven også for helsetjenesten.

Det har blitt reist spørsmål ved om norsk tvangslovgivning er i strid med konvensjonens artikkel 25 bokstav d, om at mennesker med nedsatt funksjonsevne skal gis behandling av like god kvalitet som den som gis andre, herunder på grunnlag av fritt og informert samtykke.

Som nevnt under punkt 4.2.6., har bl.a. FNs høykommissær for menneskerettigheter og FNs spesialrapportør for tortur i enkelte uttalelser gitt uttrykk for at bruk av tvang, herunder tvangsbehandling, i psykiatrien kan være konvensjonsstridig. Som det også fremkommer under punkt 4.2.6 har imidlertid en slik forståelse av konvensjonen ingen støtte i statspraksis. De fleste ratifiserende parter synes å ha lagt til grunn en restriktiv fortolkning av konvensjonen som innebærer at tvangsbestemmelser for personer med psykiske lidelser ikke er konvensjonsstridig, jf. særlig Australias fortolkningserklæring avgitt ved ratifikasjon. Også det norske lovutvalget som har utredet bruk av tvang innen psykisk helsevern, har lagt til grunn i NOU 2011: 9 Økt selvbestemmelse og rettssikkerhet at konvensjonen ikke forbyr ethvert tvangsinngrep, men at retten til selvbestemmelse og ikke-diskriminering må ivaretas i utformingen av regler om tvang (se s. 22).

Departementet har vurdert om lov om psykisk helsevern § 4-4 om tvangsbehandling av pasienter under tvungent psykisk helsevern er forenlig med konvensjonens artikkel 25 bokstav d. Departementet finner at bestemmelsen i artikkel 25 bokstav d må forstås slik at den dreier seg om retten til generelle helsetjenester for personer med nedsatt funksjonsevne. Artikkel 25 d innebærer en plikt til å behandle like eller sammenlignbare sykdomstilfeller likt, uten forskjellsbehandling på grunnlag av pasientens nedsatte funksjonsevne. Dette vil for eksempel bety at pasienter med psykiske eller kognitive funksjonsnedsettelse har samme rett til informasjon og samtykke til behandling for somatisk sykdom som andre pasienter. Det avgjørende for alle pasienter er om de anses for å ha samtykkekompetanse.

Psykisk sykdom er imidlertid ikke bare en nedsatt funksjonsevne, men også en egen sykdom som krever en særskilt behandling. Det er klart at det i utgangspunktet ikke vil være konvensjonsstridig å vurdere ulike sykdommer og lidelser ulikt mht. hvilken helsehjelp som tilbys.

Departementets konklusjon er altså at norsk psykisk helsevernlov § 4-4 ikke strider mot artikkel 25 bokstav d. Sett i lys av de omtalte uttalelsene fra FNs høykommissær for menneskerettigheter og FNs spesialrapportør, har departementet imidlertid funnet grunn til å foreslå at det ved ratifikasjon avgis en tolkningserklæring for å tilkjenne norsk forståelse av artikkel 25 bokstav d (og artikkel 14). Forslaget til tolkningserklæring, som er relatert til begge de to nevnte bestemmelsene, er inntatt under punkt 4.2.6.

Diskriminering ved tilbud om private forsikringer er forbudt både etter diskriminerings- og tilgjengelighetsloven og etter regler vedtatt ved lov 27. juni 2008 nr. 65 om forsikringsselskapers adgang til å nekte noen å tegne forsikring. Det følger av de nye reglene at et forsikringsselskap ikke uten saklig grunn kan nekte noen på vanlige vilkår en forsikring som selskapet ellers tilbyr allmennheten.

4.2.13 Habilitering og rehabilitering (art. 26)

Etter artikkel 26 skal partene sikre habilitering og rehabilitering, særlig innen områdene helse, sysselsetting, utdanning og sosiale tjenester, med sikte på at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan oppnå størst mulig selvstendighet, utnytte sitt fysiske, mentale, sosiale og yrkesmessige potensial fullt ut og oppnå full inkludering og deltakelse på alle livets områder. Bruken av tekniske hjelpemidler skal fremmes. Kravene i konvensjonens artikkel 26 anses for å være oppfylt i norsk rett.

Retten til nødvendig hjelp fra kommunens helse- og omsorgstjeneste og spesialisthelsetjenesten er regulert i pasient- og brukerrettighetsloven §§ 2-1a og 2-1b. Dette kan etter en konkret vurdering omfatte habiliterings- og rehabiliteringstjenester. Kommunens helse- og omsorgstjeneste og spesialisthelsetjenesten har plikt til å yte habiliterings- og rehabiliteringstjenester etter bestemmelsene i helse- og omsorgstjenesteloven og spesialisthelsetjenesteloven. Personer som ikke kan dra nytte av ordinær undervisning i skolen har rett til spesialundervisning etter opplæringsloven kapittel 5 (se pkt. 4.2.11).

NAV er ansvarlig for å tilby tilrettelagt arbeid for personer som på grunn av nedsatt funksjonsevne ikke kan ha ordinært arbeid etter lov 10. desember 2004 nr. 76 om arbeidsmarkedstjenester (arbeidsmarkedsløven) § 12 og forskrift 11. desember 2008 nr. 1320 om arbeidsrettede tiltak.

Kommunehelsetjenesten og andre involverte aktører er ansvarlig for opplæring i bruk av hjelpemidler (se pkt. 4.2.8).

4.2.14 Arbeid og sysselsetting (art. 27)

I artikkel 27 erkjenner partene at mennesker med nedsatt funksjonsevne har rett til arbeid på lik linje med andre; dette omfatter muligheten til å tjene til livets opphold ved et arbeid som man selv fritt velger eller påtar seg i et arbeidsmarked og arbeidsmiljø som er åpent, inkluderende og tilgjengelig for mennesker med nedsatt funksjonsevne. Partene skal treffe hensiktsmessige tiltak for å virkeliggjøre retten til arbeid, også for dem som får nedsatt funksjonsevne mens de er i arbeid.

Rettighetene i artikkel 27 er gjennomført i norsk rett gjennom ulike lov- og forskriftsbestemmelser.

Norske myndigheter har iht. Grunnloven § 110 plikt til å legge forholdene til rette for at ethvert arbeidsdyktig menneske kan forsørge seg selv ved eget arbeid.

Diskriminering av personer med nedsatt funksjonsevne er forbudt etter diskriminerings- og tilgjengelighetsloven § 4, som blant annet forbyr diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne ved sysselsetting, i arbeid og ved oppsigelse.

Arbeidsmiljøloven har bl.a. som formål å bidra til et inkluderende arbeidsliv og å legge til rette for tilpasninger i arbeidsforholdet knyttet til den enkelte arbeidstakers forutsetninger og livssituasjon (for eksempel arbeidsmiljøloven § 4-6). Arbeidsmarkedsloven skal bl.a. bidra til å oppnå et inkluderende arbeidsliv gjennom et velfungerende arbeidsmarked med høy yrkesdeltakelse og lav arbeidsledighet.

De arbeidsrettede tiltakene etter arbeidsmarkedsloven, som er regulert i forskrift til denne loven, skal bidra til å styrke tiltaksdeltakernes muligheter til å få eller beholde arbeid. Alle tiltakene er tilgjengelige for personer med nedsatt arbeidsevne.

Slaveri og tvangsarbeid er forbudt og straffbart etter straffeloven §§ 224 og 225. Etter straffeloven er tvangsarbeid straffbart etter §§ 257-258, mens slaveri er straffbart etter §§ 259-260. Mennesker med nedsatt funksjonsevne har det samme vernet som andre mennesker.

4.2.15 Deltakelse i det politiske og offentlige liv (art. 29)

Etter artikkel 29 skal partene garantere mennesker med nedsatt funksjonsevne politiske rettigheter og mulighet til å nyte dem på lik linje med andre, herunder rett til deltakelse i valg.

Kravene i konvensjonens artikkel 29 anses for å være oppfylt i norsk rett.

Alle norske borgere over 18 år har rett til å stemme ved valg. Denne retten gjelder også for umyndiggjorte.

Muligheten for å stemme ved valg for personer med nedsatt funksjonsevne er sikret gjennom bestemmelser i bl.a. valgloven, valgforskriften, lov 25. september 1992 nr. 107 om kommuner og fylkeskommuner (kommuneloven) samt likestillings- og diskrimineringsloven. Krav til tilgjengelige valglokaler fremgår av valgforskriften §§ 26 og 30 og diskriminerings- og tilgjengelighetsloven § 9. Deltasenteret, som er statens kompetansesenter for deltakelse og tilgjengelighet, har utgitt veiledning om hvordan kommunene kan legge til rette for at alle stemmeberettigede skal kunne delta ved valg. Det er samtidig utviklet nye valgavlukker, valgurner, stemmesedler og grafisk profil for valg der hovedfokus har vært universell utforming. Kommuner gis mulighet til å benytte dette konseptet ved tilrettelegging til valg.

Dersom en velger har behov for hjelp til å avgi stemme, kan velgeren be om hjelp fra en valgfunksjonær. Valgfunksjonærene har taushetsplikt. Velgere med alvorlig fysisk eller psykisk funksjonshemming kan i tillegg peke ut en ekstra helper blant dem som er til stede, jf. valgloven §§ 8-4 (1) og 9-5 (5). For å beskytte velgere mot utilbørlig press skal det alltid være en valgfunksjonær til stede når velgere mottar hjelp ved stemmegivningen.

Lov 17. juni 2005 nr. 58 om råd eller anna representasjonsordning i kommunar og fylkeskommunar for menneske med nedsett funksjonsevne m.m. skal sørge for at mennesker med nedsatt funksjonsevne får innflytelse over og sikres medvirkning i politiske saker som er særlig viktige for personer med nedsatt funksjonsevne.

Personer med nedsatt funksjonsevne er underrepresentert i kommunestyrene i forhold til deres andel av befolkningen generelt. Myndighetene vil følge utviklingen på dette området. Deltasenteret har laget en veileder for mennesker med nedsatt funksjonsevne om deltakelse i politisk arbeid. Reglene om universell utforming i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven § 9 gjelder for partikontorer og kommunale lokaler som er rettet mot allmennheten.

Norske myndigheter er opptatt av å føre en politikk på frivillighetsfeltet som gir alle innbyggere mulighet og rett til å delta, jfr. St.meld. nr. 39 (2006-2007) Frivillighet for alle. Myndighetene gir finansiell støtte til funksjonshemmedes organisasjoner som driver interessepolitisk virksomhet.

4.2.16 Deltakelse i kulturliv, fritidsaktiviteter, fornøyelser og idrett (art. 30)

I artikkel 30 erkjenner partene at mennesker med nedsatt funksjonsevne har rett til å delta i kulturlivet, fritids-, fornøyles- og idrettsaktiviteter på lik linje med andre.

Retten for mennesker med nedsatt funksjonsevne til å delta i kulturliv, fritidsaktiviteter, fornøyer og idrett støttes i Norge både av den alminnelige lovgivning mot diskriminering og for tilgjengelighet og av ulike spesielle politiske tiltak. Se også under 4.2.9 om tilgang til informasjon.

Bestemmelsene om universell utforming i diskriminerings- og tilgjengelighetslovens § 9 gjelder for idrettslag og andre fritidsvirksomheter som er åpne for allmennheten. Reglene skal også sikre tilgjengelighet til kulturbygg, museer og andre severdigheter.

Et formål med helse- og omsorgstjenesteloven er å bidra til at den enkelte får mulighet til å leve og bo selvstendig og til å ha en aktiv og meningsfylt tilværelse i fellesskap med andre (§1-1 pkt. 3). Personer med nedsatt funksjonsevne kan, etter en konkret vurdering, ha rett til nødvendig praktisk bistand til å delta i fritidsaktiviteter (§ 3-2). Personer under 26 år kan ha rett til aktivitetshjelpemidler fra NAV etter folketrygdloven § 10-6.

Eksempler på tilgang til kulturtilbud i tilgjengelige formater er lydbøker, teksting av filmer og tegnspråktolkning av fjernsynsprogrammer og teaterforestillinger. Støtte til kreativ, kunstnerisk og intellektuell virksomhet skal ikke stille mennesker med nedsatt funksjonsevne dårligere enn andre. Åndsverklovens bestemmelser om opphavsrett åpner for at litterært eller vitenskapelig verk eller musikkverk fremstilles i eksemplarer som er tilgjengelige for personer med nedsatt funksjonsevne, jf. åndsverkloven § 17. Den spesielle døvekulturen støttes bl.a. gjennom Norsk kulturråd og statsstøtte til det profesjonelle tegnspråkteatret Teater Manu.

Gjennom behandlingen av St.meld. nr. 35 (2007–2008) Mål og mening – ein heilskapleg norsk språkpolitikk, ble norsk tegnspråk politisk anerkjent som et fullverdig språk. Det er lagt opp til å formalisere dette ved å forankre norsk tegnspråk i en allmenn språklov. Kulturdepartementet har satt i gang et arbeid for å kartlegge tegnspråkbrukeres rettigheter og det offentliges plikter overfor tegnspråkbrukerne på ulike samfunnsområder. I Språkrådet er det opprettet en egen stilting som tegnspråkkonsulent.

I Kulturdepartementets årlige tildeling av spillemidler til Norges idrettsforbund og olympiske

og paralympiske komité (NIF) forutsetter Kulturdepartementet at NIF vektlegger arbeidet med likestilling i vid forstand i idretten, og at organisasjonen aktivt motarbeider diskriminering i forhold til seksuell orientering, livssyn, kjønn og etnisk bakgrunn; likeledes forutsetter departementet at NIF skal være en åpen og inkluderende organisasjon, og at inkludering av funksjonshemmede i idretten inngår som en viktig prioritering i idrettsorganisasjonenes arbeid.

4.2.17 Statistikk og innhenting av data (art. 31)

Etter artikkel 31 forplikter partene seg til å innhente hensiktsmessig informasjon, herunder statistikk og forskningsdata som setter dem i stand til å utforme og iverksette politikk som gjennomfører konvensjonen.

Plikten etter artikkel 31 anses oppfylt i norsk rett. Likestillings- og diskrimineringsombudet er pålagt å utarbeide kunnskap og informasjon om status for inkludering og likestilling av personer med nedsatt funksjonsevne.

Kongen har i medhold av diskrimineringsombudsloven § 16 gitt bestemmelser om ombudets mandat i forskrift om organisasjon og virksomhet for Likestillings- og diskrimineringsombudet og Likestillings- og diskrimineringsnemnda § 1. Mandatet omfatter bl.a.

«e. Kompetansefunksjon

Ombudet skal ha oversikt over og formidle kunnskap og bidra til å utvikle kompetanse og dokumentasjon om likestilling og likebehandling, samt overvåke art og omfang av diskriminering».

Arbeidet med indikatorer for universell utforming videreføres under ledelse av Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. Det etableres indikatorer for planlegging, uteområder, bygg, transport og IKT.

4.2.18 Nasjonal gjennomføring og overvåking av konvensjonen (art. 33)

Etter konvensjonens artikkel 33 skal partene ha ett eller flere kontaktpunkter i sentralforvaltningen for saker som gjelder gjennomføring av konvensjonen, og de skal nøye overveie å utpeke en koordineringsinstans for dette arbeidet. De skal også ha en uavhengig instans til å overvåke gjennomføringen av konvensjonen. Sivilsamfunnet, og særlig organisasjonene til mennesker med ned-

satt funksjonsevne, skal kunne delta fullt ut i overvåkingsprosessen.

Hvert departement er kontaktpunkt i forvaltningen for saker som gjelder gjennomføringen av konvensjonens bestemmelser på departementets saksområde. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har et særlig ansvar for koordinering av tverrgående saker og for helheten i politikken. Statens råd for likestilling av funksjonshemmede har rådgivende funksjoner.

Etter artikkel 33 annet ledd skal det utpekes en eller flere uavhengige instanser for å fremme, verne om og overvåke gjennomføringen av konvensjonen. Likestillings- og diskrimineringsombudet har tilsvarende oppgaver for FNs kvinnekrimineringskonvensjon og FNs rasediskrimineringskonvensjon, og bør også få oppgaven for denne konvensjonen. Spørsmålet har vært drøftet med ombudet.

Overvåkingsoppgaven innebærer en selvstendig og uavhengig vurdering av status for gjennomføring av rettighetene i konvensjonen og myndighetenes etterlevelse av de plikter Norge påtar seg ved ratifisering. Ombudet tilfredsstiller de relevante kravene i de såkalte Paris-prinsippene for institusjoner som skal fremme og beskytte menneskerettighetene (som ble vedtatt av FNs generalforsamling 20. desember 1993). Arbeidsoppgavene faller i stor grad sammen med oppgaver ombudet allerede har i forbindelse med diskriminerings- og tilgjengelighetsloven.

For at Likestillings- og diskrimineringsombudet skal føre tilsyn med gjennomføringen av konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, er det nødvendig med en endring i diskrimineringsombudsloven, se kapittel 5 under.

Videre, etter artikkel 33 tredje ledd, skal sivilsamfunnet, og særlig mennesker med nedsatt funksjonsevne og organisasjoner som representerer dem, trekkes inn i overvåkingsprosessen og delta fullt ut i den. Ombudet har drøftet dette med representanter for funksjonshemmedes organisasjoner. Ombudet har etablerte strukturer for samarbeid med organisasjonene, blant annet ombudets brukerforum. Det forutsettes at ombudet og de aktuelle organisasjonene avklarer nærmere hvordan medvirkningen skal skje.

Organisasjonene vil også medvirke i prosessen på myndighetsnivå. Norsk politikk for mennesker med nedsatt funksjonsevne har i mange år i all hovedsak dreiet seg om gjennomføring av de rettighetene og forpliktelsene som nå er nedfelt i konvensjonen. Slik vil det fortsatt være, og den etablerte kontakten mellom myndighetene og organisasjonene vil bli videreført. På kommunalt og fylkeskommunalt nivå vil dette også gjelde samarbeidet etter bestemmelsene i lov om råd eller anna representasjonsordning i kommunar og fylkeskommunar for menneske med nedsett funksjonsevne.

Rapportering til FNs komité for rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne og medvirkning til komiteens behandling av rapportene

I medhold av konvensjonens artikkel 34 er det opprettet en FN-komité for rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne som skal føre tilsyn med statenes gjennomføring av konvensjonen. Dette skal skje ved gjennomgang av periodiske rapporter fra statene som skal avgis hvert fjerde år, og for øvrig når komiteen ber om det.

Artikkel 34 – 39 inneholder bestemmelser om komiteens mandat, prosedyreregler, behandlingen av statspartenes rapporter, samarbeid mellom statspartene og komiteen, komiteens forhold til andre organer, samt komiteens forpliktelser til å avgi rapport til FNs generalforsamling og Det økonomiske og sosiale råd. Dette systemet for FN-tilsyn av statspartenes gjennomføring av konvensjonen er i tråd med tilsvarende systemer for andre menneskerettskonvensjoner som Norge har ratifisert.

I arbeidet med å utarbeide Norges periodiske rapporter til komiteen vil det, i tråd med praksis for Norges rapporteringer til alle FNs traktatororganer, bli lagt opp til en åpen prosess hvor representanter for organisasjonene for mennesker med nedsatt funksjonsevne inviteres til å gi innspill til Norges rapporter. Det vil bli lagt opp til at rapportene i så stor grad som mulig baseres på uavhengig dokumentasjon fra Likestillings- og diskrimineringsombudet. Rapportene fra komiteen vil kunne gi grunnlag for informerte drøftinger om gjennomføring av konvensjonen.

5 Behov for lovendringer for å kunne gjennomføre konvensjonen

Artikkel 12 om rettslig handleevne nødvendiggjør ikrafttredelse av ny vergemålslov, som krever innføring av ny vergemålsordning. Konvensjonen antas ikke å etablere andre nye rettigheter ut over det som allerede følger av nasjonal lovgivning. Konvensjonens forbud mot diskriminering og regler om tilgjengelighet faller i hovedsak sammen med bestemmelser Norge allerede har i nasjonal lovgivning, særlig diskriminerings- og tilgjengelighetsloven.

Lov om vergemål av 1927 ble vurdert å være i strid med konvensjonen. Ny vergemålslov ble vedtatt 26. mars 2010, jf. Ot.prp. nr. 110 (2008-2009) om lov om vergemål (vergemålsloven). Det tas sikte på ikrafttredelse av ny lov 1. juli 2013. Vergemålsloven må være trådt i kraft idet konvensjonen trer i kraft for Norge. I henhold konvensjonens

artikkel 45 vil konvensjonen tre i kraft for staten 30 dager etter at den har deponert sitt ratifikasjonsinstrument. Dette innebærer at ratifikasjon tidligst kan finne sted 30 dager før den nye vergemålsloven har trådt i kraft.

I tillegg til endringene i vergemålslovgivningen er det nødvendig med en endring i diskrimineringsombudsloven for at ombudet skal føre tilsyn med gjennomføringen av konvensjonen, jf. Prop. 105 L (2011-2012) om endringer i diskrimineringsombudsloven. Denne blir lagt frem av Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet samtidig med fremleggelsen av ratifikasjonsproposisjonen.

Ut over de nevnte endringer anses norsk rett for å være i samsvar med konvensjonens bestemmelser.

6 Økonomiske og administrative konsekvenser

Ratifikasjon av konvensjonen forventes ikke å medføre økonomiske eller administrative konsekvenser av betydning utover merutgiftene til en eventuell innføring av ny vergemålsordning.

De administrative konsekvensene for statlige organer gjelder plikter etter artikkel 31 om statistikk og innhenting av data, 33 om nasjonal gjennomføring og overvåkning, 35 om rapporter fra partene, 36 om behandling av rapportene og 37 om samarbeid mellom partene og komiteen.

Oppgavene som følger av artikkel 31 og 33 medfører ikke vesentlig arbeid og kostnader ut over det som allerede følger av oppgavene Likestillings- og diskrimineringsombudet har etter diskriminerings- og tilgjengelighetsloven.

Oppgavene som følger av artikkel 35, 36 og 37 om rapportering til FNs komité for rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne og medvirkning til komiteens behandling av disse, svarer til oppgaver som allerede følger av FNs andre menneskerettskonvensjoner. Disse administrative oppgavene forventes heller ikke å medføre vesentlig merarbeid ut over de oppgavene man allerede har knyttet til oppfølging av diskriminerings- og tilgjengelighetsloven og FNs standardregler for like muligheter for mennesker med nedsatt funksjonsevne.

Verken kommunesektoren eller privat sektor forventes å få administrative merkostnader knyttet til ratifisering av konvensjonen.

7 Vurdering og tilråding

FN-konvensjonen om funksjonshemmedes rettigheter styrker det globale vernet av rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne og reflekterer et skifte i hvordan funksjonshemming forstås – fra å være primært et sosialpolitisk spørsmål om hjelpeordninger til å være først og fremst et spørsmål om rettslig likestilling.

Norsk politikk i forhold til funksjonshemmedes rettigheter antas å være i overensstemmelse med konvensjonens overordnede målsettinger og sikrer personers konkrete rettigheter slik disse er nedfelt i konvensjonen.

Norsk ratifikasjon av konvensjonen vil være en viktig markering av global enighet om å styrke rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet tilrår ratifikasjon av konvensjonen. Utenriksdepartementet slutter seg til dette.

Utenriksdepartementet

t i l r å r :

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et framlagt forslag til proposisjon til Stortinget om samtykke til ratifikasjon av FN-konvensjonen av 13. desember 2006 om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, med erklæringer.

Vi **HARALD**, Norges Konge,

s t a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak om samtykke til ratifikasjon av FN-konvensjonen av 13. desember 2006 om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, med erklæringer, i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag

til vedtak om samtykke til ratifikasjon av FN-konvensjonen av 13. desember 2006 om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, med erklæringer

I

Stortinget samtykker i ratifikasjon av FN-konvensjonen av 13. desember 2006 om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, med erklæringer.

Vedlegg 1

Convention on the Rights of Persons with Disabilities

Konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne

Preamble

The States Parties to the present Convention,

- a. Recalling the principles proclaimed in the Charter of the United Nations which recognize the inherent dignity and worth and the equal and inalienable rights of all members of the human family as the foundation of freedom, justice and peace in the world,
- b. Recognizing that the United Nations, in the Universal Declaration of Human Rights and in the International Covenants on Human Rights, has proclaimed and agreed that everyone is entitled to all the rights and freedoms set forth therein, without distinction of any kind,
- c. Reaffirming the universality, indivisibility, interdependence and interrelatedness of all human rights and fundamental freedoms and the need for persons with disabilities to be guaranteed their full enjoyment without discrimination,
- d. Recalling the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, the Convention on the Rights of the Child, and the International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families,
- e. Recognizing that disability is an evolving concept and that disability results from the interaction between persons with impairments and attitudinal and environmental barriers that hin-

Fortale

De stater som er part i denne konvensjon,

- a. som minner om de prinsipper som er fastslått i De forente nasjoners pakt, der det erkjennes at alle medlemmer av menneskeslekten har en iboende verdighet og verdi og like og umistelige rettigheter, og at dette er grunnlaget for frihet, rettferd og fred i verden,
- b. som erkjenner at De forente nasjoner, i Verdenserklæringen om menneskerettighetene og i de internasjonale menneskerettskonvensjonene, har fastslått og blitt enige om at enhver har krav på alle de rettigheter og friheter som der er nevnt, uten forskjellsbehandling av noe slag,
- c. som bekrefter at alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter er allmenne og udelelige, avhengige av hverandre og innbyrdes forbundet, og at det er nødvendig å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan nyte sine rettigheter og friheter fullt ut, uten forskjellsbehandling,
- d. som minner om Den internasjonale konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, Den internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter, Den internasjonale konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering, Konvensjon om avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner, Konvensjon mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff, Konvensjon om barnets rettigheter, og Den internasjonale konvensjon om vern av rettighetene til alle fremmedarbeidere og deres familier,
- e. som erkjenner at funksjonshemming er et begrep i utvikling, og at funksjonshemming er et resultat av interaksjon mellom mennesker med nedsatt funksjonsevne og holdningsbe-

ders their full and effective participation in society on an equal basis with others,

- f. Recognizing the importance of the principles and policy guidelines contained in the World Programme of Action concerning Disabled Persons and in the Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities in influencing the promotion, formulation and evaluation of the policies, plans, programmes and actions at the national, regional and international levels to further equalize opportunities for persons with disabilities,
 - g. Emphasizing the importance of mainstreaming disability issues as an integral part of relevant strategies of sustainable development,
 - h. Recognizing also that discrimination against any person on the basis of disability is a violation of the inherent dignity and worth of the human person,
 - i. Recognizing further the diversity of persons with disabilities,
 - j. Recognizing the need to promote and protect the human rights of all persons with disabilities, including those who require more intensive support,
 - k. Concerned that, despite these various instruments and undertakings, persons with disabilities continue to face barriers in their participation as equal members of society and violations of their human rights in all parts of the world,
 - l. Recognizing the importance of international cooperation for improving the living conditions of persons with disabilities in every country, particularly in developing countries,
 - m. Recognizing the valued existing and potential contributions made by persons with disabilities to the overall well-being and diversity of their communities, and that the promotion of the full enjoyment by persons with disabilities of their human rights and fundamental freedoms and of full participation by persons with disabilities will result in their enhanced sense of belonging and in significant advances in the human, social and economic development of society and the eradication of poverty,
 - n. Recognizing the importance for persons with disabilities of their individual autonomy and independence, including the freedom to make their own choices,
- stemte barrierer og barrierer i omgivelsene som hindrer dem i å delta fullt ut og på en effektiv måte i samfunnet, på lik linje med andre,
 - f. som erkjenner betydningen av de prinsipper og retningslinjer som er nedfelt i Verdens handlingsprogram for mennesker med nedsatt funksjonsevne og i FNs standardregler for like muligheter for mennesker med nedsatt funksjonsevne, som en påvirkningsfaktor i arbeidet med å fremme, utforme og evaluere politikk, planer, programmer og tiltak på nasjonalt, regionalt og internasjonalt nivå som ytterligere skal sikre mennesker med nedsatt funksjonsevne like muligheter,
 - g. som understreker at det er viktig å ta spørsmål knyttet til funksjonshemming inn som en integrert del av relevante strategier for bærekraftig utvikling,
 - h. som også erkjenner at diskriminering av mennesker på grunn av nedsatt funksjonsevne er en krenkelse av menneskets iboende verdighet og verdi,
 - i. som videre erkjenner at mennesker med nedsatt funksjonsevne er forskjellige,
 - j. som erkjenner nødvendigheten av å fremme og verne om menneskerettighetene til alle mennesker med nedsatt funksjonsevne, også dem som må ha mer omfattende støtte,
 - k. som er bekymret over at mennesker med nedsatt funksjonsevne til tross for disse ulike instrumenter og tiltak fortsatt møter barrierer når de vil delta i samfunnet på lik linje med andre, og at deres menneskerettigheter fortsatt krenkes verden over,
 - l. som erkjenner at internasjonalt samarbeid er viktig for å kunne bedre livsvilkårene for mennesker med nedsatt funksjonsevne i alle land, og særlig i utviklingslandene,
 - m. som erkjenner at mennesker med nedsatt funksjonsevne på verdifullt vis bidrar, eller har mulighet for å bidra, til den generelle velferden og mangfoldet i sine lokalsamfunn, og at dersom mennesker med nedsatt funksjonsevne kan nyte sine menneskerettigheter og grunnleggende friheter fullt ut, og kan delta fullt ut i samfunnslivet, vil det gi dem en sterkere følelse av tilhørighet, og vil bringe den menneskelige, sosiale og økonomiske utviklingen av samfunnet, og bekjempelsen av fattigdom, et betydelig steg framover,
 - n. som erkjenner at det er viktig for mennesker med nedsatt funksjonsevne å ha sin individuelle selvstendighet og uavhengighet, med blant annet frihet til å treffe sine egne valg,

- o. Considering that persons with disabilities should have the opportunity to be actively involved in decision-making processes about policies and programmes, including those directly concerning them,
 - p. Concerned about the difficult conditions faced by persons with disabilities who are subject to multiple or aggravated forms of discrimination on the basis of race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national, ethnic, indigenous or social origin, property, birth, age or other status,
 - q. Recognizing that women and girls with disabilities are often at greater risk, both within and outside the home of violence, injury or abuse, neglect or negligent treatment, maltreatment or exploitation,
 - r. Recognizing that children with disabilities should have full enjoyment of all human rights and fundamental freedoms on an equal basis with other children, and recalling obligations to that end undertaken by States Parties to the Convention on the Rights of the Child,
 - s. Emphasizing the need to incorporate a gender perspective in all efforts to promote the full enjoyment of human rights and fundamental freedoms by persons with disabilities,
 - t. Highlighting the fact that the majority of persons with disabilities live in conditions of poverty, and in this regard recognizing the critical need to address the negative impact of poverty on persons with disabilities,
 - u. Bearing in mind that conditions of peace and security based on full respect for the purposes and principles contained in the Charter of the United Nations and observance of applicable human rights instruments are indispensable for the full protection of persons with disabilities, in particular during armed conflicts and foreign occupation,
 - v. Recognizing the importance of accessibility to the physical, social, economic and cultural environment, to health and education and to information and communication, in enabling persons with disabilities to fully enjoy all human rights and fundamental freedoms,
 - w. Realizing that the individual, having duties to other individuals and to the community to which he or she belongs, is under a responsibility to strive for the promotion and observance
- o. som anser at mennesker med nedsatt funksjonsevne bør ha anledning til å delta aktivt i prosesser som fører fram til beslutninger om politikk og programmer, herunder dem som berører dem direkte,
 - p. som er bekymret over den vanskelige situasjonen for mennesker med nedsatt funksjonsevne som er utsatt for multipl eller forverret diskriminering på grunn av rase, hudfarge, kjønn, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal, etnisk, urfolks- eller sosial opprinnelse, formue, fødsel, alder eller status forøvrig,
 - q. som erkjenner at kvinner og jenter med nedsatt funksjonsevne ofte er utsatt for større risiko, både i og utenfor hjemmet, for vold, fysisk skade eller overgrep, omsorgssvikt eller forømmelse, mishandling eller utnyttning,
 - r. som erkjenner at barn med nedsatt funksjonsevne bør nyte alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter fullt ut, på lik linje med andre barn, og som minner om de forpliktelser som partene i Konvensjon om barnets rettigheter har påtatt seg for å oppnå dette,
 - s. som understreker at alt arbeid med sikte på at mennesker med nedsatt funksjonsevne skal nyte sine menneskerettigheter og grunnleggende friheter fullt ut, også må ha et kjønnsperspektiv,
 - t. som understreker det faktum at de fleste mennesker med nedsatt funksjonsevne lever i fattigdom, og som i denne forbindelse innser at det er et kritisk behov for å minske fattigdommens negative følger for mennesker med nedsatt funksjonsevne,
 - u. som er oppmerksom på at et fullgodt vern for mennesker med nedsatt funksjonsevne forutsetter fred og sikkerhet, basert på full respekt for de formål og prinsipper som er nedfelt i FN-pakten, samt respekt for gjeldende menneskerettighetsinstrumenter, særlig under væpnet konflikt og fremmed okkupasjon,
 - v. som erkjenner at tilgjengelighet til de fysiske, sosiale, økonomiske og kulturelle omgivelser, til helse og utdanning og til informasjon og kommunikasjon, er viktig for at mennesker med nedsatt funksjonsevne skal bli i stand til å nyte alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter fullt ut,
 - w. som innser at den enkelte har visse forpliktelser overfor andre mennesker og overfor det samfunn han eller hun tilhører, og derfor har plikt til å gjøre sitt ytterste for at de rettigheter

of the rights recognized in the International Bill of Human Rights,

- x. Convinced that the family is the natural and fundamental group unit of society and is entitled to protection by society and the State, and that persons with disabilities and their family members should receive the necessary protection and assistance to enable families to contribute towards the full and equal enjoyment of the rights of persons with disabilities,
- y. Convinced that a comprehensive and integral international convention to promote and protect the rights and dignity of persons with disabilities will make a significant contribution to redressing the profound social disadvantage of persons with disabilities and promote their participation in the civil, political, economic, social and cultural spheres with equal opportunities, in both developing and developed countries,

Have agreed as follows:

Article 1

Purpose

The purpose of the present Convention is to promote, protect and ensure the full and equal enjoyment of all human rights and fundamental freedoms by all persons with disabilities, and to promote respect for their inherent dignity.

Persons with disabilities include those who have long-term physical, mental, intellectual or sensory impairments which in interaction with various barriers may hinder their full and effective participation in society on an equal basis with others.

Article 2

Definitions

For the purposes of the present Convention:

- «Communication» includes languages, display of text, Braille, tactile communication, large print, accessible multimedia as well as written, audio, plain-language, human-reader and augmentative and alternative modes, means and formats of communication, including accessible information and communication technology;

som anerkjennes i Den internasjonale «Bill of Human Rights»¹, fremmes og respekteres,

- x. som er overbevist om at familien er den naturlige og grunnleggende enhet i samfunnet, med rett til beskyttelse fra samfunnet og staten, og at mennesker med nedsatt funksjonsevne og deres familiemedlemmer bør gis den nødvendige beskyttelse og hjelp slik at familien kan bidra til at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan nyte sine rettigheter fullt ut og på lik linje med andre,
- y. som er overbevist om at en omfattende og helhetlig internasjonal konvensjon for å fremme og verne om rettighetene og verdigheten til mennesker med nedsatt funksjonsevne, vil være et viktig bidrag for å rette opp den store sosiale skjevhet som mennesker med nedsatt funksjonsevne er blitt utsatt for, og fremme en likestilt deltakelse på alle områder innenfor det sivile, politiske, økonomiske, sosiale og kulturelle liv, både i industrialiserte land og i utviklingsland.

er enige om følgende:

Artikkel 1

Formål

Denne konvensjon har som formål å fremme, verne om og sikre mennesker med nedsatt funksjonsevne full og likeverdig rett til å nyte alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter, og å fremme respekten for deres iboende verdighet.

Mennesker med nedsatt funksjonsevne er blant annet mennesker med langvarig fysisk, mental, intellektuell eller sensorisk funksjonsnedsettelse som i møte med ulike barrierer kan hindre dem i å delta fullt ut og på en effektiv måte i samfunnet, på lik linje med andre.

Artikkel 2

Definisjoner

I denne konvensjon gjelder følgende definisjoner:

- «Kommunikasjon» omfatter blant annet språk, teksting, punktskrift, taktil kommunikasjon, storskrift, tilgjengelige multimedia, så vel som skrift, lyd, lettlest språk, opplesning, alternative og supplerende kommunikasjonsformer, -

¹ Verdenserklæringen om menneskerettighetene, Internasjonal konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, samt Internasjonal konvensjon om sivile og politiske rettigheter med protokoller

- «Language» includes spoken and signed languages and other forms of non spoken languages;
 - «Discrimination on the basis of disability» means any distinction, exclusion or restriction on the basis of disability which has the purpose or effect of impairing or nullifying the recognition, enjoyment or exercise, on an equal basis with others, of all human rights and fundamental freedoms in the political, economic, social, cultural, civil or any other field. It includes all forms of discrimination, including denial of reasonable accommodation;
 - «Reasonable accommodation» means necessary and appropriate modification and adjustments not imposing a disproportionate or undue burden, where needed in a particular case, to ensure to persons with disabilities the enjoyment or exercise on an equal basis with others of all human rights and fundamental freedoms;
 - «Universal design» means the design of products, environments, programmes and services to be usable by all people, to the greatest extent possible, without the need for adaptation or specialized design. «Universal design» shall not exclude assistive devices for particular groups of persons with disabilities where this is needed.
- midler og -formater, herunder tilgjengelig informasjons- og kommunikasjonsteknologi.
 - «Språk» omfatter talespråk og tegnspråk og andre former for ikke-verbal kommunikasjon.
 - Med «diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne» menes enhver forskjellsbehandling, utelukkelse eller innskrenkning på grunn av nedsatt funksjonsevne som har som formål eller virkning å begrense eller oppheve anerkjennelsen, nytelsen eller utøvelsen, på lik linje med andre, av alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter på det politiske, økonomiske, sosiale, kulturelle, sivile eller et hvilket som helst annet område. Det omfatter alle former for diskriminering, herunder å bli nektet en rimelig tilrettelegging.
 - Med «rimelig tilrettelegging» menes nødvendig og hensiktsmessig endring og justering som ikke innebærer en uforholdsmessig eller utilbørlig byrde, når det i et bestemt tilfelle er behov for det, for å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan nyte eller utøve alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter på lik linje med andre.
 - Med «universell utforming» menes utforming av produkter, omgivelser, programmer og tjenester på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpassing og en spesiell utforming.«Universell utforming» skal ikke utelukke hjelpemidler for bestemte grupper av mennesker med nedsatt funksjonsevne når det er behov for det.

Article 3

General principles

The principles of the present Convention shall be:

- a. Respect for inherent dignity, individual autonomy including the freedom to make one's own choices, and independence of persons;
- b. Non-discrimination;
- c. Full and effective participation and inclusion in society;
- d. Respect for difference and acceptance of persons with disabilities as part of human diversity and humanity;
- e. Equality of opportunity;
- f. Accessibility;
- g. Equality between men and women;
- h. Respect for the evolving capacities of children with disabilities and respect for the right of children with disabilities to preserve their identities.

Artikkel 3

Generelle prinsipper

Prinsippene i denne konvensjon skal være:

- a. respekt for menneskers iboende verdighet, individuelle selvstendighet med rett til å treffe egne valg, og uavhengighet,
- b. ikke-diskriminering,
- c. fullgod og effektiv deltakelse og inkludering i samfunnet,
- d. respekt for forskjeller og aksept av mennesker med nedsatt funksjonsevne som en del av det menneskelige mangfold og av menneskeheten,
- e. like muligheter,
- f. tilgjengelighet,
- g. likestilling mellom menn og kvinner,
- h. respekt for utviklingsmulighetene til barn med nedsatt funksjonsevne og respekt for deres rett til å bevare sin identitet.

*Article 4***General obligations**

1. States Parties undertake to ensure and promote the full realization of all human rights and fundamental freedoms for all persons with disabilities without discrimination of any kind on the basis of disability. To this end, States Parties undertake:
 - a. To adopt all appropriate legislative, administrative and other measures for the implementation of the rights recognized in the present Convention;
 - b. To take all appropriate measures, including legislation, to modify or abolish existing laws, regulations, customs and practices that constitute discrimination against persons with disabilities;
 - c. To take into account the protection and promotion of the human rights of persons with disabilities in all policies and programmes;
 - d. To refrain from engaging in any act or practice that is inconsistent with the present Convention and to ensure that public authorities and institutions act in conformity with the present Convention;
 - e. To take all appropriate measures to eliminate discrimination on the basis of disability by any person, organization or private enterprise;
 - f. To undertake or promote research and development of universally designed goods, services, equipment and facilities, as defined in article 2 of the present Convention, which should require the minimum possible adaptation and the least cost to meet the specific needs of a person with disabilities, to promote their availability and use, and to promote universal design in the development of standards and guidelines;
 - g. To undertake or promote research and development of, and to promote the availability and use of new technologies, including information and communications technologies, mobility aids, devices and assistive technologies, suitable for persons with disabilities, giving priority to technologies at an affordable cost;
 - h. To provide accessible information to persons with disabilities about mobility aids, devices and assistive technologies, inclu-

*Artikkel 4***Generelle forpliktelser**

1. Partene forplikter seg til å sikre og å fremme full gjennomføring av alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter for alle mennesker med nedsatt funksjonsevne, uten diskriminering av noe slag på grunn av nedsatt funksjonsevne. For dette formål forplikter partene seg til
 - a. å treffe alle lovgivningsmessige, administrative og andre tiltak som er hensiktsmessige for å virkeliggjøre de rettigheter som er nedfelt i denne konvensjon,
 - b. å treffe alle hensiktsmessige tiltak, herunder i lovs form, for å endre eller oppheve eksisterende lover, forskrifter, sedvane og praksis som innebærer diskriminering av mennesker med nedsatt funksjonsevne,
 - c. å ta hensyn til at menneskerettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne skal vernes om og fremmes i all politikk og alle programmer,
 - d. å avstå fra alle handlinger og all praksis som er uforenlig med denne konvensjon, og å sikre at offentlige myndigheter og offentlige institusjoner handler i tråd med denne konvensjon,
 - e. å treffe alle hensiktsmessige tiltak for å sikre at ingen personer, organisasjoner eller private foretak diskriminerer mennesker på grunn av nedsatt funksjonsevne,
 - f. å iverksette eller fremme forskning på og utvikling av varer, tjenester, utstyr og anlegg som er universelt utformet i samsvar med definisjonen i artikkel 2 i denne konvensjon, og som bør kreve minst mulig tilpassing og lavest mulige kostnader, for å ivareta de spesielle behovene til en person med nedsatt funksjonsevne, å fremme deres tilgjengelighet og bruk, og å fremme universell utforming i utviklingen av standarder og retningslinjer,
 - g. å iverksette eller fremme forskning på og utvikling av ny teknologi, og å fremme tilgjengelighet og bruk av disse, herunder informasjons- og kommunikasjonsteknologi, mobilitetshjelpemidler, utstyr og tekniske hjelpemidler som er hensiktsmessig for mennesker med nedsatt funksjonsevne, med prioritet på teknologi til en overkommelig pris,
 - h. å gi mennesker med nedsatt funksjonsevne informasjon i en tilgjengelig form om mobilitetshjelpemidler, utstyr og tekniske hjel-

ding new technologies, as well as other forms of assistance, support services and facilities;

- i. To promote the training of professionals and staff working with persons with disabilities in the rights recognized in this Convention so as to better provide the assistance and services guaranteed by those rights.
2. With regard to economic, social and cultural rights, each State Party undertakes to take measures to the maximum of its available resources and, where needed, within the framework of international cooperation, with a view to achieving progressively the full realization of these rights, without prejudice to those obligations contained in the present Convention that are immediately applicable according to international law.
3. In the development and implementation of legislation and policies to implement the present Convention, and in other decision-making processes concerning issues relating to persons with disabilities, States Parties shall closely consult with and actively involve persons with disabilities, including children with disabilities, through their representative organizations.
4. Nothing in the present Convention shall affect any provisions which are more conducive to the realization of the rights of persons with disabilities and which may be contained in the law of a State Party or international law in force for that State. There shall be no restriction upon or derogation from any of the human rights and fundamental freedoms recognized or existing in any State Party to the present Convention pursuant to law, conventions, regulation or custom on the pretext that the present Convention does not recognize such rights or freedoms or that it recognizes them to a lesser extent.
5. The provisions of the present Convention shall extend to all parts of federal states without any limitations or exceptions.

Article 5

Equality and non-discrimination

1. States Parties recognize that all persons are equal before and under the law and are entitled

pemidler, herunder ny teknologi, samt andre former for bistand, tjenester og andre ressurser,

- i. å fremme opplæring i de rettigheter som er nedfelt i denne konvensjon, for fagfolk og personale som arbeider med mennesker med nedsatt funksjonsevne, slik at de lettere kan sørge for den bistand og de tjenester som garanteres gjennom disse rettigheter.
2. Hver part forplikter seg til å treffe tiltak så langt det er mulig med de ressurser som er til rådighet, slik at de økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter gradvis blir gjennomført fullt ut, om nødvendig innenfor rammen av internasjonalt samarbeid, uten at dette berører de forpliktelser i denne konvensjon som i henhold til folkeretten umiddelbart kommer til anvendelse.
3. I arbeidet med å utvikle og gjennomføre lovgivning og politikk som tar sikte på å gjennomføre denne konvensjon, og i andre beslutningsprosesser som gjelder spørsmål knyttet til mennesker med nedsatt funksjonsevne, skal partene aktivt trekke inn og rådføre seg inngående med mennesker med nedsatt funksjonsevne, også barn med nedsatt funksjonsevne, gjennom de organisasjoner som representerer dem.
4. Ingen bestemmelse i denne konvensjon skal berøre bestemmelser som i større grad kan bidra til å virkeliggjøre rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, og som kan inngå i en parts lovverk eller i en folkerettslig tekst som er i kraft for vedkommende stat. Ingen innskrenkning i eller avvikelse fra noen av de menneskerettigheter og grunnleggende friheter som anerkjennes eller gjelder i noen konvensjonsstat i kraft av lov, overenskomst, forskrift eller sedvane, skal kunne foretas under påberopelse av at denne konvensjon ikke anerkjenner slike rettigheter eller friheter eller anerkjenner dem i mindre utstrekning.
5. Bestemmelsene i denne konvensjon skal gjelde i alle deler av en forbundsstat, uten begrensninger eller unntak.

Artikkel 5

Likhet og ikke-diskriminering

1. Partene erkjenner at alle er like for og etter loven, og har rett til den samme beskyttelse og

without any discrimination to the equal protection and equal benefit of the law.

2. States Parties shall prohibit all discrimination on the basis of disability and guarantee to persons with disabilities equal and effective legal protection against discrimination on all grounds.
3. In order to promote equality and eliminate discrimination, States Parties shall take all appropriate steps to ensure that reasonable accommodation is provided.
4. Specific measures which are necessary to accelerate or achieve de facto equality of persons with disabilities shall not be considered discrimination under the terms of the present Convention.

Article 6

Women with disabilities

1. States Parties recognize that women and girls with disabilities are subject to multiple discrimination, and in this regard shall take measures to ensure the full and equal enjoyment by them of all human rights and fundamental freedoms.
2. States Parties shall take all appropriate measures to ensure the full development, advancement and empowerment of women, for the purpose of guaranteeing them the exercise and enjoyment of the human rights and fundamental freedoms set out in the present Convention.

Article 7

Children with disabilities

1. States Parties shall take all necessary measures to ensure the full enjoyment by children with disabilities of all human rights and fundamental freedoms on an equal basis with other children.
2. In all actions concerning children with disabilities, the best interests of the child shall be a primary consideration.
3. States Parties shall ensure that children with disabilities have the right to express their views freely on all matters affecting them, their views being given due weight in accordance with their age and maturity, on an equal basis with other children, and to be provided with disability and age-appropriate assistance to realize that right.

den samme fordel av loven, uten noen form for diskriminering,

2. Partene skal forby enhver form for diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne og sikre mennesker med nedsatt funksjonsevne lik og effektiv rettslig beskyttelse mot diskriminering, uansett grunn.
3. Med sikte på å fremme likhet og avskaffe diskriminering skal partene treffe alle hensiktsmessige tiltak for å sikre en rimelig tilrettelegging.
4. Særlige tiltak som er nødvendige for å framskynde eller oppnå faktisk likhet for mennesker med nedsatt funksjonsevne, skal ikke anses som diskriminering etter denne konvensjon.

Artikkel 6

Kvinner med nedsatt funksjonsevne

1. Partene erkjenner at kvinner og jenter med nedsatt funksjonsevne opplever multipl diskriminering, og skal i denne forbindelse treffe tiltak for å sikre at de kan nyte alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter fullt ut og på lik linje med andre.
2. Partene skal treffe alle hensiktsmessige tiltak for å sikre kvinner fulle utviklingsmuligheter, framgang og større innflytelse, med sikte på å garantere at kvinner får utøve og nyte de menneskerettigheter og grunnleggende friheter som er omhandlet i denne konvensjon.

Artikkel 7

Barn med nedsatt funksjonsevne

1. Partene skal treffe alle hensiktsmessige tiltak for å sikre at barn med nedsatt funksjonsevne kan nyte alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter fullt ut og på lik linje med andre barn.
2. Ved alle handlinger som berører barn med nedsatt funksjonsevne, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.
3. Partene skal sikre at barn med nedsatt funksjonsevne har rett til fritt å gi uttrykk for sine synspunkter i alle forhold som berører dem, og at deres synspunkter tillegges behørig vekt i samsvar med barnas alder og modenhet, på lik linje med andre barn, og at de har krav på hjelp tilpasset deres nedsatte funksjonsevne og alder for å kunne utøve denne rettigheten.

*Article 8***Awareness-raising**

1. States Parties undertake to adopt immediate, effective and appropriate measures:
 - a. To raise awareness throughout society, including at the family level, regarding persons with disabilities, and to foster respect for the rights and dignity of persons with disabilities;
 - b. To combat stereotypes, prejudices and harmful practices relating to persons with disabilities, including those based on sex and age, in all areas of life;
 - c. To promote awareness of the capabilities and contributions of persons with disabilities.

Measures to this end include:

- a. Initiating and maintaining effective public awareness campaigns designed:
 - i. To nurture receptiveness to the rights of persons with disabilities;
 - ii. To promote positive perceptions and greater social awareness towards persons with disabilities;
 - iii. To promote recognition of the skills, merits and abilities of persons with disabilities, and of their contributions to the workplace and the labour market;
- b. Fostering at all levels of the education system, including in all children from an early age, an attitude of respect for the rights of persons with disabilities;
- c. Encouraging all organs of the media to portray persons with disabilities in a manner consistent with the purpose of the present Convention;
- d. Promoting awareness-training programmes regarding persons with disabilities and the rights of persons with disabilities.

*Article 9***Accessibility**

1. To enable persons with disabilities to live independently and participate fully in all aspects of life, States Parties shall take appropriate measures to ensure to persons with disabilities access, on an equal basis with others, to the physical environment, to transportation, to information and communications, including information and communications technologies and systems, and to other facilities and servi-

*Artikkel 8***Bevisstgjøring**

1. Partene forplikter seg til å treffe øyeblikkelige, effektive og hensiktsmessige tiltak:
 - a. for økt bevisstgjøring i hele samfunnet, også i familien, om mennesker med nedsatt funksjonsevne, og å fremme respekt for rettighetene og verdigheten til mennesker med nedsatt funksjonsevne,
 - b. for å bekjempe stereotypier, fordommer og skadelig praksis knyttet til mennesker med nedsatt funksjonsevne, også de basert på kjønn og alder, på alle livets områder,
 - c. å øke bevisstheten om hva mennesker med nedsatt funksjonsevne er i stand til å gjøre, og hva de kan bidra med.

Tiltakene for å oppnå dette innbefatter:

- a. å iverksette og opprettholde effektive offentlige bevisstgjøringskampanjer som tar sikte på:
 - i. å skape forståelse for rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne,
 - ii. å fremme positive holdninger til og større samfunnsmessig bevissthet om mennesker med nedsatt funksjonsevne,
 - iii. å fremme anerkjennelsen av de ferdigheter, kunnskaper og evner som mennesker med nedsatt funksjonsevne har, og av hva de kan bidra med på arbeidsplassen og i arbeidsmarkedet,
- b. å fremme en respektfull holdning til rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, på alle nivåer i utdanningssystemet, også hos alle barn fra ung alder,
- c. å oppmuntre alle medier til å fremstille mennesker med nedsatt funksjonsevne på en måte som er i tråd med denne konvensjons formål,
- d. å fremme opplæringsprogrammer for bevisstgjøring om mennesker med nedsatt funksjonsevne og deres rettigheter.

*Artikkel 9***Tilgjengelighet**

1. For at mennesker med nedsatt funksjonsevne skal få et selvstendig liv og kunne delta fullt ut på alle livets områder, skal partene treffe hensiktsmessige tiltak for å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne på lik linje med andre får tilgang til det fysiske miljøet, til transport, til informasjon og kommunikasjon, herunder informasjons- og kommunikasjonsteknologi og – systemer, og til andre tilbud og tje-

ces open or provided to the public, both in urban and in rural areas. These measures, which shall include the identification and elimination of obstacles and barriers to accessibility, shall apply to, inter alia:

- a. Buildings, roads, transportation and other indoor and outdoor facilities, including schools, housing, medical facilities and workplaces;
 - b. Information, communications and other services, including electronic services and emergency services.
2. States Parties shall also take appropriate measures to:
- a. Develop, promulgate and monitor the implementation of minimum standards and guidelines for the accessibility of facilities and services open or provided to the public;
 - b. Ensure that private entities that offer facilities and services which are open or provided to the public take into account all aspects of accessibility for persons with disabilities;
 - c. Provide training for stakeholders on accessibility issues facing persons with disabilities;
 - d. Provide in buildings and other facilities open to the public signage in Braille and in easy to read and understand forms;
 - e. Provide forms of live assistance and intermediaries, including guides, readers and professional sign language interpreters, to facilitate accessibility to buildings and other facilities open to the public;
 - f. Promote other appropriate forms of assistance and support to persons with disabilities to ensure their access to information;
 - g. Promote access for persons with disabilities to new information and communications technologies and systems, including the Internet;
 - h. Promote the design, development, production and distribution of accessible information and communications technologies and systems at an early stage, so that these technologies and systems become accessible at minimum cost.
- nester som er åpne for eller tilbys allmennheten, både i byene og i distriktene. Disse tiltakene, som også skal inkludere å identifisere og fjerne det som hindrer og vanskeliggjør tilgjengeligheten, skal blant annet gjelde for:
- a. bygninger, veier, transport og andre innendørs og utendørs tilbud, herunder skoler, boliger, helsetjenestens lokaler og arbeidsplasser,
 - b. informasjon, kommunikasjon og andre tjenester, herunder elektroniske tjenester og nødtjenester.
2. Partene skal også treffe alle hensiktsmessige tiltak for
- a. å utvikle, fremme og overvåke gjennomføringen av minstestandarder og retningslinjer for tilgjengeligheten til anlegg og tjenester som er åpne for eller tilbys allmennheten,
 - b. å sikre at private foretak som tilbyr anlegg og tjenester som er åpne for eller tilbys allmennheten, tar hensyn til alle aspekter ved tilgjengelighet for mennesker med nedsatt funksjonsevne,
 - c. å sørge for at involverte parter gis opplæring om tilgjengelighet for mennesker med nedsatt funksjonsevne,
 - d. å sørge for at bygninger og andre anlegg som er åpne for allmennheten, har skilt i punktskrift og i en form som er lett å lese og enkel å forstå,
 - e. å sørge for ulike former for assistanse fra mennesker eller dyr, og fra formidlere, herunder guider, opplesere og profesjonelle tegnspråktolker, for å lette tilgjengeligheten til bygninger og andre anlegg som er åpne for allmennheten,
 - f. fremme andre hensiktsmessige former for assistanse og støtte til mennesker med nedsatt funksjonsevne for å sikre at de får tilgang til informasjon,
 - g. å fremme tilgangen for mennesker med nedsatt funksjonsevne til nye informasjons- og kommunikasjonsteknologier og –systemer, herunder Internett,
 - h. å fremme utforming, utvikling, produksjon og distribusjon av tilgjengelige informasjons- og kommunikasjonsteknologier og –systemer på et tidlig stadium, slik at disse teknologier og systemer blir tilgjengelig til lavest mulig pris.

*Article 10***Right to life**

States Parties reaffirm that every human being has the inherent right to life and shall take all necessary measures to ensure its effective enjoyment by persons with disabilities on an equal basis with others.

*Article 11***Situations of risk and humanitarian emergencies**

States Parties shall take, in accordance with their obligations under international law, including international humanitarian law and international human rights law, all necessary measures to ensure the protection and safety of persons with disabilities in situations of risk, including situations of armed conflict, humanitarian emergencies and the occurrence of natural disasters.

*Article 12***Equal recognition before the law**

1. States Parties reaffirm that persons with disabilities have the right to recognition everywhere as persons before the law.
2. States Parties shall recognize that persons with disabilities enjoy legal capacity on an equal basis with others in all aspects of life.
3. States Parties shall take appropriate measures to provide access by persons with disabilities to the support they may require in exercising their legal capacity.
4. States Parties shall ensure that all measures that relate to the exercise of legal capacity provide for appropriate and effective safeguards to prevent abuse in accordance with international human rights law. Such safeguards shall ensure that measures relating to the exercise of legal capacity respect the rights, will and preferences of the person, are free of conflict of interest and undue influence, are proportional and tailored to the person's circumstances, apply for the shortest time possible and are subject to regular review by a competent, independent and impartial authority or judicial body. The safeguards shall be proportional to the degree to which such measures affect the person's rights and interests.

*Artikkel 10***Retten til liv**

Partene bekrefter at ethvert menneske har en iboende rett til livet, og skal treffe alle nødvendige tiltak for å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne faktisk kan nyte denne rettigheten, på lik linje med andre.

*Artikkel 11***Risikosituasjoner og humanitære nødssituasjoner**

Partene skal, i samsvar med sine forpliktelser etter folkeretten, herunder internasjonal humanitærrett og internasjonale menneskerettigheter, treffe alle nødvendige tiltak for å sikre mennesker med nedsatt funksjonsevne beskyttelse og sikkerhet i risikosituasjoner, herunder væpnet konflikt, humanitære nødssituasjoner og naturkatastrofer.

*Artikkel 12***Likhet for loven**

1. Partene bekrefter at mennesker med nedsatt funksjonsevne har rett til overalt å anerkjennes som en person i rettslig henseende.
2. Partene skal erkjenne at mennesker med nedsatt funksjonsevne har rettslig handleevne på lik linje med andre, på alle livets områder.
3. Partene skal treffe hensiktsmessige tiltak for å gi mennesker med nedsatt funksjonsevne tilgang til den støtte de kan trenge for å kunne utøve sin rettslige handleevne.
4. Partene skal sikre at alle tiltak som gjelder utøvelsen av rettslig handleevne, har bestemmelser om hensiktsmessige og effektive beskyttelsesmekanismer for å hindre misbruk i samsvar med internasjonale menneskerettighetsbestemmelser. Slike beskyttelsesmekanismer skal sikre at tiltak som gjelder utøvelsen av rettslig handleevne, respekterer vedkommende persons rettigheter, vilje og preferanser, at det ikke foreligger noen interessekonflikt og utilbørlig påvirkning, at de er forholdsmessige og tilpasset vedkommendes omstendigheter, og at de gjelder for kortest mulig tid og gjennomgås jevnlig av en kompetent, uavhengig og upartisk myndighet eller rettsinstans. Beskyttelsesmekanismene skal stå i forhold til i hvilken grad tiltakene berører vedkommendes rettigheter og interesser.

5. Subject to the provisions of this article, States Parties shall take all appropriate and effective measures to ensure the equal right of persons with disabilities to own or inherit property, to control their own financial affairs and to have equal access to bank loans, mortgages and other forms of financial credit, and shall ensure that persons with disabilities are not arbitrarily deprived of their property.
5. Med forbehold for bestemmelsene i denne artikkel skal partene treffe alle tiltak som er hensiktsmessige og effektive for å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne har lik rett til å eie eller arve eiendom, til å kontrollere sine egne økonomiske forhold, og til lik tilgang til banklån, pantelån og andre former for kreditt, og skal sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne ikke vilkårlig blir fratatt sin eiendom.

Article 13

Access to justice

1. States Parties shall ensure effective access to justice for persons with disabilities on an equal basis with others, including through the provision of procedural and age-appropriate accommodations, in order to facilitate their effective role as direct and indirect participants, including as witnesses, in all legal proceedings, including at investigative and other preliminary stages.
2. In order to help to ensure effective access to justice for persons with disabilities, States Parties shall promote appropriate training for those working in the field of administration of justice, including police and prison staff.

Article 14

Liberty and security of the person

1. States Parties shall ensure that persons with disabilities, on an equal basis with others:
 - a. Enjoy the right to liberty and security of person;
 - b. Are not deprived of their liberty unlawfully or arbitrarily, and that any deprivation of liberty is in conformity with the law, and that the existence of a disability shall in no case justify a deprivation of liberty.
2. States Parties shall ensure that if persons with disabilities are deprived of their liberty through any process, they are, on an equal basis with others, entitled to guarantees in accordance with international human rights law and shall be treated in compliance with the objectives and principles of this Convention, including by provision of reasonable accommodation.

Artikkel 13

Tilgang til rettssystemet

1. Partene skal sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne har effektiv tilgang til rettssystemet på lik linje med andre, blant annet ved tilrettelegging av prosedyrer og tilrettelegging i forhold til alder, slik at de lettere kan fungere effektivt som direkte og indirekte deltakere, herunder som vitner, i alle ledd i saksgangen, også under etterforskning og på andre forberedende stadier.
2. For å bidra til å sikre effektiv tilgang til rettssystemet for mennesker med nedsatt funksjonsevne, skal partene fremme passende opplæring for dem som arbeider innenfor rettspleien, herunder politi og fengselsansatte.

Artikkel 14

Frihet og personlig sikkerhet

1. Partene skal sikre at ethvert menneske med nedsatt funksjonsevne på lik linje med andre:
 - a. har rett til frihet og personlig sikkerhet,
 - b. ikke berøves friheten på ulovlig eller vilkårlig måte, at enhver frihetsberøvelse skjer på lovlig måte, og at nedsatt funksjonsevne ikke i noe tilfelle skal rettferdiggjøre frihetsberøvelse.
2. Partene skal sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne som berøves sin frihet gjennom en hvilken som helst prosess, har krav på garantier på lik linje med andre i samsvar med internasjonale menneskerettighetsbestemmelser, og skal behandles i samsvar med målene og prinsippene i denne konvensjon, herunder ved gjennomføring av rimelig tilrettelegging.

*Article 15***Freedom from torture or cruel, inhuman or degrading treatment or punishment**

1. No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. In particular, no one shall be subjected without his or her free consent to medical or scientific experimentation.
2. States Parties shall take all effective legislative, administrative, judicial or other measures to prevent persons with disabilities, on an equal basis with others, from being subjected to torture or cruel, inhuman or degrading treatment or punishment.

*Article 16***Freedom from exploitation, violence and abuse**

1. States Parties shall take all appropriate legislative, administrative, social, educational and other measures to protect persons with disabilities, both within and outside the home, from all forms of exploitation, violence and abuse, including their gender-based aspects.
2. States Parties shall also take all appropriate measures to prevent all forms of exploitation, violence and abuse by ensuring, inter alia, appropriate forms of gender- and age-sensitive assistance and support for persons with disabilities and their families and caregivers, including through the provision of information and education on how to avoid, recognize and report instances of exploitation, violence and abuse. States Parties shall ensure that protection services are age-, gender- and disability-sensitive.
3. In order to prevent the occurrence of all forms of exploitation, violence and abuse, States Parties shall ensure that all facilities and programmes designed to serve persons with disabilities are effectively monitored by independent authorities.
4. States Parties shall take all appropriate measures to promote the physical, cognitive and psychological recovery, rehabilitation and social reintegration of persons with disabilities who become victims of any form of exploitation, violence or abuse, including through the provision of protection services. Such recovery and reintegration shall take place in an environment that fosters the health, welfare, self-respect,

*Artikkel 15***Frihet fra tortur eller grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff**

1. Ingen skal utsettes for tortur eller grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff. I særdeleshet skal ingen, uten sitt frie samtykke, utsettes for medisinske eller vitenskapelige eksperimenter.
2. Partene skal treffe alle effektive lovgivningsmessige, administrative, rettslige eller andre tiltak for å hindre at mennesker med nedsatt funksjonsevne, på lik linje med andre, utsettes for tortur eller grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.

*Artikkel 16***Frihet fra utnytting, vold og misbruk**

1. Partene skal treffe alle egnede lovgivningsmessige, administrative, sosiale, opplæringsmessige og andre hensiktsmessige tiltak for å beskytte mennesker med nedsatt funksjonsevne mot alle former for utnytting, vold og misbruk, både i og utenfor hjemmet, herunder kjønnsbasert utnytting, vold og misbruk.
2. Partene skal også treffe alle hensiktsmessige tiltak for å forhindre alle former for utnytting, vold og misbruk, blant annet ved å sørge for hensiktsmessig hjelp og støtte, tilpasset kjønn og alder, til mennesker med nedsatt funksjonsevne og deres familier og omsorgspersoner, herunder ved å gi informasjon og opplæring om hvordan utnytting, vold og misbruk kan unngås, oppdages og innrapporteres. Partene skal sikre at tjenester som skal verne og beskytte, tar hensyn til alder, kjønn og nedsatt funksjonsevne.
3. Partene skal, for å hindre alle former for utnytting, vold og misbruk, sikre at uavhengige myndigheter fører effektivt tilsyn med alle tilbud og programmer som er utformet for mennesker med nedsatt funksjonsevne.
4. Partene skal treffe alle hensiktsmessige tiltak for å fremme fysisk, kognitiv og psykologisk restituering, rehabilitering og sosial reintegrering for mennesker med nedsatt funksjonsevne som er ofre for enhver form for utnytting, vold eller misbruk, blant annet ved å tilby tjenester som verner og beskytter. Restitueringen og reintegreringen skal finne sted i omgivelser som fremmer den enkeltes helse, velferd, selvrespekt, verdighet og selvstendighet, og som

dignity and autonomy of the person and takes into account gender- and age-specific needs.

5. States Parties shall put in place effective legislation and policies, including women- and child-focused legislation and policies, to ensure that instances of exploitation, violence and abuse against persons with disabilities are identified, investigated and, where appropriate, prosecuted.

Article 17

Protecting the integrity of the person

Every person with disabilities has a right to respect for his or her physical and mental integrity on an equal basis with others.

Article 18

Liberty of movement and nationality

1. States Parties shall recognize the rights of persons with disabilities to liberty of movement, to freedom to choose their residence and to a nationality, on an equal basis with others, including by ensuring that persons with disabilities:
 - a. Have the right to acquire and change a nationality and are not deprived of their nationality arbitrarily or on the basis of disability;
 - b. Are not deprived, on the basis of disability, of their ability to obtain, possess and utilize documentation of their nationality or other documentation of identification, or to utilize relevant processes such as immigration proceedings, that may be needed to facilitate exercise of the right to liberty of movement;
 - c. Are free to leave any country, including their own;
 - d. Are not deprived, arbitrarily or on the basis of disability, of the right to enter their own country.
2. Children with disabilities shall be registered immediately after birth and shall have the right from birth to a name, the right to acquire a nationality and, as far as possible, the right to know and be cared for by their parents.

tar hensyn til kjønns- og aldersspesifikke behov.

5. Partene skal vedta effektiv lovgivning og politikk, herunder lovgivning og politikk som fokuserer på kvinner og barn, for å sikre at tilfeller av utnytting av og vold og misbruk mot mennesker med nedsatt funksjonsevne oppdages, etterforskes og, når det er hensiktsmessig, straffefølges.

Artikkel 17

Vern om personlig integritet

Ethvert menneske med nedsatt funksjonsevne har rett til respekt for sin fysiske og psykiske integritet, på lik linje med andre.

Artikkel 18

Statsborgerskap og bevegelsesfrihet

1. Partene skal anerkjenne den rett som tilkommer mennesker med nedsatt funksjonsevne, til å bevege seg fritt, til fritt å velge bosted og til et statsborgerskap, på lik linje med andre, blant annet ved å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne:
 - a. har rett til å erverve og endre statsborgerskap, og ikke vilkårlig eller på grunn av nedsatt funksjonsevne fratras sitt statsborgerskap,
 - b. ikke på grunn av nedsatt funksjonsevne fratras sin mulighet til å anskaffe, være i besittelse av og benytte dokumentasjon på statsborgerskap eller annen identifikasjon, eller til å benytte relevante prosesser, slik som innvandringsprosedyrer, som kan være nødvendige for å gjøre det lettere å utøve retten til å bevege seg fritt,
 - c. har rett til å forlate et hvilket som helst land, også sitt eget,
 - d. ikke vilkårlig eller på grunn av nedsatt funksjonsevne berøves retten til å reise inn i sitt eget land.
2. Barn med nedsatt funksjonsevne skal registreres umiddelbart etter fødselen, og skal fra fødselen ha rett til et navn, rett til å erverve et statsborgerskap og, så langt det er mulig, rett til å kjenne sine foreldre og få omsorg fra dem.

*Article 19***Living independently and being included in the community**

States Parties to this Convention recognize the equal right of all persons with disabilities to live in the community, with choices equal to others, and shall take effective and appropriate measures to facilitate full enjoyment by persons with disabilities of this right and their full inclusion and participation in the community, including by ensuring that:

- a. Persons with disabilities have the opportunity to choose their place of residence and where and with whom they live on an equal basis with others and are not obliged to live in a particular living arrangement;
- b. Persons with disabilities have access to a range of in-home, residential and other community support services, including personal assistance necessary to support living and inclusion in the community, and to prevent isolation or segregation from the community;
- c. Community services and facilities for the general population are available on an equal basis to persons with disabilities and are responsive to their needs.

*Article 20***Personal mobility**

States Parties shall take effective measures to ensure personal mobility with the greatest possible independence for persons with disabilities, including by:

- a. Facilitating the personal mobility of persons with disabilities in the manner and at the time of their choice, and at affordable cost;
- b. Facilitating access by persons with disabilities to quality mobility aids, devices, assistive technologies and forms of live assistance and intermediaries, including by making them available at affordable cost;
- c. Providing training in mobility skills to persons with disabilities and to specialist staff working with persons with disabilities;
- d. Encouraging entities that produce mobility aids, devices and assistive technologies to take into account all aspects of mobility for persons with disabilities.

*Artikkel 19***Retten til et selvstendig liv og til å være en del av samfunnet**

Konvensjonspartene erkjenner at alle mennesker med nedsatt funksjonsevne har samme rett som andre til å leve i samfunnet, med de samme valgmuligheter, og skal treffe effektive og hensiktsmessige tiltak for å legge til rette for at mennesker med nedsatt funksjonsevne skal kunne gjøre full bruk av denne rettighet, og bli fullt inkludert og delta i samfunnet, blant annet ved å sikre:

- a. at mennesker med nedsatt funksjonsevne har anledning til å velge bosted, og hvor og med hvem de skal bo, på lik linje med andre, og ikke må bo i en bestemt boform,
- b. at mennesker med nedsatt funksjonsevne har tilgang til ulike støttetjenester i eget hjem og i særskilte boformer, samt annen samfunnservice, herunder den personlige bistand som er nødvendig for å kunne bo og være inkludert i samfunnet og for å hindre isolasjon eller segregering,
- c. at samfunnets tjenester og tilbud for befolkningen generelt er tilgjengelig på lik linje for mennesker med nedsatt funksjonsevne, og tar hensyn til deres behov.

*Artikkel 20***Personlig mobilitet**

Partene skal treffe effektive tiltak for å sikre mennesker med nedsatt funksjonsevne en personlig mobilitet som gir størst mulig uavhengighet, herunder ved:

- a. å lette den personlige mobiliteten for mennesker med nedsatt funksjonsevne på den måte og på det tidspunkt de velger, til en overkommelig pris,
- b. å lette tilgangen for mennesker med nedsatt funksjonsevne til gode mobilitetshjelpemidler, utstyr, tekniske hjelpemidler og ulike former for assistanse fra mennesker eller dyr, og fra formidlere, herunder ved å gjøre dette tilgjengelig til en overkommelig pris,
- c. å sørge for opplæring i mobilitetsteknikker for mennesker med nedsatt funksjonsevne og for spesialister som arbeider med mennesker med nedsatt funksjonsevne,
- d. å oppmuntre foretak som produserer mobilitetshjelpemidler, utstyr og tekniske hjelpemidler til å ta hensyn til alle aspekter ved mobiliteten til mennesker med nedsatt funksjonsevne.

*Article 21***Freedom of expression and opinion, and access to information**

States Parties shall take all appropriate measures to ensure that persons with disabilities can exercise the right to freedom of expression and opinion, including the freedom to seek, receive and impart information and ideas on an equal basis with others and through all forms of communication of their choice, as defined in article 2 of the present Convention, including by:

- a. Providing information intended for the general public to persons with disabilities in accessible formats and technologies appropriate to different kinds of disabilities in a timely manner and without additional cost;
- b. Accepting and facilitating the use of sign languages, Braille, augmentative and alternative communication, and all other accessible means, modes and formats of communication of their choice by persons with disabilities in official interactions;
- c. Urging private entities that provide services to the general public, including through the Internet, to provide information and services in accessible and usable formats for persons with disabilities;
- d. Encouraging the mass media, including providers of information through the Internet, to make their services accessible to persons with disabilities;
- e. Recognizing and promoting the use of sign languages.

*Article 22***Respect for privacy**

1. No person with disabilities, regardless of place of residence or living arrangements, shall be subjected to arbitrary or unlawful interference with his or her privacy, family, home or correspondence or other types of communication or to unlawful attacks on his or her honour and reputation. Persons with disabilities have the right to the protection of the law against such interference or attacks.
2. States Parties shall protect the privacy of personal, health and rehabilitation information of persons with disabilities on an equal basis with others.

*Artikkel 21***Ytringsfrihet og meningsfrihet, og tilgang til informasjon**

Partene skal treffe alle hensiktsmessige tiltak for å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan utøve retten til ytringsfrihet og meningsfrihet, herunder frihet til å søke, motta og meddele opplysninger og tanker av alle slag, på lik linje med andre, og ved alle former for kommunikasjon etter eget valg, som definert i artikkel 2 i denne konvensjon, inkludert ved:

- a. å sørge for at informasjon som er beregnet på allmennheten, gis til mennesker med nedsatt funksjonsevne i tilgjengelige formater og ved hjelp av teknologi tilpasset ulike former for nedsatt funksjonsevne, i rett tid og uten ekstra kostnader,
- b. å godta og legge til rette for at mennesker med nedsatt funksjonsevne i samhandling med det offentlige kan bruke tegnspråk, punktskrift, alternativ og supplerende kommunikasjon, og alle andre tilgjengelige kommunikasjonsformer, -midler og -formater etter eget valg,
- c. å oppfordre private virksomheter som yter tjenester til allmennheten, herunder via Internett, om å gi informasjon og yte tjenester i formater som er tilgjengelige og brukbare for mennesker med nedsatt funksjonsevne,
- d. å oppmuntre mediene, herunder leverandører av informasjon via Internett, til å gjøre sine tjenester tilgjengelige for mennesker med nedsatt funksjonsevne,
- e. å anerkjenne og fremme bruken av tegnspråk.

*Artikkel 22***Respekt for privatlivet**

1. Ingen person med nedsatt funksjonsevne skal, uansett bosted eller boform, utsettes for vilkårlige eller ulovlige inngrep i privat- eller familieliv, hjem eller korrespondanse eller andre former for kommunikasjon, eller ulovlige angrep på ære eller omdømme. Mennesker med nedsatt funksjonsevne har rett til lovens beskyttelse mot slike inngrep eller angrep.
2. Partene skal beskytte personopplysninger og opplysninger om helse og rehabilitering for mennesker med nedsatt funksjonsevne, på lik linje med andre.

*Article 23***Respect for home and the family**

1. States Parties shall take effective and appropriate measures to eliminate discrimination against persons with disabilities in all matters relating to marriage, family, parenthood and relationships, on an equal basis with others, so as to ensure that:
 - a. The right of all persons with disabilities who are of marriageable age to marry and to found a family on the basis of free and full consent of the intending spouses is recognized;
 - b. The rights of persons with disabilities to decide freely and responsibly on the number and spacing of their children and to have access to age-appropriate information, reproductive and family planning education are recognized, and the means necessary to enable them to exercise these rights are provided;
 - c. Persons with disabilities, including children, retain their fertility on an equal basis with others.
2. States Parties shall ensure the rights and responsibilities of persons with disabilities, with regard to guardianship, wardship, trusteeship, adoption of children or similar institutions, where these concepts exist in national legislation; in all cases the best interests of the child shall be paramount. States Parties shall render appropriate assistance to persons with disabilities in the performance of their child-rearing responsibilities.
3. States Parties shall ensure that children with disabilities have equal rights with respect to family life. With a view to realizing these rights, and to prevent concealment, abandonment, neglect and segregation of children with disabilities, States Parties shall undertake to provide early and comprehensive information, services and support to children with disabilities and their families.
4. States Parties shall ensure that a child shall not be separated from his or her parents against their will, except when competent authorities subject to judicial review determine, in accordance with applicable law and procedures, that such separation is necessary for the best interests of the child. In no case shall a child be separated from parents on the basis of a disabi-

*Artikkel 23***Respekt for hjemmet og familien**

1. Partene skal treffe effektive og hensiktsmessige tiltak for å avskaffe diskriminering av mennesker med nedsatt funksjonsevne i alle saker som gjelder ekteskap, familie, foreldrerollen og personlige relasjoner, slik at de behandles på lik linje med andre, med sikte på å sikre:
 - a. anerkjennelse av den rett som tilkommer alle mennesker med nedsatt funksjonsevne som er i gifteferdig alder, til å inngå ekteskap og stifte familie på basis av de fremtidige ektefellers frie og uforbeholdne samtykke,
 - b. anerkjennelse av den rett som tilkommer mennesker med nedsatt funksjonsevne, til fritt og ansvarlig å treffe beslutning om antall barn og avstand mellom barnefødsler, og til tilgang til alderstilpasset opplysning og opplæring om reproduksjon og familieplanlegging, samt at de midler som er nødvendige for at de kan utøve disse rettighetene, skaffes til veie,
 - c. at mennesker med nedsatt funksjonsevne, herunder barn, beholder sin fruktbarhet på lik linje med andre.
2. Partene skal sikre de rettigheter og det ansvar som tilkommer mennesker med nedsatt funksjonsevne i forbindelse med vergemål, formynderskap, omsorg, adopsjon av barn eller liknende institutter når disse finnes i intern lovgivning; hensynet til barna skal i alle tilfeller komme i første rekke. Partene skal gi mennesker med nedsatt funksjonsevne hensiktsmessig hjelp til å utøve ansvaret for oppfostring av barn.
3. Partene skal sikre at barn med nedsatt funksjonsevne har lik rett som andre til familieliv. Med sikte på å virkeliggjøre denne retten, og for å hindre at barn med nedsatt funksjonsevne holdes skjult, blir forlatt, forsømmes eller isoleres, skal partene forplikte seg til å sørge for at barn med nedsatt funksjonsevne og deres familier på et tidlig tidspunkt mottar omfattende informasjon, tjenester og støtte.
4. Partene skal sikre at et barn ikke blir skilt fra sine foreldre mot deres vilje, unntatt når kompetent myndighet, som er underlagt rettslig overprøving, beslutter i samsvar med gjeldende lover og saksbehandlingsregler at en slik atskillelse er nødvendig av hensyn til barnets beste. Et barn skal ikke i noe tilfelle bli

lity of either the child or one or both of the parents.

5. States Parties shall, where the immediate family is unable to care for a child with disabilities, undertake every effort to provide alternative care within the wider family, and failing that, within the community in a family setting.

Article 24

Education

1. States Parties recognize the right of persons with disabilities to education. With a view to realizing this right without discrimination and on the basis of equal opportunity, States Parties shall ensure an inclusive education system at all levels and life long learning directed to:
 - a. The full development of human potential and sense of dignity and self-worth, and the strengthening of respect for human rights, fundamental freedoms and human diversity;
 - b. The development by persons with disabilities of their personality, talents and creativity, as well as their mental and physical abilities, to their fullest potential;
 - c. Enabling persons with disabilities to participate effectively in a free society.
2. In realizing this right, States Parties shall ensure that:
 - a. Persons with disabilities are not excluded from the general education system on the basis of disability, and that children with disabilities are not excluded from free and compulsory primary education, or from secondary education, on the basis of disability;
 - b. Persons with disabilities can access an inclusive, quality and free primary education and secondary education on an equal basis with others in the communities in which they live;
 - c. Reasonable accommodation of the individual's requirements is provided;
 - d. Persons with disabilities receive the support required, within the general education system, to facilitate their effective education;
 - e. Effective individualized support measures are provided in environments that maxi-

skilt fra foreldre fordi enten barnet eller en eller begge foreldre har nedsatt funksjonsevne.

5. Partene skal, når den nærmeste familie ikke er i stand til å ha omsorgen for et barn med nedsatt funksjonsevne, gjøre sitt ytterste for å sørge for omsorgsplassering i familien forøvrig, og om det ikke lykkes, i et familiemiljø i lokalsamfunnet.

Artikkel 24

Utdanning

1. Partene erkjenner at mennesker med nedsatt funksjonsevne har rett til utdanning. Med sikte på å virkeliggjøre denne rettigheten uten diskriminering, og på basis av like muligheter, skal partene sikre et inkluderende utdannings-system på alle nivåer, samt livslang læring, som tar sikte på:
 - a. at menneskets potensial og forståelsen av dets verdighet og egenverdi utvikles fullt ut, og at respekten for menneskerettighetene, de grunnleggende friheter og det menneskelige mangfold styrkes,
 - b. at mennesker med nedsatt funksjonsevne får utvikle sin personlighet, sine anlegg og sin kreativitet, så vel som sine psykiske og fysiske evner, fullt ut,
 - c. at mennesker med nedsatt funksjonsevne blir i stand til å delta effektivt i et fritt samfunn.
2. For å virkeliggjøre denne rettighet skal partene sikre
 - a. at mennesker med nedsatt funksjonsevne ikke stenges ute fra det allmenne utdanningssystemet på grunn av nedsatt funksjonsevne, og at barn med nedsatt funksjonsevne ikke stenges ute fra obligatorisk og gratis grunnskoleundervisning eller fra videregående opplæring på grunn av sin nedsatte funksjonsevne,
 - b. at mennesker med nedsatt funksjonsevne får tilgang til inkluderende, god og gratis grunnutdanning og videregående opplæring i sitt lokalsamfunn, på lik linje med andre,
 - c. rimelig tilrettelegging ut fra den enkeltes behov,
 - d. at mennesker med nedsatt funksjonsevne får nødvendig støtte, innenfor rammen av det allmenne utdanningssystemet, slik at det legges til rette for en effektiv utdanning,
 - e. effektive støttetiltak tilpasset den enkeltes behov, i et miljø som gir størst mulig faglig

- mize academic and social development, consistent with the goal of full inclusion.
3. States Parties shall enable persons with disabilities to learn life and social development skills to facilitate their full and equal participation in education and as members of the community. To this end, States Parties shall take appropriate measures, including:
 - a. Facilitating the learning of Braille, alternative script, augmentative and alternative modes, means and formats of communication and orientation and mobility skills, and facilitating peer support and mentoring;
 - b. Facilitating the learning of sign language and the promotion of the linguistic identity of the deaf community;
 - c. Ensuring that the education of persons, and in particular children, who are blind, deaf or deafblind, is delivered in the most appropriate languages and modes and means of communication for the individual, and in environments which maximize academic and social development.
 4. In order to help ensure the realization of this right, States Parties shall take appropriate measures to employ teachers, including teachers with disabilities, who are qualified in sign language and/or Braille, and to train professionals and staff who work at all levels of education. Such training shall incorporate disability awareness and the use of appropriate augmentative and alternative modes, means and formats of communication, educational techniques and materials to support persons with disabilities.
 5. States Parties shall ensure that persons with disabilities are able to access general tertiary education, vocational training, adult education and lifelong learning without discrimination and on an equal basis with others. To this end, States Parties shall ensure that reasonable accommodation is provided to persons with disabilities.
- og sosial utvikling, i tråd med målet om full inkludering.
3. Partene skal gjøre det mulig for mennesker med nedsatt funksjonsevne å lære praktiske og sosiale ferdigheter slik at de lettere kan delta fullt ut i undervisningen på lik linje med andre, og som medlemmer av samfunnet. For dette formål skal partene treffe hensiktsmessige tiltak, herunder:
 - a. å legge til rette for innlæring av punktskrift, alternativ skrift, alternative og supplerende kommunikasjonsformer, -midler og -formater, orienterings- og mobilitetsferdigheter, samt legge til rette for likemannsarbeid og mentorvirksomhet,
 - b. å legge til rette for innlæring av tegnspråk og fremme av døvesamfunnets språklige identitet,
 - c. å sikre at undervisningen av blinde, døde og døvblinde personer, og især barn, finner sted på de språk og i de kommunikasjonsformer og med de kommunikasjonsmidler som er best tilpasset den enkelte, og i et miljø som gir størst mulig faglig og sosial utvikling.
 4. Med sikte på å bidra til å virkeliggjøre denne rettighet skal partene treffe hensiktsmessige tiltak for å ansette lærere som kan tegnspråk og/eller punktskrift, herunder lærere med nedsatt funksjonsevne, og å lære opp fagfolk og personale som arbeider på alle nivåer i utdanningssystemet. Opplæringen skal omfatte bevisstgjøring om funksjonshemming og bruk av hensiktsmessige alternative og supplerende kommunikasjonsformer, -midler og -formater, samt undervisningsmetoder og undervisningsmaterieell som er til hjelp for mennesker med nedsatt funksjonsevne.
 5. Partene skal sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne får tilgang til høyere utdanning, yrkesrettet opplæring, voksenopplæring og livslang læring uten diskriminering og på lik linje med andre. For dette formål skal partene sikre rimelig tilrettelegging for mennesker med nedsatt funksjonsevne.

Article 25

Health

States Parties recognize that persons with disabilities have the right to the enjoyment of the highest attainable standard of health without discrimination on the basis of disability. States Parties shall

Artikkel 25

Helse

Partene erkjenner at mennesker med nedsatt funksjonsevne har rett til den høyest oppnåelige helsestandard uten diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne. Partene skal treffe alle

take all appropriate measures to ensure access for persons with disabilities to health services that are gender-sensitive, including health-related rehabilitation. In particular, States Parties shall:

- a. Provide persons with disabilities with the same range, quality and standard of free or affordable health care and programmes as provided to other persons, including in the area of sexual and reproductive health and population-based public health programmes;
- b. Provide those health services needed by persons with disabilities specifically because of their disabilities, including early identification and intervention as appropriate, and services designed to minimize and prevent further disabilities, including among children and older persons;
- c. Provide these health services as close as possible to people's own communities, including in rural areas;
- d. Require health professionals to provide care of the same quality to persons with disabilities as to others, including on the basis of free and informed consent by, inter alia, raising awareness of the human rights, dignity, autonomy and needs of persons with disabilities through training and the promulgation of ethical standards for public and private health care;
- e. Prohibit discrimination against persons with disabilities in the provision of health insurance, and life insurance where such insurance is permitted by national law, which shall be provided in a fair and reasonable manner;
- f. Prevent discriminatory denial of health care or health services or food and fluids on the basis of disability.

Article 26

Habilitation and rehabilitation

1. States Parties shall take effective and appropriate measures, including through peer support, to enable persons with disabilities to attain and maintain maximum independence, full physical, mental, social and vocational ability, and full inclusion and participation in all aspects of life. To that end, States Parties shall organize, strengthen and extend comprehensive habilitation and rehabilitation services and program-

hensiktsmessige tiltak for å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne får tilgang til helsetjenester som tar hensyn til de to kjønns egenart, herunder helserelatert rehabilitering. Partene skal særlig:

- a. sørge for at mennesker med nedsatt funksjonsevne tilbys helsetjenester og – programmer, kostnadsfritt eller til en overkommelig pris, som dekker det samme spekteret og holder den samme kvalitet og standard som hva som tilbys andre, også med hensyn til seksuell og reproduktiv helse og folkehelseiltak rettet mot befolkningen,
- b. sørge for at mennesker med nedsatt funksjonsevne får de helsetjenester som de trenger spesielt på grunn av sin nedsatte funksjonsevne, herunder tidlig utredning og inngripen, samt tjenester for å begrense og forhindre ytterligere funksjonsnedsettelse, også blant barn og eldre,
- c. sørge for at mennesker med nedsatt funksjonsevne tilbys slike helsetjenester så nær hjemstedet som mulig, også i distriktene,
- d. kreve at medisinsk personell gir mennesker med nedsatt funksjonsevne like god behandling som den som gis til andre, herunder at behandlingen skal skje på grunnlag av fritt og informert samtykke, blant annet ved bevisstgjøring om menneskerettighetene, verdigheten, selvbestemmelsesretten og behovene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, gjennom opplæring og iverksettelse av etiske standarder for offentlige og private helsetjenester,
- e. forby diskriminering av mennesker med nedsatt funksjonsevne med hensyn til tilbud om helseforsikring, og livsforsikring når slik forsikring er tillatt etter nasjonal lovgivning, som skal tilbys på en rettferdig og rimelig måte,
- f. hindre diskriminerende nektelse av helse- og omsorgstjenester, eller mat og drikke, på grunn av nedsatt funksjonsevne.

Artikkel 26

Habilitering og rehabilitering

1. Partene skal treffe effektive og hensiktsmessige tiltak, herunder gjennom likemannsarbeid, slik at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan oppnå og beholde størst mulig selvstendighet, utnytte sitt fysiske, mentale, sosiale og yrkesmessige potensial fullt ut, og oppnå full inkludering og deltakelse på alle livets områder. For det formål skal partene opprette, styrke og videreutvikle brede habiliterings- og

mes, particularly in the areas of health, employment, education and social services, in such a way that these services and programmes:

- a. Begin at the earliest possible stage, and are based on the multidisciplinary assessment of individual needs and strengths;
 - b. Support participation and inclusion in the community and all aspects of society, are voluntary, and are available to persons with disabilities as close as possible to their own communities, including in rural areas.
2. States Parties shall promote the development of initial and continuing training for professionals and staff working in habilitation and rehabilitation services.
 3. States Parties shall promote the availability, knowledge and use of assistive devices and technologies, designed for persons with disabilities, as they relate to habilitation and rehabilitation.

Article 27

Work and employment

1. States Parties recognize the right of persons with disabilities to work, on an equal basis with others; this includes the right to the opportunity to gain a living by work freely chosen or accepted in a labour market and work environment that is open, inclusive and accessible to persons with disabilities. States Parties shall safeguard and promote the realization of the right to work, including for those who acquire a disability during the course of employment, by taking appropriate steps, including through legislation, to, inter alia:
 - a. Prohibit discrimination on the basis of disability with regard to all matters concerning all forms of employment, including conditions of recruitment, hiring and employment, continuance of employment, career advancement and safe and healthy working conditions;
 - b. Protect the rights of persons with disabilities, on an equal basis with others, to just and favourable conditions of work, including equal opportunities and equal remuneration for work of equal value, safe and healthy working conditions, including protection from harassment, and the redress of grievances;
 - c. Ensure that persons with disabilities are able to exercise their labour and trade

rehabiliteringstjenester og -programmer, særlig på områdene helse, sysselsetting, utdanning og sosiale tjenester, på en slik måte at disse tjenester og programmer:

- a. begynner på et så tidlig stadium som mulig, og er basert på en tverrfaglig vurdering av den enkeltes behov og ressurser,
 - b. støtter deltakelse og inkludering i lokalsamfunnet og på alle samfunnsområder, er frivillige, og tilbys mennesker med nedsatt funksjonsevne så nær lokalmiljøet som mulig, også i distriktene.
2. Partene skal fremme utviklingen av grunn- og etterutdanningen av fagfolk og personell som arbeider i habiliterings- og rehabiliteringstjenestene.
 3. Partene skal fremme tilgangen til, kunnskapen om og bruken av tekniske hjelpemidler og teknologi utviklet for habilitering og rehabilitering av mennesker med nedsatt funksjonsevne.

Artikkel 27

Arbeid og sysselsetting

1. Partene erkjenner at mennesker med nedsatt funksjonsevne har rett til arbeid på lik linje med andre; dette omfatter muligheten til å tjene til livets opphold ved et arbeid som man selv fritt velger eller påtar seg i et arbeidsmarked og arbeidsmiljø som er åpent, inkluderende og tilgjengelig for mennesker med nedsatt funksjonsevne. Partene skal trygge og fremme virkeliggjøringen av retten til arbeid, også for dem som får nedsatt funksjonsevne mens de er i arbeid, ved å treffe hensiktsmessige tiltak, også i lovs form, blant annet for
 - a. å forby diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne i alle spørsmål som angår enhver type arbeidsforhold, herunder rekrutteringsvilkår, ansettelsesvilkår, arbeidsvilkår, opprettholdelse av arbeidsforhold, karriereutvikling og trygge og sunne arbeidsforhold,
 - b. å verne om den rett som mennesker med nedsatt funksjonsevne har, på lik linje med andre, til rettferdige og gode arbeidsforhold, herunder like muligheter og lik lønn for arbeid av lik verdi, og trygge og sunne arbeidsforhold, herunder vern mot trakassering og oppreisning for urett,
 - c. å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan utøve sine arbeidstaker- og

union rights on an equal basis with others;

- d. Enable persons with disabilities to have effective access to general technical and vocational guidance programmes, placement services and vocational and continuing training;
 - e. Promote employment opportunities and career advancement for persons with disabilities in the labour market, as well as assistance in finding, obtaining, maintaining and returning to employment;
 - f. Promote opportunities for self-employment, entrepreneurship, the development of cooperatives and starting one's own business;
 - g. Employ persons with disabilities in the public sector;
 - h. Promote the employment of persons with disabilities in the private sector through appropriate policies and measures, which may include affirmative action programmes, incentives and other measures;
 - i. Ensure that reasonable accommodation is provided to persons with disabilities in the workplace;
 - j. Promote the acquisition by persons with disabilities of work experience in the open labour market;
 - k. Promote vocational and professional rehabilitation, job retention and return-to-work programmes for persons with disabilities.
2. States Parties shall ensure that persons with disabilities are not held in slavery or in servitude, and are protected, on an equal basis with others, from forced or compulsory labour.

Article 28

Adequate standard of living and social protection

1. States Parties recognize the right of persons with disabilities to an adequate standard of living for themselves and their families, including adequate food, clothing and housing, and to the continuous improvement of living conditions, and shall take appropriate steps to safeguard and promote the realization of this right without discrimination on the basis of disability.
2. States Parties recognize the right of persons with disabilities to social protection and to the enjoyment of that right without discrimination

fagforeningsrettigheter på lik linje med andre,

- d. å gi mennesker med nedsatt funksjonsevne mulighet til effektiv tilgang til arbeidsrettede veiledningsordninger, arbeidsformidling, yrkesopplæring og etter- og videreutdanning,
 - e. å fremme mulighetene for sysselsetting og karriereutvikling for mennesker med nedsatt funksjonsevne i arbeidsmarkedet, så vel som hjelp til å finne, skaffe seg, holde på og komme tilbake til et arbeid,
 - f. å fremme mulighetene for å drive egen næring, være entreprenør, danne kooperativer og starte egen virksomhet,
 - g. å ansette mennesker med nedsatt funksjonsevne i offentlig sektor,
 - h. å fremme ansettelse av mennesker med nedsatt funksjonsevne i privat sektor gjennom hensiktsmessige strategier og tiltak, som kan omfatte positiv særbehandling, stimuleringstiltak og andre tiltak,
 - i. å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne får rimelig tilrettelegging på arbeidsplassen,
 - j. å arbeide for at mennesker med nedsatt funksjonsevne skal få arbeidserfaring på det åpne arbeidsmarkedet,
 - k. å fremme yrkesrettet og faglig rehabilitering, bevaring av arbeidsforhold og reintegrering i arbeidslivet for mennesker med nedsatt funksjonsevne.
2. Partene skal sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne ikke holdes i slaveri eller trelldom, og vernes mot tvangsarbeid eller annet påtvunget arbeid, på lik linje med andre.

Artikkel 28

Tilfredsstillende levestandard og sosial beskyttelse

1. Partene erkjenner at mennesker med nedsatt funksjonsevne har rett til en tilfredsstillende levestandard for seg selv og sin familie, herunder tilfredsstillende mat, klær og bolig, samt til stadig bedring av sine leveforhold, og skal treffe hensiktsmessige tiltak for å trygge og fremme virkeliggjøringen av denne rettighet, uten diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne.
2. Partene erkjenner at mennesker med nedsatt funksjonsevne har rett til sosial beskyttelse, og til å nyte en slik rettighet uten diskriminering

on the basis of disability, and shall take appropriate steps to safeguard and promote the realization of this right, including measures:

- a. To ensure equal access by persons with disabilities to clean water services, and to ensure access to appropriate and affordable services, devices and other assistance for disability-related needs;
- b. To ensure access by persons with disabilities, in particular women and girls with disabilities and older persons with disabilities, to social protection programmes and poverty reduction programmes;
- c. To ensure access by persons with disabilities and their families living in situations of poverty to assistance from the State with disability-related expenses, including adequate training, counselling, financial assistance and respite care;
- d. To ensure access by persons with disabilities to public housing programmes;
- e. To ensure equal access by persons with disabilities to retirement benefits and programmes.

Article 29

Participation in political and public life

States Parties shall guarantee to persons with disabilities political rights and the opportunity to enjoy them on an equal basis with others, and shall undertake to:

- a. Ensure that persons with disabilities can effectively and fully participate in political and public life on an equal basis with others, directly or through freely chosen representatives, including the right and opportunity for persons with disabilities to vote and be elected, inter alia, by:
 - i. Ensuring that voting procedures, facilities and materials are appropriate, accessible and easy to understand and use;
 - ii. Protecting the right of persons with disabilities to vote by secret ballot in elections and public referendums without intimidation, and to stand for elections, to effectively hold office and perform all public functions

på grunn av nedsatt funksjonsevne, og skal treffe hensiktsmessige tiltak for å trygge og fremme virkeliggjøringen av denne rettighet, blant annet med tiltak med sikte på:

- a. å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne får lik tilgang til rent vann, og å sørge for tilgang til hensiktsmessige og prismessig overkommelige tjenester, utstyr og annen assistanse for å ivareta behov som er oppstått som en følge av nedsatt funksjonsevne,
- b. å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne, og særlig kvinner og jenter med nedsatt funksjonsevne og eldre med nedsatt funksjonsevne, kan delta i programmer for sosial beskyttelse og fattigdomsbekjempelse,
- c. å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne og deres familier som lever i fattigdom, får statlig hjelp til utgifter knyttet til nedsatt funksjonsevne, herunder tilfredsstillende opplæring, rådgivning, økonomisk bistand og avlastning,
- d. å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan delta i offentlige boligprogrammer,
- e. å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne har lik tilgang til pensjonsytelser og – programmer.

Artikkel 29

Deltakelse i det politiske og offentlige liv

Partene skal garantere mennesker med nedsatt funksjonsevne politiske rettigheter og mulighet til å nyte disse på lik linje med andre, og skal forplikte seg til:

- a. å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan delta fullt ut og på en effektiv måte i det politiske og offentlige liv på lik linje med andre, enten direkte eller gjennom fritt valgte representanter, herunder ved at mennesker med nedsatt funksjonsevne har rett og mulighet til å avgi stemme og bli valgt, blant annet ved:
 - i. å sikre at framgangsmåter, lokaler, utstyr og materiell som benyttes i forbindelse med valg, er hensiktsmessige, tilgjengelige og lette å forstå og bruke,
 - ii. å verne om den rett mennesker med nedsatt funksjonsevne har til hemmelig stemmegivning uten trusler ved valg og folkeavstemning, og til å stille til valg, og på en effektiv måte ivareta offentlige verv og

at all levels of government, facilitating the use of assistive and new technologies where appropriate;

- iii. Guaranteeing the free expression of the will of persons with disabilities as electors and to this end, where necessary, at their request, allowing assistance in voting by a person of their own choice;
- b. Promote actively an environment in which persons with disabilities can effectively and fully participate in the conduct of public affairs, without discrimination and on an equal basis with others, and encourage their participation in public affairs, including:
 - i. Participation in non-governmental organizations and associations concerned with the public and political life of the country, and in the activities and administration of political parties;
 - ii. Forming and joining organizations of persons with disabilities to represent persons with disabilities at international, national, regional and local levels.

utføre alle offentlige oppgaver på alle nivåer i forvaltningen, og legge til rette for bruk av ny teknologi og tekniske hjelpemidler når det er hensiktsmessig,

- iii. å garantere at mennesker med nedsatt funksjonsevne fritt får gi uttrykk for sin vilje som velgere, og for dette formål, når det er nødvendig og de ber om det, tillate at en person de selv velger, hjelper dem med å stemme,
- b. å arbeide aktivt for å fremme et miljø der mennesker med nedsatt funksjonsevne fullt ut og på en effektiv måte kan delta i ivaretagelsen av offentlige anliggender, uten diskriminering og på lik linje med andre, og oppmuntre til at de deltar i offentlige anliggender, herunder:
 - i. deltar i frivillige organisasjoner og sammenslutninger som er opptatt av landets offentlige og politiske liv, og i politiske partiers virksomhet og administrasjon,
 - ii. oppretter og slutter seg til organisasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne som skal representere mennesker med nedsatt funksjonsevne på internasjonalt, nasjonalt, regionalt og lokalt nivå.

Article 30

Participation in cultural life, recreation, leisure and sport

1. States Parties recognize the right of persons with disabilities to take part on an equal basis with others in cultural life, and shall take all appropriate measures to ensure that persons with disabilities:
 - a. Enjoy access to cultural materials in accessible formats;
 - b. Enjoy access to television programmes, films, theatre and other cultural activities, in accessible formats;
 - c. Enjoy access to places for cultural performances or services, such as theatres, museums, cinemas, libraries and tourism services, and, as far as possible, enjoy access to monuments and sites of national cultural importance.
2. States Parties shall take appropriate measures to enable persons with disabilities to have the opportunity to develop and utilize their creative, artistic and intellectual potential, not only for their own benefit, but also for the enrichment of society.

Artikkel 30

Deltakelse i kulturliv, fritidsaktiviteter, fornøyelser og idrett

1. Partene erkjenner at mennesker med nedsatt funksjonsevne har rett til å delta i kulturlivet på lik linje med andre, og skal treffe alle hensiktsmessige tiltak for å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne
 - a. har tilgang til kulturmateriale i tilgjengelige formater,
 - b. har tilgang til fjernsynsprogrammer, filmer, teateroppsetninger og andre kulturaktiviteter, i tilgjengelige formater,
 - c. har tilgang til steder som tilbyr kulturell framføring eller kulturelle tjenester, slik som teatre, museer, kinoer, biblioteker og reiselivstjenester, og så langt det er mulig har tilgang til minnesmerker og steder av nasjonal kulturell betydning.
2. Partene skal treffe hensiktsmessige tiltak for å gi mennesker med nedsatt funksjonsevne mulighet til å utvikle og utnytte sitt kreative, kunstneriske og intellektuelle potensial, ikke bare av hensyn til seg selv, men også til berikelse for samfunnet.

3. States Parties shall take all appropriate steps, in accordance with international law, to ensure that laws protecting intellectual property rights do not constitute an unreasonable or discriminatory barrier to access by persons with disabilities to cultural materials.
4. Persons with disabilities shall be entitled, on an equal basis with others, to recognition and support of their specific cultural and linguistic identity, including sign languages and deaf culture.
5. With a view to enabling persons with disabilities to participate on an equal basis with others in recreational, leisure and sporting activities, States Parties shall take appropriate measures:
 - a. To encourage and promote the participation, to the fullest extent possible, of persons with disabilities in mainstream sporting activities at all levels;
 - b. To ensure that persons with disabilities have an opportunity to organize, develop and participate in disability-specific sporting and recreational activities and, to this end, encourage the provision, on an equal basis with others, of appropriate instruction, training and resources;
 - c. To ensure that persons with disabilities have access to sporting, recreational and tourism venues;
 - d. To ensure that children with disabilities have equal access with other children to participation in play, recreation and leisure and sporting activities, including those activities in the school system;
 - e. To ensure that persons with disabilities have access to services from those involved in the organization of recreational, tourism, leisure and sporting activities.
3. Partene skal treffe alle hensiktsmessige tiltak i samsvar med folkeretten for å sikre at lovverk som beskytter åndsverk, ikke utgjør en urimeleg eller diskriminerende barriere for at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan få tilgang til kulturmateriale.
4. Mennesker med nedsatt funksjonsevne skal på lik linje med andre ha rett til anerkjennelse av og støtte til sin spesielle kulturelle og språklige identitet, herunder tegnspråk og døvekultur.
5. For å gjøre det mulig for mennesker med nedsatt funksjonsevne å delta på lik linje med andre i fritids-, fornøyles- og idrettsaktiviteter, skal partene treffe hensiktsmessige tiltak for:
 - a. å oppmuntre til og fremme deltakelse for mennesker med nedsatt funksjonsevne i vanlige idrettsaktiviteter på alle nivåer, så langt det overhodet er mulig,
 - b. å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne har mulighet for å arrangere, utvikle og delta i idretts- og fritidsaktiviteter spesielt beregnet på dem, og for dette formål oppmuntre til at de tilbys hensiktsmessig instruksjon, trening og ressurser, på lik linje med andre,
 - c. å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne har tilgang til arenaer for idrettsaktiviteter, fritidsaktiviteter og reiseliv,
 - d. å sikre at barn med nedsatt funksjonsevne har samme mulighet som andre barn til å delta i lek, fornøyleser, fritidsaktiviteter og idrettsaktiviteter, også de aktiviteter som finner sted i skolen,
 - e. å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne har tilgang til tjenester fra dem som har ansvar for å organisere fritids-, reiselivs-, fornøyles- og idrettsaktiviteter.

Article 31

Statistics and data collection

1. States Parties undertake to collect appropriate information, including statistical and research data, to enable them to formulate and implement policies to give effect to the present Convention. The process of collecting and maintaining this information shall:
 - a. Comply with legally established safeguards, including legislation on data protection, to ensure confidentiality and respect

Artikkel 31

Statistikk og innhenting av data

1. Partene forplikter seg til å innhente hensiktsmessig informasjon, herunder statistiske data og forskningsdata, som setter dem i stand til å utforme og gjennomføre politikk som gir denne konvensjon virkning. Prosessen med å innhente og oppdatere denne informasjonen skal:
 - a. oppfylle lovfestede krav til beskyttelse, herunder lovgivningen om datavern, for å sikre fortrolig behandling og respekt for privatli-

for the privacy of persons with disabilities;

- b. Comply with internationally accepted norms to protect human rights and fundamental freedoms and ethical principles in the collection and use of statistics.
2. The information collected in accordance with this article shall be disaggregated, as appropriate, and used to help assess the implementation of States Parties' obligations under the present Convention and to identify and address the barriers faced by persons with disabilities in exercising their rights.
3. States Parties shall assume responsibility for the dissemination of these statistics and ensure their accessibility to persons with disabilities and others.

Article 32

International cooperation

1. States Parties recognize the importance of international cooperation and its promotion, in support of national efforts for the realization of the purpose and objectives of the present Convention, and will undertake appropriate and effective measures in this regard, between and among States and, as appropriate, in partnership with relevant international and regional organizations and civil society, in particular organizations of persons with disabilities. Such measures could include, inter alia:
 - a. Ensuring that international cooperation, including international development programmes, is inclusive of and accessible to persons with disabilities;
 - b. Facilitating and supporting capacity-building, including through the exchange and sharing of information, experiences, training programmes and best practices;
 - c. Facilitating cooperation in research and access to scientific and technical knowledge;
 - d. Providing, as appropriate, technical and economic assistance, including by facilitating access to and sharing of accessible and assistive technologies, and through the transfer of technologies.
2. The provisions of this article are without prejudice to the obligations of each State Party to fulfil its obligations under the present Convention.

vet til mennesker med nedsatt funksjonsevne,

- b. oppfylle internasjonalt godtatte normer for beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter og etiske prinsipper i innhenting og bruk av statistikk.
2. Informasjon innhentet i samsvar med denne artikkel skal brytes ned etter behov og benyttes til å bidra til å vurdere partenes gjennomføring av sine forpliktelser etter denne konvensjon, samt å identifisere og fjerne de barrierer som mennesker med nedsatt funksjonsevne støter på i utøvelsen av sine rettigheter.
3. Partene skal ha ansvar for å formidle disse statistikkene og sørge for at de er tilgjengelige for mennesker med nedsatt funksjonsevne og andre.

Artikkel 32

Internasjonalt samarbeid

1. Partene erkjenner betydningen av internasjonalt samarbeid, og at det er viktig å oppmuntre til slikt samarbeid for å støtte de nasjonale bestrebelsene på å virkeliggjøre denne konvensjons formål og hensikt, og vil i denne forbindelse treffe hensiktsmessige og effektive tiltak seg imellom, og eventuelt i samarbeid med relevante internasjonale og regionale organisasjoner og sivilsamfunnet, særlig organisasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne. Slike tiltak kan blant annet gå ut på:
 - a. å sikre at det internasjonale samarbeidet, herunder programmene for utviklingshjelp, er inkluderende overfor og tilgjengelig for mennesker med nedsatt funksjonsevne,
 - b. å legge til rette for og støtte kapasitetsoppbygging, blant annet ved å utveksle og dele informasjon, erfaringer, opplæringsprogrammer og anbefalt praksis,
 - c. å legge til rette for forskningssamarbeid og tilgang til vitenskapelig og teknisk kunnskap,
 - d. å sørge for teknisk og økonomisk bistand etter behov, blant annet ved å legge til rette for tilgang til og deling av tilgjengelig teknologi og hjelpemiddelteknologi, og ved teknologioverføring.
2. Bestemmelsene i denne artikkel berører ikke den enkelte stats forpliktelser etter denne konvensjon.

*Article 33***National implementation and monitoring**

1. States Parties, in accordance with their system of organization, shall designate one or more focal points within government for matters relating to the implementation of the present Convention, and shall give due consideration to the establishment or designation of a coordination mechanism within government to facilitate related action in different sectors and at different levels.
2. States Parties shall, in accordance with their legal and administrative systems, maintain, strengthen, designate or establish within the State Party, a framework, including one or more independent mechanisms, as appropriate, to promote, protect and monitor implementation of the present Convention. When designating or establishing such a mechanism, States Parties shall take into account the principles relating to the status and functioning of national institutions for protection and promotion of human rights.
3. Civil society, in particular persons with disabilities and their representative organizations, shall be involved and participate fully in the monitoring process.

*Article 34***Committee on the Rights of Persons with Disabilities**

1. There shall be established a Committee on the Rights of Persons with Disabilities (hereafter referred to as «the Committee»), which shall carry out the functions hereinafter provided.
2. The Committee shall consist, at the time of entry into force of the present Convention, of twelve experts. After an additional sixty ratifications or accessions to the Convention, the membership of the Committee shall increase by six members, attaining a maximum number of eighteen members.
3. The members of the Committee shall serve in their personal capacity and shall be of high moral standing and recognized competence and experience in the field covered by the present Convention. When nominating their candidates, States Parties are invited to give due consideration to the provision set out in article 4.3 of the present Convention.

*Artikkel 33***Nasjonal gjennomføring og overvåkning**

1. Partene skal, i samsvar med sitt forvaltningssystem, utpeke ett eller flere kontaktpunkter i forvaltningen for saker som gjelder gjennomføringen av denne konvensjon, og skal nøye overveie å opprette eller utpeke en koordineringsmekanisme i forvaltningen som kan gjøre det lettere å treffe tiltak knyttet til gjennomføringen, i ulike sektorer og på ulike nivåer.
2. Partene skal, i samsvar med sin rettsordning og sitt forvaltningssystem, opprettholde, styrke, utpeke eller opprette et nasjonalt rammeverk, som omfatter en eller flere uavhengige mekanismer, alt etter hva som er hensiktsmessig, for å fremme, verne om og overvåke gjennomføringen av denne konvensjon. Partene skal, når de utpeker eller oppretter en slik mekanisme, ta hensyn til de prinsipper som ligger til grunn for status og oppgaver tillagt nasjonale institusjoner som arbeider med beskyttelse og fremme av menneskerettighetene.
3. Sivilsamfunnet, og særlig mennesker med nedsatt funksjonsevne og de organisasjoner som representerer dem, skal trekkes inn i overvåkningsprosessen og delta fullt ut i den.

*Artikkel 34***Komiteen for rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne**

1. Det skal opprettes en komité for rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (heretter kalt «komiteen»), som skal utføre de oppgaver som er fastsatt nedenfor.
2. Komiteen skal på det tidspunkt konvensjonen trer i kraft, bestå av tolv eksperter. Etter ytterligere seksti ratifiseringer eller tiltredelser til konvensjonen skal komiteens medlemstall økes med seks medlemmer, til et maksimalt antall av atten medlemmer.
3. Komiteens medlemmer skal utføre sine oppgaver i personlig egenskap, og skal ha høy moralsk anseelse og ha anerkjent kompetanse og erfaring på det område som hører under denne konvensjon. Partene oppfordres til å ta behørig hensyn til bestemmelsen i artikkel 4 nr. 3 i denne konvensjon når de foreslår sine kandidater.

4. The members of the Committee shall be elected by States Parties, consideration being given to equitable geographical distribution, representation of the different forms of civilization and of the principal legal systems, balanced gender representation and participation of experts with disabilities.
5. The members of the Committee shall be elected by secret ballot from a list of persons nominated by the States Parties from among their nationals at meetings of the Conference of States Parties. At those meetings, for which two thirds of States Parties shall constitute a quorum, the persons elected to the Committee shall be those who obtain the largest number of votes and an absolute majority of the votes of the representatives of States Parties present and voting.
6. The initial election shall be held no later than six months after the date of entry into force of the present Convention. At least four months before the date of each election, the Secretary-General of the United Nations shall address a letter to the States Parties inviting them to submit the nominations within two months. The Secretary-General shall subsequently prepare a list in alphabetical order of all persons thus nominated, indicating the State Parties which have nominated them, and shall submit it to the States Parties to the present Convention.
7. The members of the Committee shall be elected for a term of four years. They shall be eligible for re-election once. However, the term of six of the members elected at the first election shall expire at the end of two years; immediately after the first election, the names of these six members shall be chosen by lot by the chairperson of the meeting referred to in paragraph 5 of this article.
8. The election of the six additional members of the Committee shall be held on the occasion of regular elections, in accordance with the relevant provisions of this article.
9. If a member of the Committee dies or resigns or declares that for any other cause she or he can no longer perform her or his duties, the State Party which nominated the member shall appoint another expert possessing the qualifications and meeting the requirements set out in the relevant provisions of this article, to serve for the remainder of the term.
10. The Committee shall establish its own rules of procedure.
4. Partene skal velge komiteens medlemmer, og det skal da tas hensyn til en rettferdig geografisk fordeling, til at de ulike sivilisasjonsformer og viktigste rettssystemer blir representert, til at begge kjønn blir representert på en balansert måte, og til deltakelse av eksperter med nedsatt funksjonsevne.
5. Komiteens medlemmer skal velges ved hemmelig avstemning, fra en liste over personer som partene har foreslått blant sine statsborgere på statspartsmøter. På slike møter, som er beslutningsdyktige når to tredjedeler av partene er representert, skal de kandidater anses valgt som oppnår det høyeste stemmetall og et absolutt flertall av stemmene fra de representanter for partene som er til stede og avgir stemme.
6. Det første valget skal holdes senest seks måneder etter at denne konvensjon er trådt i kraft. Minst fire måneder før et valg finner sted, skal De forente nasjoners generalsekretær henvende seg skriftlig til partene og oppfordre dem til å sette frem sine forslag til kandidater innen to måneder. Generalsekretæren skal deretter sette opp en liste i alfabetisk rekkefølge over alle personer som er foreslått på denne måten, med angivelse av hvilke parter som har foreslått dem, og skal oversende den til konvensjonspartene.
7. Komiteens medlemmer skal velges for en periode på fire år. De kan gjenvelges en gang. For seks av medlemmene som blir valgt ved det første valget, skal imidlertid funksjonstiden utløpe etter to år; umiddelbart etter det første valget skal navnene på disse seks medlemmene bestemmes ved loddtrekning foretatt av lederen for det møte som er omhandlet i nr. 5 i denne artikkel.
8. Valget av de seks nye medlemmene av komiteen skal gjennomføres i tilknytning til de regulære valgene, i samsvar med de relevante bestemmelser i denne artikkel.
9. Dersom et komitémedlem dør eller trer tilbake eller erklærer at han eller hun av enhver annen grunn ikke lenger kan utføre sine oppgaver, skal parten som foreslo medlemmet, oppnevne en annen ekspert som har de kvalifikasjoner og oppfyller de krav som er angitt i de relevante bestemmelser i denne artikkel, til å tjenestegjøre i komiteen for den resterende del av perioden.
10. Komiteen skal fastsette sin egen forretningsorden.

11. The Secretary-General of the United Nations shall provide the necessary staff and facilities for the effective performance of the functions of the Committee under the present Convention, and shall convene its initial meeting.
12. With the approval of the General Assembly, the members of the Committee established under the present Convention shall receive emoluments from United Nations resources on such terms and conditions as the Assembly may decide, having regard to the importance of the Committee's responsibilities.
13. The members of the Committee shall be entitled to the facilities, privileges and immunities of experts on mission for the United Nations as laid down in the relevant sections of the Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations.

*Article 35***Reports by States Parties**

1. Each State Party shall submit to the Committee, through the Secretary-General of the United Nations, a comprehensive report on measures taken to give effect to its obligations under the present Convention and on the progress made in that regard, within two years after the entry into force of the present Convention for the State Party concerned.
2. Thereafter, States Parties shall submit subsequent reports at least every four years and further whenever the Committee so requests.
3. The Committee shall decide any guidelines applicable to the content of the reports.
4. A State Party which has submitted a comprehensive initial report to the Committee need not, in its subsequent reports, repeat information previously provided. When preparing reports to the Committee, States Parties are invited to consider doing so in an open and transparent process and to give due consideration to the provision set out in article 4.3 of the present Convention.
5. Reports may indicate factors and difficulties affecting the degree of fulfilment of obligations under the present Convention.

*Article 36***Consideration of reports**

1. Each report shall be considered by the Committee, which shall make such suggestions and general recommendations on the report as it

11. De forente nasjoners generalsekretær skal sørge for det personale og de hjelpemidler som må til for at komiteen effektivt skal kunne utføre sine oppgaver etter denne konvensjon, og skal sammenkalle til komiteens første møte.
12. Med Generalforsamlingens godkjenning skal medlemmene av komiteen opprettet i henhold til denne konvensjon, motta godtgjørelse fra De forente nasjoners midler, på de vilkår og betingelser som Generalforsamlingen bestemmer, idet det tas hensyn til betydningen av de oppgaver som er tillagt komiteen.
13. Komiteens medlemmer skal ha krav på de lettelser og privilegier, og den immunitet, som tilkommer eksperter på oppdrag for De forente nasjoner, i henhold til de relevante bestemmelser i konvensjonen om De forente nasjoners privilegier og immunitet.

*Artikkel 35***Rapporter fra partene**

1. Hver part skal, via De forente nasjoners generalsekretær, avgi en bred rapport til komiteen om de tiltak de har truffet for å oppfylle sine forpliktelser etter denne konvensjon, og om den framgang som har funnet sted i den forbindelse, innen to år etter at denne konvensjon er trådt i kraft for vedkommende part.
2. Partene skal deretter legge fram rapport minst hvert fjerde år, og for øvrig når komiteen ber om det.
3. Komiteen skal vedta eventuelle retningslinjer for hva rapportene skal inneholde.
4. En part som har avgitt en første, omfattende rapport for komiteen, trenger i sine senere rapporter ikke gjenta informasjon som er gitt tidligere. Partene oppfordres til å utarbeide sine rapporter til komiteen gjennom en prosess som er åpen og gir mulighet for innsyn, og til å ta behørig hensyn til bestemmelsen i artikkel 4 nr. 3 i denne konvensjon.
5. Rapportene kan nevne forhold og vanskeligheter som innvirker på oppfyllelsen av forpliktelsene etter denne konvensjon.

*Artikkel 36***Behandling av rapportene**

1. Komiteen skal gå gjennom hver rapport og legge fram de forslag og generelle anbefalinger om rapporten som den anser som hensikts-

may consider appropriate and shall forward these to the State Party concerned. The State Party may respond with any information it chooses to the Committee. The Committee may request further information from States Parties relevant to the implementation of the present Convention.

2. If a State Party is significantly overdue in the submission of a report, the Committee may notify the State Party concerned of the need to examine the implementation of the present Convention in that State Party, on the basis of reliable information available to the Committee, if the relevant report is not submitted within three months following the notification. The Committee shall invite the State Party concerned to participate in such examination. Should the State Party respond by submitting the relevant report, the provisions of paragraph 1 of this article will apply.
3. The Secretary-General of the United Nations shall make available the reports to all States Parties.
4. States Parties shall make their reports widely available to the public in their own countries and facilitate access to the suggestions and general recommendations relating to these reports.
5. The Committee shall transmit, as it may consider appropriate, to the specialized agencies, funds and programmes of the United Nations, and other competent bodies, reports from States Parties in order to address a request or indication of a need for technical advice or assistance contained therein, along with the Committee's observations and recommendations, if any, on these requests or indications.

Article 37

Cooperation between States Parties and the Committee

1. Each State Party shall cooperate with the Committee and assist its members in the fulfilment of their mandate.
2. In its relationship with States Parties, the Committee shall give due consideration to ways and means of enhancing national capacities for the implementation of the present Convention, including through international cooperation.

messig, og skal oversende dem til den berørte part. Denne part kan så velge å oversende komiteen mer informasjon. Komiteen kan be partene gi ytterligere opplysninger av relevans for gjennomføringen av denne konvensjon.

2. Dersom en part er vesentlig forsinket med en rapport, kan komiteen underrette vedkommende part om at dens gjennomføring av denne konvensjon vil måtte gjennomgås på grunnlag av pålitelig informasjon som komiteen har til rådighet, dersom rapporten ikke blir lagt fram innen tre måneder etter underretningen. Komiteen skal oppfordre vedkommende part til å delta i en slik gjennomgang. Dersom den svarer ved å legge fram rapporten, vil bestemmelsene i nr. 1 i denne artikkel gjelde.
3. De forente nasjoners generalsekretær skal stille rapportene til rådighet for samtlige parter.
4. Partene skal gjøre sine rapporter allment tilgjengelige i sine egne land, og legge til rette for innsyn i de forslag og generelle anbefalinger som er gitt i tilknytning til rapportene.
5. Komiteen skal, dersom den mener det er hensiktsmessig, oversende De forente nasjoners særorganisasjoner, fond og programmer, og andre kompetente organer, rapporter fra partene som inneholder en anmodning eller indikasjon om behov for teknisk råd eller bistand, sammen med komiteens eventuelle merknader og anbefalinger i tilknytning til en slik anmodning eller indikasjon.

Artikkel 37

Samarbeid mellom partene og komiteen

1. Hver part skal samarbeide med komiteen og bistå komiteens medlemmer med å oppfylle deres mandat.
2. Komiteen skal i sitt forhold til partene legge behørig vekt på hvordan nasjonal evne til å gjennomføre denne konvensjon kan styrkes, herunder gjennom internasjonalt samarbeid.

*Article 38***Relationship of the Committee with other bodies**

In order to foster the effective implementation of the present Convention and to encourage international cooperation in the field covered by the present Convention:

- a. The specialized agencies and other United Nations organs shall be entitled to be represented at the consideration of the implementation of such provisions of the present Convention as fall within the scope of their mandate. The Committee may invite the specialized agencies and other competent bodies as it may consider appropriate to provide expert advice on the implementation of the Convention in areas falling within the scope of their respective mandates. The Committee may invite specialized agencies and other United Nations organs to submit reports on the implementation of the Convention in areas falling within the scope of their activities;
- b. The Committee, as it discharges its mandate, shall consult, as appropriate, other relevant bodies instituted by international human rights treaties, with a view to ensuring the consistency of their respective reporting guidelines, suggestions and general recommendations, and avoiding duplication and overlap in the performance of their functions.

*Article 39***Report of the Committee**

The Committee shall report every two years to the General Assembly and to the Economic and Social Council on its activities, and may make suggestions and general recommendations based on the examination of reports and information received from the States Parties. Such suggestions and general recommendations shall be included in the report of the Committee together with comments, if any, from States Parties.

*Article 40***Conference of States Parties**

1. The States Parties shall meet regularly in a Conference of States Parties in order to consider any matter with regard to the implementation of the present Convention.
2. No later than six months after the entry into force of the present Convention, the Confe-

*Artikkel 38***Komiteens forhold til andre organer**

For å fremme en effektiv gjennomføring av denne konvensjon, og for å oppmuntre til internasjonalt samarbeid på det område som omfattes av denne konvensjon,

- a. skal særorganisasjonene og andre FN-organer ha rett til å være representert når gjennomføringen av de bestemmelser i denne konvensjon som faller inn under deres mandat, blir gjennomgått. Komiteen kan oppfordre særorganisasjonene og andre kompetente organer som den finner hensiktsmessig, til å gi sakkyndige råd om gjennomføringen av konvensjonen på områder som faller inn under deres respektive mandater. Komiteen kan oppfordre særorganisasjonene og andre FN-organer til å legge fram rapporter om gjennomføringen av konvensjonen på områder som faller inn under deres mandat,
- b. skal Komiteen, når den utøver sitt mandat, rådføre seg etter behov med andre relevante organer opprettet med hjemmel i internasjonale menneskerettighetskonvensjoner, med sikte på å sikre ensartet praksis med hensyn til de respektive retningslinjer for rapportering, forslag og generelle anbefalinger, og for å unngå dobbeltarbeid og overlapping.

*Artikkel 39***Rapport fra komiteen**

Komiteen skal hvert annet år gi Generalforsamlingen og Det økonomiske og sosiale råd en rapport om sin virksomhet, og den kan legge fram forslag og generelle anbefalinger på grunnlag av gjennomgangen av rapportene og opplysninger motatt fra partene. Slike forslag og generelle anbefalinger skal inntas i komiteens rapport, sammen med eventuelle kommentarer fra partene.

*Artikkel 40***Statspartsmøte**

1. Partene skal jevnlig komme sammen til statspartsmøte for å behandle enhver sak knyttet til gjennomføringen av denne konvensjon.
2. Senest seks måneder etter at denne konvensjon er trådt i kraft, skal De forente nasjoners

rence of the States Parties shall be convened by the Secretary-General of the United Nations. The subsequent meetings shall be convened by the Secretary-General of the United Nations biennially or upon the decision of the Conference of States Parties.

Article 41

Depositary

The Secretary-General of the United Nations shall be the depositary of the present Convention.

Article 42

Signature

The present Convention shall be open for signature by all States and by regional integration organizations at United Nations Headquarters in New York as of 30 March 2007.

Article 43

Consent to be bound

The present Convention shall be subject to ratification by signatory States and to formal confirmation by signatory regional integration organizations. It shall be open for accession by any State or regional integration organization which has not signed the Convention.

Article 44

Regional integration organizations

1. «Regional integration organization» shall mean an organization constituted by sovereign States of a given region, to which its member States have transferred competence in respect of matters governed by this Convention. Such organizations shall declare, in their instruments of formal confirmation or accession, the extent of their competence with respect to matters governed by this Convention. Subsequently, they shall inform the depositary of any substantial modification in the extent of their competence.
2. References to «States Parties» in the present Convention shall apply to such organizations within the limits of their competence.
3. For the purposes of article 45, paragraph 1, and article 47, paragraphs 2 and 3, any instrument deposited by a regional integration organization shall not be counted.

generalsekretær sammenkalle til statsparts-møte. De forente nasjoners generalsekretær skal sammenkalle til de påfølgende møter hvert annet år eller når statspartismøtet bestemmer det.

Artikkel 41

Depositar

De forente nasjoners generalsekretær skal være depositar for denne konvensjon.

Artikkel 42

Undertegning

Denne konvensjon skal være åpen for undertegning av alle stater og av organisasjoner for regional integrasjon ved De forente nasjoners sete i New York fra 30. mars 2007.

Artikkel 43

Samtykke til å være bundet

Denne konvensjon skal ratifiseres av signatarstatene og formelt bekreftes av organisasjoner for regional integrasjon som er signatarer. Den skal være åpen for tiltredelse av enhver stat eller organisasjon for regional integrasjon som ikke har undertegnet konvensjonen.

Artikkel 44

Organisasjoner for regional integrasjon

1. Med «organisasjon for regional integrasjon» menes en organisasjon sammensatt av suverene stater i en gitt region, som av sine medlemsstater har fått overført kompetanse i saker som hører under denne konvensjon. Slike organisasjoner skal i sin formelle bekreftelse eller sitt tiltredelsesdokument avgi erklæring om hvor langt deres kompetanse går i saker som hører under denne konvensjon. De skal så underrette depositaren om enhver materiell endring i sin grad av kompetanse.
2. Henvisninger til «partene» i denne konvensjon omfatter også slike organisasjoner, innenfor rammen av deres kompetanse.
3. For de formål som er angitt i artikkel 45 nr. 1 og artikkel 47 nr. 2 og 3, skal et dokument deponert av en organisasjon for regional integrasjon ikke regnes med.

4. Regional integration organizations, in matters within their competence, may exercise their right to vote in the Conference of States Parties, with a number of votes equal to the number of their member States that are Parties to this Convention. Such an organization shall not exercise its right to vote if any of its member States exercises its right, and vice versa.

*Article 45***Entry into force**

1. The present Convention shall enter into force on the thirtieth day after the deposit of the twentieth instrument of ratification or accession.
2. For each State or regional integration organization ratifying, formally confirming or acceding to the Convention after the deposit of the twentieth such instrument, the Convention shall enter into force on the thirtieth day after the deposit of its own such instrument.

*Article 46***Reservations**

1. Reservations incompatible with the object and purpose of the present Convention shall not be permitted.
2. Reservations may be withdrawn at any time.

*Article 47***Amendments**

1. Any State Party may propose an amendment to the present Convention and submit it to the Secretary-General of the United Nations. The Secretary-General shall communicate any proposed amendments to States Parties, with a request to be notified whether they favour a conference of States Parties for the purpose of considering and deciding upon the proposals. In the event that, within four months from the date of such communication, at least one third of the States Parties favour such a conference, the Secretary-General shall convene the conference under the auspices of the United Nations. Any amendment adopted by a majority of two thirds of the States Parties present and voting shall be submitted by the Secretary-General to the General Assembly for approval and thereafter to all States Parties for acceptance.

4. Organisasjoner for regional integrasjon kan i saker som hører under deres kompetanse, utøve sin rett til å stemme på statspartsmøtet, med et antall stemmer som tilsvarer antallet medlemsstater som er part i denne konvensjon. En slik organisasjon skal ikke utøve sin stemmerett dersom noen av dens medlemsstater utøver sin rett, og omvendt.

*Artikkel 45***Ikrafttredelse**

1. Denne konvensjon skal tre i kraft den trettiende dagen etter at det tjuende ratifikasjons- eller tiltredelsesdokumentet er deponert.
2. For hver stat eller organisasjon for regional integrasjon som ratifiserer, formelt bekrefter eller tiltrer konvensjonen etter at det tjuende ratifikasjons- eller tiltredelsesdokumentet er deponert, skal konvensjonen tre i kraft den trettiende dagen etter at slikt dokument er deponert.

*Artikkel 46***Forbehold**

1. Det kan ikke tas forbehold som er uforenlige med denne konvensjons formål og hensikt.
2. Forbehold kan når som helst trekkes tilbake.

*Artikkel 47***Endringer**

1. Enhver part kan foreslå en endring av denne konvensjon og sende forslaget til De forente nasjoners generalsekretær. Generalsekretæren skal oversende alle endringsforslag til partene, med anmodning om å få meddelt om de ønsker et statspartsmøte for å drøfte og stemme over forslagene. Dersom minst en tredjedel av partene innen fire måneder fra datoen for meddelelsen ønsker et slikt møte, skal generalsekretæren sammenkalle til møtet i De forente nasjoners regi. Enhver endring som er vedtatt med to tredjedels flertall av de parter som er til stede og avgir stemme, skal av generalsekretæren oversendes til De forente nasjoners generalforsamling til godkjenning, og deretter til samtlige parter til godtakelse.

2. An amendment adopted and approved in accordance with paragraph 1 of this article shall enter into force on the thirtieth day after the number of instruments of acceptance deposited reaches two thirds of the number of States Parties at the date of adoption of the amendment. Thereafter, the amendment shall enter into force for any State Party on the thirtieth day following the deposit of its own instrument of acceptance. An amendment shall be binding only on those States Parties which have accepted it.
 3. If so decided by the Conference of States Parties by consensus, an amendment adopted and approved in accordance with paragraph 1 of this article which relates exclusively to articles 34, 38, 39 and 40 shall enter into force for all States Parties on the thirtieth day after the number of instruments of acceptance deposited reaches two thirds of the number of States Parties at the date of adoption of the amendment.
2. En endring som er vedtatt og godkjent i samsvar med nr. 1 i denne artikkel, skal tre i kraft den trettiende dagen etter at det er deponert et antall godtakelsesdokumenter som tilsvarer to tredjedeler av antallet parter på tidspunktet da endringen ble vedtatt. Deretter skal endringen tre i kraft for enhver part den trettiende dagen etter at den har deponert sitt eget godtakelsesdokument. En endring skal være bindende bare for de parter som har godtatt den.
 3. Dersom det besluttet av statspartsmøtet ved konsensus, skal en endring som er vedtatt og godkjent i samsvar med nr. 1 i denne artikkel, og som utelukkende gjelder artikkel 34, 38, 39 og 40, tre i kraft for samtlige parter den trettiende dagen etter at det er deponert et antall godtakelsesdokumenter som tilsvarer to tredjedeler av antallet parter på tidspunktet da endringen ble vedtatt.

*Article 48***Denunciation**

A State Party may denounce the present Convention by written notification to the Secretary-General of the United Nations. The denunciation shall become effective one year after the date of receipt of the notification by the Secretary-General.

*Article 49***Accessible format**

The text of the present Convention shall be made available in accessible formats.

*Article 50***Authentic texts**

The Arabic, Chinese, English, French, Russian and Spanish texts of the present Convention shall be equally authentic.

In witness thereof the undersigned plenipotentiaries, being duly authorized thereto by their respective Governments, have signed the present Convention.

*Artikkel 48***Oppsigelse**

En part kan si opp denne konvensjon ved skriftlig underretning til De forente nasjoners generalsekretær. Oppsigelsen skal få virkning ett år etter den dag generalsekretæren mottar underretningen.

*Artikkel 49***Tilgjengelig format**

Teksten til denne konvensjon skal foreligge i tilgjengelige formater.

*Artikkel 50***Gyldige tekster**

Den arabiske, engelske, franske, kinesiske, russiske og spanske teksten til denne konvensjon skal ha samme gyldighet.

Til bekreftelse på dette har de undertegnede, med behørig fullmakt fra sine respektive regjeringer, undertegnet denne konvensjon.

Vedlegg 2**Erklæringer som foreslås avgitt i forbindelse med ratifikasjon***Artikkel 12*

Norge anerkjenner at personer med nedsatt funksjonsevne har rettslig handleevne på lik linje med andre, i alle sammenhenger. Norge anerkjenner også forpliktelsene til å sikre at personer med nedsatt funksjonsevne mottar den støtte og bistand de trenger for å utøve sin rettslige handleevne. Norge erklærer videre dets forståelse av at konvensjonen tillater fratakelse av rettslig handleevne eller bistand til å utøve rettslig handleevne og/eller tvungent vergemål der slike tiltak er nødvendige, som en siste utvei og underlagt kontrollmekanismer.

Artikkel 14 og 25

Norge anerkjenner at ethvert menneske med nedsatt funksjonsevne har rett til frihet og personlig sikkerhet og en rett til respekt for sin fysiske og psykiske integritet på lik linje med andre. Norge erklærer videre som sin forståelse at konvensjonen tillater tvungen omsorg og behandling av mennesker, herunder tiltak iverksatt for å behandle psykiske lidelser, når omstendighetene gjør slik behandling nødvendig som en siste utvei, og behandlingen er undergitt rettssikkerhetsgarantier.
